

STUDIM KRAHASIMOR: “FORCIMI I ORGANEVE TË BARAZISË NË BALLKANIN PERËNDIMOR NË FUSHËN E GJUHËS SË URREJTJES”

Financuar
nga Bashkimi Evropian
dhe Këshilli i Evropës

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Zbatohet
nga Këshilli i Evropës

STUDIM KRAHASIMOR: “FORCIMI I ORGANEVE TË BARAZISË NË BALLKANIN PERËNDIMOR NË FUSHËN E GJUHËS SË URREJTJES”

Autorë:

Barbara Liegl dhe
Katrín Wladasch

Vjenë, Tetor 2020

*Ky raport u prodhuan me mbështetjen
financiare të Bashkimit Evropian dhe
Këshillit të Evropës. Pikëpamjet e
shprehura këtu janë përgjegjësi e
autorit(ve) dhe nuk mund të merren në
asnjë rast si pasqyrim i opinionit zyrtar të
secilës palë.*

Autorizohet riprodhimi i ekstrakteve
(deri në 500 fjalë), me përjashtim të
riprodhimit për qëllime tregtare për
sa kohë që ruhet integriteti i tekstit,
fragmentet nuk përdoren jashtë
kontekstit, nuk jepen informacione
të paplota dhe nuk e keqorientojnë
lexuesin sa i përket natyrës,
fushëveprimit apo përmbajtjes së
tekstit. Teksti burimor duhet të njihet
gjithmonë si vijon "© Këshilli i Evropës,
viti i botimit". Të gjitha kërkesat e tjera
në lidhje me riprodhimin/përkthimin e
të gjithë këtij dokumenti ose e pjesëve
të caktuara të tij, duhet t'i drejtohen
Drejtorisë së Komunikimeve, Këshilli i
Evropës (F-67075 Strasbourg Cedex ose
publishing@coe.int).

Të gjitha korrespondencat e tjera
në lidhje me këtë publikim duhet
t'i drejtohen Divizionit të Anti-
diskriminimit të Këshillit të Evropës.

Kopertina dhe faqesja:
Departamenti për
Prodhimin e Dokumentave dhe
Botimeve (SPDP), Këshilli i Evropës

Foto: Shutterstock

Ky botim nuk është redaktuar nga
Njësia Redaktuese e SPDP-së për të
korrigjuar gabimet tipografike dhe
gramatikore.

@Këshilli i Evropës, Gusht 2021.
Të gjitha të drejtat e rezervuara.
Licencuar për Bashkimin Evropian sipas
kushteve të caktuara.
Shtypur në Këshillin e Evropës.

Pasqyra e përmbajtjes

SHKURTESA	4
PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE	5
HYRJE	9
KUADRI LIGJOR NDËRKOMBËTAR	10
Roli i organeve të barazisë në luftimin e gjuhës së urrejtjes	12
KUADRI LIGJOR MBI LUFTIMIN DHE PARANDALIMIN E GJUHËS SË URREJTJES – BALLKANI PERËNDIMOR	14
Dispozitat kushtetuese dhe ligjore përkatëse për gjuhën e urrejtjes (online)	14
Jurisprudenca	19
AKSESI NË DREJTËSI NË RASTET E GJUHËS SË URREJTJES	22
Roli i organeve të barazisë në luftimin e gjuhës së urrejtjes	24
Gjuha e urrejtjes (online) dhe baza e të dhënave të rasteve të organeve të barazisë	32
Roli i autoriteteve rregullatore dhe mekanizmat vetërregullues të mediave	35
Sfidat e aksesit në drejtësi për viktimat e gjuhës së urrejtjes	43
HARTËZIMI I BASHKËPUNIMIT MBI RASTET NDËRMJET ORGANEVE TË BARAZISË DHE PALËVE TË INTERESUARA PËRKATËSE	45
Pikat e para të hyrjes për viktimat e gjuhës së urrejtjes (online)	45
Përcjellja e rasteve nga organet e barazisë ndaj institucioneve të tjera	45
Bashkëpunimi i organeve të barazisë dhe institucioneve të mbrojtësit të të drejtave të njeriut	46
Bashkëpunimi ndërmjet organeve të barazisë dhe OSHC-ve	46
Nevojat e organeve të barazisë në vendosjen/përmirësimin e bashkëpunimit me palët e interesuara private	47
ROLI I ORGANEVE TË BARAZISË NË RRIJTEN E NIVELIT TË NDËRGJEGJËSIMIT PËR PROMOVIMIN E INFORMACIONEVE RRETH GJUHËS SË URREJTJES	48
Aktivitetet e organeve të barazisë për rritjen e nivelit të ndërgjegjësimit mbi rreziqet e gjuhës së urrejtjes (online)	48
Raporti vjetor i organeve të barazisë dhe gjuha e urrejtjes (online)	48
Aktivitetet promovuese dhe marrëdhëniet me publikun të organeve të barazisë mbi gjuhën e urrejtjes	49
Nevojat e organeve të barazisë për aktivitete promovuese dhe ndërgjegjësuere efektive mbi gjuhën e urrejtjes (online)	49
STUDIMET DHE SONDAZHET MBI GJUHËN E URREJTJES (ONLINE)	50
Përfshirja e organeve të barazisë në kryerjen e studimeve dhe/ose sondazheve	50
Nevoja e organeve të barazisë për të kryer dhe përhapur në mënyrë më efektive rezultatet e studimeve/sondazheve	50
PËRFSHIRJA NË PROJEKTE DHE NË AKTIVITETE BASHKËPUNIMI MBI LUFTIMIN E GJUHËS SË URREJTJES	51
Përfshirja e organeve të barazisë në projektet e luftimit të gjuhës së urrejtjes (online) dhe nevojat e tyre të mëtejshme	51
Bashkëpunimi dypalësh dhe rrjetëzimi rajonal/ndërkombëtar i organeve të barazisë dhe nevojat e tyre të mëtejshme	51
KONKLUZIONE DHE REKOMANDIME	53
REFERENCA	57

Shkurtesa

AP – Avokati i Popullit (Shqipëri)
BE – Bashkimi Evropian
BiH – Bosnje-Hercegovinë
ECRI – Komisioni Evropian kundër Racizmit dhe Intolerancës
EQUINET – Rrjeti Evropian i Organeve të Barazisë
GIZ – Agjencia Gjermane për Bashkëpunim Ndërkombëtar
GJDBE – Gjykata e Drejtësisë e Bashkimit Evropian
GJEDNJ – Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut
GRP – Rekomandim i Politikës së Përgjithshme
HCNM – Komitetit i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut (Maqedoni e Veriut)
HRD – Mbrojtës i të drejtave të njeriut
IHRO – Instituti i të Drejtave të Njeriut të Avokatit të Popullit të Bosnje-Hercegovinës
KEG/JCE – Kodi i Etikës së Gazetarëve (Mal i Zi)
KEDNJ – Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut
KEG – Kodi i Etikës së Gazetarit (Shqipëri, Maqedoni e Veriut)
KiE – Këshilli i Evropës
KMB – Komisioneri për Mbrojtjen e Barazisë (Serbi)
KMD – Komisioneri për Mbrojtjen nga Diskriminimi (Maqedoni e Veriut)
KMD – Komisioneri për Mbrojtjen nga Diskriminimi (Shqipëri)
KMSHK – Këshilli i Mediave të Shkruara të Kosovës
LAAVMS – Ligji për Shërbimet e Mediave Audio dhe Audiovizive (Maqedoni e Veriut)
LEM – Ligji për Mediat Elektronike (Mal i Zi, Serbi)
LGBTIQ – Lezbike, Gej, Biseksual, Transgjinnor, Interseks, Queer
LKPM/LIMC – Ligji për Komisionin e Pavarur të Mediave (Kosovë)
LoM – Ligji për Mediat (Maqedoni e Veriut)
LND/LPD – Ligji për Ndalimin e Diskriminimit (Mal i Zi)
LPIM – Ligji për Informacionin Publik dhe Mediat (Serbi)
MoC – Marrëveshje Bashkëpunimi
MB/MoI – Ministri e Brendshme
MoU – Marrëveshje Mirëkuptimi
MP – Deputet
OB – Organ i barazisë
IAP – Institucioni i Avokatit të Popullit (Kosovë)
OJF – organizatë jo-fitimprurëse
OJQ – organizatë jo-qeveritare
OPAV – Mbrojtja dhe Mbështetja e Viktimave (Kosovë)
OSHC – organizatë e shoqërisë civile
PHRF – Mbrojtësi i të Drejtave të Njeriut dhe Lirive (Mal i Zi)
SJCE – Kodi i Etikës i Gazetarëve të Serbisë (Serbi)
SKKED – Sektori i Krimit Kompjuterik dhe Ekspertizës Digjitale (Kosovë)
ZP – Zyra e Prokurorit/Prokuroria

Përmbledhje ekzekutive

Gjuha e urrejtjes, specifiku mbi baza të përkatësisë etnike si dhe ndaj anëtarëve të komunitetit LGBTI (por jo vetëm) është ende e përhapur në shtetet e Ballkanit Perëndimor. Megjithatë legjislacioni për të luftuar aktet e gjuhës së urrejtjes është në fuqi dhe në përputhje me Bashkimin Evropian, Këshillin e Evropës dhe standardet ndërkombëtare, ende nuk është e lehtë të trajtohet në mënyrë efektive gjuha e urrejtjes. Disa faktorë janë shkak, duke filluar nga fakti i thjeshtë se nuk ka një përkufizim ligjor të standardizuar mbi gjuhën e urrejtjes. Veprat të cilat mund të prezumohet se lidhen me gjuhën e urrejtjes sipas përcaktimit të Rekomandimit të Politikës së Përgjithshme nr. 15 të ECRI-t, mund të kualifikohen si vepra penale nëse përfshihen në kategorinë e nxitjes së urrejtjes dhe/ose nëse janë vepra të cilat trajtohen nga kodi civil apo administrativ dhe kualifikohen si ngacmim sipas legjislacionit për barazinë. Vetëm në **Serbi, Mal të Zi dhe Shqipëri**, përkufizimet ligjore të gjuhës së urrejtjes janë ngulitur në ligjet përkatëse për mbrojtjen kundër diskriminimit.

Ka diferenca në mbrojtjen e ofruar varësisht nga baza e diskriminimit sipas së cilës një person është i prekur, kjo për arsye se ligji penal nuk është dhe aq gjithëpërfshirës sa ligji për barazinë. Në Bosnjë dhe Hercegovinë, Kosovë¹ dhe Mal të Zi, një incident mund/ duhet të cilësohet si nxitje e urrejtjes vetëm nëse kryhet në sferën publike. Në të vërtetë, kur bëhet fjalë për një kontroll të proporcionalitetit në lidhje me lirinë e shprehjes, pragu në përgjithësi është më i lartë. Nëse një rast konsiderohet ngacmim apo shfaqje e gjuhës së urrejtjes sipas përcaktimit të dispozitës përkatëse në ligjin e barazisë, krijohet mundësia për mbrojtje nga organet e barazisë si dhe për një zhvendosje të barrës së provës duke ofruar një gamë e gjerë sanksionesh dhe korrigjimesh të disponueshme.

Organet e barazisë në Ballkanin Perëndimor kanë të drejtë të marrin dhe të trajtojnë ankesa individuale dhe kolektive, të ofrojnë këshillim ligjor, të përfaqësojnë viktimat në gjykatë, të ndërhyjnë në procedime gjyqësore, të veprojnë si palë e interesuar/*amicus curiae*, të lëshojnë sanksione (**Shqipëri, Serbi – Maqedoni e Veriut**²), të japin opinion ekspert (**Shqipëri**), të veprojnë me iniciativë të tyre për shkak të detyrës (**Shqipëri, Bosnje-Hercegovinë, Mal i Zi, Kosovë – Maqedoni e Veriut**), të iniciojnë procedura për kundërvajtje në rast të veprimeve në mospërputhje me vendimet apo rekomandimet e lëshuara (**Bosnje-Hercegovinë³ – Maqedoni e Veriut**) dhe t'i bëjnë vendimet e tyre publike (**Shqipëri, Serbi**). Organi i barazisë në **Serbi është gjithashtu shumë aktiv në procese gjyqësore** strategjike dhe shpesh ushtron kompetencën e tij për botimin e njoftimeve publike dhe paralajmërimeve në rast se rekomandimet e tij nuk përmbushen. Instrumentet e kërkesës për falje publike dhe të gjobave të ekzekutueshme konsiderohen si mjete efektive nga KMD në **Shqipëri**.

Pavarësisht organizimit institucional dhe gatishmërisë së shtuar nga ana e policisë, prokurorisë dhe gjykatave për të njohur dhe trajtuar rastet e gjuhës së urrejtjes, nivelet e larta të nën-raportimeve ende mbizotërojnë për shkak të frikës së viktimizimit, veçanërisht, kur bëhet fjalë për minoritete kombëtare dhe persona LGBTI (**Shqipëri dhe Bosnje-Hercegovinë**). Pragu i lartë për të kualifikuar një rast si nxitje të urrejtjes si dhe paqartësitë e kufirit kur rasti duhet të konsiderohet ngacmim, janë pengesa të

1. *Ky përkufizim është pa paragjykim ndaj qëndrimeve për statusin, dhe është në pajtim me Rezolutën e Këshillit të Sigurisë të Kombeve të Bashkuara 1244/1999 dhe Opinionin e GJND-së mbi shpalljen e pavarësisë së Kosovës.

2. Në kohën e shkrimit të këtij raporti, nuk ka Ligj mbi Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi, as Komision për Mbrojtjen nga Diskriminimi në Republikën e Maqedonisë së Veriut - ne kemi paraqitur situatën siç ka qenë më parë, pasi me shumë mundësi ligji i ri do të parashikojë një nivel të ngjashëm të mbrojtjes si dhe të njëjtin kuadër institucional.

3. Në Bosnje-Hercegovinë zbatohet vetëm në lidhje me rastet e diskriminimit.

mëtejshme për raportimin e këtyre rasteve. Kjo sjell paqartësi të theksuara kur kërkohet të identifikohet përgjegjësi dhe kur niveli i ndërgjegjësimit dhe gatishmërisë në reagim nga ana e policisë/prokurorisë/gjykatave është i ulët, mund të verifikohet një bllokim total në aksesin në drejtësi – për pasojë i kërkohet një përgjigje e menjëhershme organeve të barazisë si pikë e pare hyrje në sistemin e drejtësisë. Nga ana e disa organeve të barazisë, paqartësitë veçanërisht lidhur me kompetencat e tyre kufizojnë nivelin e proaktivitetit në veprim dhe kufizimet e mbrojtjes ligjore shumëfishohen, kështu, nga mungesa e zbatimit të ligjit dhe nga mospërmbushja e rekomandimeve të organeve të barazisë.

Çdo shtet ka një përzierje organesh rregullatore të pavarura dhe organesh vetërregulluese përgjegjëse për median, të cilat janë partnere potenciale strategjike për organet e barazisë pasi përmbushin dy funksione të rëndësishme: mbështetje ndaj individëve të prekur drejtpërsëdrejti nga gjuha e urrejtjes në momentin e aksesit në drejtësi dhe rritje e nivelit të ndërgjegjësimit të publiku të gjerë duke u shprehur se gjuha e urrejtjes është e ndaluar.

Gjithë rregullatorët e pavarur të medias kanë një bazë ligjore për të trajtuar ankesat lidhur me përdorimin e gjuhës së urrejtjes. Kanë mënyra të ndryshme matjeje dhe lloje të ndryshme sanksionesh në dispozicion, në lidhje me këtë temë. Pothuajse gjithë rregullatorët e pavarur të medias mund të nxjerrin paralajmërime apo të revokojnë apo të pezullojnë së paku përkohësisht licencat apo të ndalojnë botimet. Tre rregullatorë (**Bosnje-Hercegovinë, Kosovë, Mal i Zi**) mund të veprojnë në mënyrë aktive mbi baza të iniciativës së tyre për shkak të detyrës kur marrin një ankesë dhe disa prej tyre mund të vendosin gjoba (**Shqipëri, Bosnje-Hercegovinë, Kosovë**). Në **Bosnje-Hercegovinë, Kosovë, Maqedoni të Veriut dhe Serbi** rregullatorët mund të botojnë vendimet e tyre në faqet e internetit apo në raportet vjetore. Megjithatë, raportet e vendit tregojnë se rregullatorët trajtojnë një numër të ulët dhe të papërfillshëm ankesash mbi gjuhën e urrejtjes. Asnjë rast i gjuhës së urrejtjes nuk është raportuar për **Shqipërinë dhe Kosovën**. Rregullatorët e medias nuk perceptohen si lehtësisht të aksesueshëm dhe si pika efektive ku mund të raportohen rastet e gjuhës së urrejtjes në media.

Edhe pse mekanizmat vetërregullues nuk kanë përpunuar një numër kaq të madh të ankesave për gjuhën e urrejtjes, ata ende kanë trajtuar më shumë raste krahasuar me ato mediatike. Në **Bosnje-Hercegovinë, Këshilli i Medias së Shkruar merr një numër mjaft të lartë** ankesash mbi gjuhën e urrejtjes, dhe kjo gjë mund të konsiderohet si tregues i faktit që është institucion më i aksesueshëm dhe i pranishëm për personat në krahasim me institucione të tjera që mund të trajtojnë raporte lidhur me këtë temë. Organet vetërregulluese në **Kosovë, Maqedoni të Veriut dhe Serbi** kanë trajtuar gjithashtu ankesa mbi gjuhën e urrejtjes. Një bashkëpunim strategjik dhe i qëndrueshëm ndërmjet mekanizmave vetërregullues të medias dhe organeve të barazisë nuk është krijuar ende deri më sot. Aleanca kundër Urrejtjes e KMD, AP dhe Autoritetit të Medias Audiovizive si dhe Këshillit të Medias në **Shqipëri**, mund të konsiderohet një forum i përshtatshëm për të zhvilluar një bashkëpunim më strategjik dhe të qëndrueshëm në këtë drejtim. Përtej bashkëpunimit në nivel kombëtar, konferencat në nivel rajonal mes mekanizmave vetërregullues mund të jenë një mundësi e mirë për të shkëmbyer eksperiencë dhe për të zhvilluar ide mbi mënyrën se si këto të fundit mund të jenë më të aksesueshëm dhe më efektiv si mekanizma marrës të ankesave.

Organet e barazisë duhet të jenë pikat e para të hyrjes në sistemin e mekanizmave të korrigjimit për rastet e gjuhës së urrejtjes (online), në mënyrë që individët e prekur drejtpërsëdrejti të mos kenë nevojë të dinë si aksesohet sistemi, por të jenë të sigurt se ata po i drejtohen organizatës më kompetente për trajtimin e rastit të tyre specifik.

Personat e prekur nga gjuha e urrejtjes (online) kanë nevojë të kenë një akses të thjeshtë në mekanizmat e korrigjimit. Kjo nënkupton se organizatat që trajtojnë rastet e gjuhës së urrejtjes (online) të kenë një bashkëpunim strategjik mbi marrjen dhe përcjelljen e rasteve.. Aktualisht, organet e barazisë janë në garë me OSHC-të, mekanizmat vetërregullues të medias dhe policinë për t'u afirmuar si pika të para të hyrjes në sistem, përkundër faktit se ato nuk perceptohen si të tilla. Në **Shqipëri, Bosnje-Hercegovinë**

dhe **Serbi**, OSHC-të janë veçanërisht aktive në referimin e rasteve të gjuhës së urrejtjes ndaj organeve të barazisë pasi kanë besim në efektivitetin e trajtimit të rastit nga ana e organeve të barazisë. Kur këto të fundit drejtojnë sistemin e raportimeve të rasteve të gjuhës së urrejtjes (online), është e rëndësishme të forcohet edhe bashkëpunimi me departamentet e ndryshme të institucionit të avokatit të popullit, të cilat janë gjithashtu organe barazie, si dhe ndërmjet organeve të barazisë dhe institucioneve të avokatit të popullit të shtrira në nivel vendor.

Organet e barazisë kanë potencial për të zhvilluar strategji për rritjen e nivelit të ndërgjegjësimit dhe për aktivitete promociionale si dhe për marrëdhëniet me publikun mbi gjuhën e urrejtjes (online). Parakushte të rëndësishme për forcimin e këtyre potencialeve të këtyre organeve janë: një mandat i qartë mbi gjuhën e urrejtjes, burime të përshtatshme dhe mundësisht bashkëpunim me palët e interesuara përkatëse në momentin e zhvillimit të një strategjie të tillë. Si aktorë kyç në luftimin dhe parandalimin e gjuhës së urrejtjes, organet e barazisë duhet të advokojnë fuqimisht për lirinë e shprehjes dhe të kenë një rol më proaktiv në rritjen e nivelit të ndërgjegjësimit dhe në marrëdhëniet me publikun duke promovuar histori suksesi, mesazhe pozitive dhe kundër-narrativë. Do të ishte gjithashtu themelore që kapacitetet e brendshme të ishin vazhdimisht në ndërtim lidhur me gjuhën e urrejtjes (online) dhe me mënyrën se si duhen trajnuar palët e tjera të interesuara në luftimin dhe parandalimin e gjuhës së urrejtjes (online).

Të pakta janë organet e barazisë që kanë kryer sondazhe (**Serbi**) dhe raporte të posaçme (**Bosnje-Hercegovinë**) duke mbuluar gjithashtu aspekte të gjuhës së urrejtjes (online), por deri më tani, asnjë studim, sondazh apo raport i posaçëm nga ana e organeve të barazisë nuk është fokusuar ekskluzivisht mbi gjuhën e urrejtjes (online). Në mënyrë që organet e barazisë të përdorin në mënyrë efektive rezultatet e studimeve, raporteve të posaçme dhe sondazheve duhet që këto organe të kenë një mandat të qartë mbi gjuhën e urrejtjes, si dhe burime të përshtatshme dhe kapacitete analitike dhe kërkimore dhe një strategji të përgjithshme për të kryer këto aktivitete kërkimore. Organet e barazisë kanë nevojë të forcojnë bashkëpunimin e tyre me palët e interesuara përkatëse për të porositur apo kryer bashkërisht kërkime mbi gjuhën e urrejtjes (sidomos me OSHC-të) dhe për të përhapur gjerësisht rezultatet e kërkimeve (me OSHC-të dhe mediat). Rezultatet e kërkimit mbi arsyen sepse njerëzit të cilët preken potencialisht nga gjuha e urrejtjes (online) ngurojnë kur duhet të raportojnë eksperiencat e tyre dhe një qasje sistematike për grumbullimin e të dhënave konsiderohen si pika të rëndësishme për punën që pritet të kryejnë në të ardhmen organet e barazisë në këndvështrim të luftimit dhe parandalimit më efektiv të gjuhës së urrejtjes (online).

Deri më tani, të pakta janë organet e barazisë që janë përfshirë në projekte ekskluzivisht të fokusuara në gjuhën e urrejtjes. Shpesh projektet janë të drejtuara nga donatorë të huaj si në **Shqipëri** dhe **Serbi**, ndërsa **Mali i Zi** ka treguar përpjekje të konsiderueshme në garantimin e fondeve publike për këtë qëllim. Parakushtet për zhvillimin e projekteve të cilat mbështesin në mënyrë sistematike punën e organeve të barazisë në fushën e gjuhës së urrejtjes (online) janë përgatitja e një vlerësimi të nevojave, zhvillimi i një plani strategjik dhe kapaciteteve të përshtatshme (administrative) për zhvillimin dhe zbatimin e projekteve në fjalë.

Organet e barazisë kanë eksperiencë në bashkëpunimin në nivel dypalësh, rajonal dhe ndërkombëtar. Gjithashtu, organet e barazisë janë të gjithë anëtarë të EQUINET, rrjet i cili ka ndërmarrë disa aktivitete mbi gjuhën e urrejtjes (online), si dhe (përveç Avokatit të Popullit në **Kosovë**) pjesë e një marrëveshje mirëkuptimi mes Organeve të Barazisë të Evropës Jug-Lindore. Disa prej tyre kanë marrë pjesë në aktivitete trajnimi të përbashkëta, vizita studimore të përbashkëta (**Mali i Zi**) dhe programe shkëmbimi (**Maqedoni e Veriut**) për organet e barazisë në rajon. Një qasje më strategjike për zhvillimin e aktiviteteve të bashkëpunimit në nivel vendor, kombëtar, dypalësh, rajonal dhe ndërkombëtar mund të sjellë përfitime në rritjen e vizibilitetit të organeve të barazisë, në përhapjen e tyre dhe në organizimin e trajnimeve nga kolegë në koleg.

Bazuar në informacionin e dhënë në raportet e vendit dhe në analizën krahasimore të të dhënave,

janë hartuar rekomandime ndaj Këshillit të Evropës, Bashkimit Evropian dhe organeve të barazisë në Ballkanin Perëndimor. Rekomandimet kanë për qëllim të nxisin harmonizimin e ligjeve dhe rregulloreve sipas standardeve ndërkombëtare/ të Bashkimit Evropian mbi luftimin dhe parandalimin e gjuhës së urrejtjes, duke rritur garancitë ligjore si dhe duke lehtësuar aksesin në drejtësi dhe mbështetjen e drejtpërdrejtë për personat potencialisht të prekur nga gjuha e urrejtjes (online). Për më tepër, rekomandimet fokusohen mbi promovimin e mbledhjes së të dhënave sistematike mbi rastet e gjuhës së urrejtjes (online) si dhe mbi ngritjen e kapaciteteve në mënyrë specifike për nevojat e shumë palëve të interesuara (organe barazie, institucione të avokatit të popullit, OSHC, rregullatorë të mediave dhe mekanizma vetërregullues, polici dhe gjyqësor) si dhe mbi metodat e të mësuarit nga kolegu në koleg në rajonin e Ballkanit Perëndimor.

Jo vetëm organet e barazisë duhet të luajnë një rol kryesor në forcimin e kulturës së të drejtave (njerëzore) duke rritur ndërgjegjësimin, duke e bërë informacionin mbi gjuhën e urrejtjes (online) lehtësisht të arritshëm, duke promovuar lirinë e shprehjes së bashku me respektimin e dinjitetit njerëzor dhe diversitetit, por gjithashtu duhet të marrin një rol pro-aktiv përmes promovimit të historive të suksesshme që synojnë fuqizimin e atyre që preken nga gjuha e urrejtjes dhe motivimin e publikut të gjerë për t'u bërë aktorë në luftën kundër gjuhës së urrejtjes (në internet).

Hyrje

Projekti “Promovimi i Diversitetit dhe Barazisë në Ballkanin Perëndimor” është pjesë e “Instrumentit Horizontal për Ballkanin Perëndimor dhe Turqinë II”, i cili është një program i përbashkët i Këshillit të Evropës dhe Bashkimit Evropian që ka për qëllim të mbështesë Evropën Jug-Lindore dhe Turqinë në përmbushjen e standardeve të Këshillit të Evropës dhe të *acquis të Bashkimit Evropian në kuadër të procesit të zgjerimit*. Projekti është fokusuar në mbështetjen e përfituesve në rajon të cilët janë aktivë në luftimin e gjuhës së urrejtjes dhe krimeve të urrejtjes, në promovimin dhe mbrojtjen e të drejtave të personave LGBTI si dhe në forcimin e institucioneve/mekanizmave të anti-diskriminimit dhe në koordinimin e tyre sipas standardeve të Këshillit të Evropës dhe veçanërisht rekomandimeve të Komisionit Evropian kundër Racizmit dhe Intolerancës (ECRI) dhe jurisprudencës së Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut (GJEDNJ).

Qëllimi i studimit është që të analizojë rolin e organeve të barazisë në **Shqipëri, Bosnje-Hercegovinë, Kosovë, Mal të Zi, Maqedoni të Veriut dhe Serbi** në reagimin e dhënë ndaj gjuhës së urrejtjes dhe të zhvillojë rekomandime mbi mënyrën se si duhen forcuar kapacitetet e tyre sipas mandateve përkatëse. Studimi paraqet dhe kuadrin ligjor për luftimin e gjuhës së urrejtjes dhe identifikon fushat e kompetencës së organeve të barazisë në reagimin ndaj saj. Ai identifikon mënyrën se si organet e barazisë adresojnë nevojat e viktimave të gjuhës së urrejtjes, se si raportojnë rastet, grumbullojnë të dhëna dhe monitorojnë gjuhën e urrejtjes dhe cilat janë pengesat sistematike me të cilat organet e barazisë përballen për të luftuar gjuhën e urrejtjes në mënyrë efektive. Për më tepër, studimi hartëzon potencialet e bashkëpunimit dhe/ose konkurrencës së organeve të barazisë me aktorët e tjerët të përfshirë (p.sh. institucionet e Avokatit të Popullit, autoritetet e zbatimit të ligjit, ndërmjetësit⁴, etj.). E fundit por jo me pak e rëndësishme, ky studim identifikon praktikën e mira të organeve të barazisë në adresimin e gjuhës së urrejtjes.

Kur flasim për një apo disa raporte të vendit në këtë studim, u referohemi raportit apo raporteve të hartuar nga ekspertët e pavarur (shihni Referencat) mbi secilin nga gjashtë shtetet në periudhën Prill dhe Maj 2020. Në këto raporte janë përdorur metodologji të përziera. Ekspertët e shtetit kanë kryer punë kërkimore me shqyrtim të literaturës duke marrë parasysh raportet e ECRI-t, progres-raportet e BE-së, ligjet dhe jurisprudencën përkatëse, raportet vjetore të organeve të barazisë/institucioneve të avokatit të popullit, raportet përkatëse/botimet e OSHC-ve, si dhe monitorimet dhe kërkimet mbi gjuhën e urrejtjes. Të gjithë së bashku kanë kryer 53 intervista me ekspertët dhe me personelin e organeve të barazisë (6)/institucioneve të avokatit të popullit (7), përfaqësuesit e OSHC-ve (12) që trajtojnë rastet e gjuhës së urrejtjes dhe/ose që kryejnë fushata ndërgjegjësuëse, përfaqësuesit e policisë (4), prokurorisë (3), gjyqësorit (2), mekanizmat rregullatore të medias (9), dhe ministritë (5), personat që punojnë me mbështetjen e viktimave (3) si dhe përfaqësuesit e ECRI-t dhe OSBE-së (2). Ekspertët e shteteve kanë hartuar raportet e tyre bazuar në një metodologji që përmban pyetje orientuese për çdo seksion në raport.

4. Çdo organ publik, organizatë apo person i cili funksionon si ndërmjetës për viktimat e gjuhës së urrejtjes dhe që siguron aksesin në drejtësi duke luajtur një rol në dhënien e informacioneve mbi të drejtat e njeriut dhe mbi mënyrën se si mund të bëhet një ankesë, duke dhënë këshillim ligjor, asistencë dhe tjetër mbështetje ndaj viktimave të gjuhës së urrejtjes, dhe që punon për ndërtimin e një qasje pozitive dhe mjedisi të përshtatshëm për promovimin e barazisë dhe mbrojtjen e të drejtave për mosdiskriminim. Ndërmjetës potencial janë: juristë, përfaqësues të OSHC-ve, organizata për mbështetjen e viktimave, sindikata dhe profesionistë të tjerë (p.sh. ndërmjetës, këshillues si shoqëri private, etj.).

Kuadri ligjor ndërkombëtar

Nuk ka një përkufizim standard të gjuhës së urrejtjes në legjislacionin ndërkombëtar për të drejtat e njeriut dhe përkufizimet në legjislacionin kombëtar janë të pakta dhe nuk janë të qarta. Gjykatat trajtojnë rastet e gjuhës së urrejtjes më shumë si kufizim i së drejtës së shprehjes, një e drejtë e garantuar nga gjithë kushtetutat dhe qartësisht e përcaktuar nga **Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut (Neni 10 KEDNJ)**, se sa në kontekstin e diskriminimit.

Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut (GJEDNJ) ka një jurisprudence të pasur nga e cila mund të përftohen kufijtë që ndajnë lirinë e shprehjes nga gjuha e urrejtjes, çfarë duhet pranuar si *kusht për pluralizëm, tolerancë dhe mendësi të hapur pa të cilat nuk mund të ketë "shoqëri demokratike" edhe pse në to përfshihen informacione apo ide që ofendojnë, shkundin apo shqetësojnë*⁵ dhe çfarë duhet konsideruar si abuzim i të drejtave të tjera (Neni 17 KEDNJ) apo kufizim i mbrojtjes së lirisë së shprehjes (Neni 10 paragrafi 2 KEDNJ).

Rekomandimi i Politikës së Përgjithshme nr. 15 të ECRI mbi luftimin e gjuhës së urrejtjes ka qenë orientues i këtij raporti. Rekomandimi kupton me gjuhë të urrejtjes advokimin, promovimin apo nxitjen, në çdo formë, të poshtërimit, urrejtjes apo shpifjes, ndaj një personi apo grup personash, si dhe çdo ngacmim, fyerje, stereotip negativ, stigmatizim apo kërcënim ndaj atij personi apo grup personash si dhe justifikimin e të gjitha llojeve të shprehjes të mëparshme mbi baza {të perceptuara} *'race', ngjyre, kombësie apo origjine etnike, moshe, aftësie të kufizuar, gjuhe, feje apo besimi, seksi, gjinie, identiteti gjinor, orientimi seksual dhe karakteristike tjetër personale apo statusi*.⁶

Legjislacioni kombëtar trajton kryesisht gjuhën e urrejtjes si lëndë të së drejtës penale. Zakonisht i referohet nxitjes së urrejtjes ndaj individëve të caktuar apo grupeve të shoqërisë, dhe kriminalizon përdorimin e gjuhës së urrejtjes kur kjo ndodh në publik. Shumica e legjislacioneve kombëtare parashikon gjithashtu që shkaqet mbi baza racizmi, ksenofobie apo intolerancën janë rrethana rënduese ose janë baza që gjykatat duhet të marrin parasysh në përcaktimin e penaliteteve. Përfshirja e këtyre dispozitave është nxitur kryesisht nga detyrimet e vendosura nga **Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike (Neni 20/2)**⁷ dhe **Konventa Ndërkombëtare mbi Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Racial (Neni 4)**⁸ dhe për pasojë zakonisht u referohen vetëm personave apo grupeve të mbrojtura në këtë fushë. Ky kufizim vlen gjithashtu për **Rekomandimin Nr R (97) 20 të Komitetit të Ministrave ndaj Shteteve Anëtare mbi "gjuhën e urrejtjes", i miratuar në 30 tetor 1997 që përkufizon gjuhën e urrejtjes si përfshirëse e të gjitha formave të shprehjes të cilat përhapin, nxisin, promovojnë apo justifikojnë urrejtjen racore, ksenofobinë, anti-Semitizmin apo forma të tjera të urrejtjes**

5. KEDNJ/ 5493/72 (07.12.1976), *Handyside kundër Mbretërisë së Bashkuar*, paragrafi 49.

6. Rekomandimi i Politikës së Përgjithshme Nr.15 të ECRI, fq. 3.

7. Çdo advokim i urrejtjes kombëtare, racore apo fetare që përbën nxitje ndaj diskriminimit, armiqësisë apo dhunës do të ndalohej me ligj.

8. Shtetet Palë . . . (a) Të shpallin si vepër të dënueshme me ligj çdo përhapje të ideve të bazuara në epërsinë ose urrejtjen racore, çdo nxitje për diskriminim racial, si dhe çdo akt dhune, ose provokim për kryerjen e akteve të kësaj natyre kundër çdo race apo grupi personash të një ngjyre ose origjine tjetër etnike, si dhe ndihmën e veprimtarive raciste, duke përfshirë këtu edhe financimin e tyre;

(b) Të shpallin të paligjshme dhe të ndalojnë organizatat si dhe veprimtaritë propagandistike të organizuara e çdo aktivitet tjetër propagandistik që ndihmon dhe nxit diskriminimin racial, dhe të njohin pjesëmarrjen në këto organizata dhe veprimtari si vepër të dënueshme me ligj;

(c) Të mos lejojnë autoritetet publike ose institucionet publike, qofshin ato kombëtare ose lokale, që ndihmojnë diskriminimin racial apo e nxisin atë.

të bazuara në intolerancë, përfshirë: intolerancën e shprehur nga nacionalizmi agresiv dhe etnocentrizmi, diskriminimi dhe armiqësia kundër minoriteteve, imigrantëve dhe personave me origjinë migracioni dhe **Vendimin Kuadër të Këshillit të Bashkimit Evropian 2008/913/JHA i datës 28 nëntor 2008 për luftimin e disa formave dhe shprehjeve të racizmit dhe ksenofobisë nëpërmjet ligjit penal (Vendim Kuadër)**. Ky i fundit kërkon që Shtetet Anëtare të kriminalizojnë nxitjen publike për dhunë apo urrejtje kundër një grup personash apo një anëtare të këtij grupi të caktuar duke iu referuar racës, ngjyrës, fesë, prejardhjes apo kombësisë apo origjinës etnike.

GPR Nr. 15 shprehet qartë kur i referohet edhe bazave të tjera të cilat shkojnë përtej "racës", ngjyrës, gjuhës, fesë apo besimit, kombësisë, origjinës kombëtare apo etnike dhe prejardhjes si dhe rasteve të ngacmimit, fytyrës, stereotipeve negative, stigmatizimit apo kërcënimit, të cilat jo detyrimisht duhet të luftohen nëpërmjet ligjit penal.

Raportet kombëtare të hartuara nga ekspertët në nivel kombëtar⁹ kanë dhënë informacione mbi mënyrën se si legjislacioni kombëtar trajton posaçërisht çështjet e gjuhës së urrejtjes, cilat grupe janë të mbrojtura dhe ku vendosen kufijtë e mbrojtjes kundër gjuhës së urrejtjes.

Organet e barazisë zakonisht nuk janë shprehimisht të ngarkuara me trajtimin e gjuhës së urrejtjes si vepër penale. Shumica e organeve të barazisë janë ngritur me qëllim për të zbatuar kërkesat e Direktivave të BE-së 2006/54/EC (Direktiva e Konsoliduar e Barazisë Gjinore), 2004/113/EC (Direktiva e Barazisë Gjinore për Furnizimin me Mallra dhe Shërbime) dhe 43/2000/EC (Direktiva e Barazisë Racore). Këto Direktiva detyrojnë Shtetet Anëtare të Bashkimit Evropian dhe praktikisht edhe ato që kërkojnë të aderojnë në BE që të ngrënë apo përcaktojnë një organizatë apo disa organizata për *promovimin e trajtimit të barabartë dhe mbështetjen e viktimave të diskriminimit* mbi baza gjinie dhe race (organet kombëtare të barazisë). *Acquis* i BE-së, në çështjet e Trajtimit të Barabartë dhe Mos-Diskriminimit nuk ka referenca specifike ndaj gjuhës së urrejtjes dhe ka një fokus të qartë në fushën e së drejtës private. Pikë reference është diskriminimi në fushën e tregut të punës dhe furnizimit me mallra dhe shërbime. Diskriminimi sipas Direktivave dhe jurisprudenca përkatëse e Gjykatës së Drejtësisë së Bashkimit Evropian (GJDBE) mund të shfaqet në forma të drejtpërdrejta apo të tërthorta diskriminimi, ngacmimi, nxitje të diskriminimit, diskriminimi mbi baza grumbullimi dhe viktimizimi.

Ngacmimi sikundër përkufizuar në Direktivat, përshkruhet si *sjellje e padëshiruar* e shfaqur mbi çdo bazë të mbrojtur nga legjislacioni për trajtimin e barabartë¹⁰ që ka për qëllim apo pasojë shkeljen e dinjitetit të një personi dhe krijimin e një mjedisi kanosës, armiqësor, degradues, poshtërues dhe fytyrës dhe në shumë raste mund të përbëjë një rast që mund të kualifikohet si gjuhë urrejtjeje.

Ndalimi i diskriminimit konsiderohet si një parim i përgjithshëm i legjislacionit të BE-së, i parashikuar në Nenin 21 të Kartës së BE-së për të Drejtat Themelore dhe orientohet nga parashikimet e një grupi prej 5 Direktivash të BE-së. Në jurisprudencën e saj, (GJDBE) ka vepruar në shumicën e rasteve si interpretuese e Direktivave përkatëse. Vetëm së fundmi, për shkak të një tendence në rritje për t'iu referuar Kartës së BE-së për të Drejtat Themelore si pikë reference, GJDBE, ka vepruar si gjykatë e të drejtave të njeriut duke balancuar shkëmbimin ndërmjet të drejtës për të mos u diskriminuar dhe lirisë së shprehjes.¹¹

Duke pasur parasysh këto ndryshime në legjislacion dhe në përgjegjësitë institucionale, duhet të sqarohet se ku të vendoset kufiri midis një forme të gjuhës së urrejtjes që ngre një përgjegjësi civile ose administrative (të tilla si ngacmimi) dhe një forme të gjuhës së urrejtjes që në të vërtetë kualifikohet si një

9. A. Gugu Bushati (2020) *Raporti i Vendit – Shqipëri*, "Forcimi i Organeve të Barazisë në Ballkanin Perëndimor në Fushën e Gjuhës së Urrejtjes", Tirana, E. Hodžić (2020) *Raporti i Vendit – Bosnje-Hercegovinë*, "Forcimi i Organeve të Barazisë në Ballkanin Perëndimor në Fushën e Gjuhës së Urrejtjes", Sarajevë, N. Avdiu (2020) *Raporti i Vendit – Kosovë*, "Forcimi i Organeve të Barazisë në Ballkanin Perëndimor në Fushën e Gjuhës së Urrejtjes", Prishtinë, A. Spaić (2020) *Raporti i Vendit – Mal i Zi*, "Forcimi i Organeve të Barazisë në Ballkanin Perëndimor në Fushën e Gjuhës së Urrejtjes", Podgoricë, M. Mirceska (2020) *Raporti i Vendit – Maqedoni e Veriut*, "Forcimi i Organeve të Barazisë në Ballkanin Perëndimor në Fushën e Gjuhës së Urrejtjes", Shkup, G. Miletić (2020) *Raporti i Vendit – Serbi*, "Forcimi i Organeve të Barazisë në Ballkanin Perëndimor në Fushën e Gjuhës së Urrejtjes", Beograd.

10. Direktiva i referohet gjinisë/seksit, racës ose përkatësisë etnike, moshës, fesë apo besimit, orientimit seksual dhe aftësisë së kufizuar.

11. Shihni për shembull NH kundër Associazione Avvocatura per i diritti LGBTI — Rete Lenford, C-507/18, Gjykim 23.04. 2020.

krim për seriozitetin e tij dhe kështu justifikon vendosjen e një sanksioni penal. Në këtë drejtim, duhet gjithashtu të përcaktohet më mirë se ku të vendosen kompetencat e organeve të barazisë dhe atyre të gjykatave (penale). Ka disa aspekte të cilat mund të jenë të rëndësishme për këtë dallim. *Mihajlova et al.*¹² i referohet çështjes nëse ka pasur motive diskriminuese në përkufizimin e “gjuhës së urrejtjes si gjuhë që përhap urrejtje” e cila “mund të përfshijë advokimin apo nxitjen e diskriminimit, dhe gjuhës së urrejtjes e cila vetë mund gjithashtu të jetë/nënkuptojë/trajtohet si diskriminim. Për shembull, në rastin Aksu kundër Turqisë, Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut, duke shqyrtuar elementet për të konsideruar rastin nga aspekti i ndalimit të diskriminimit, ka përcaktuar edhe nëse lidhur me botimet me shprehje dhe shënime që kanë shprehur ndjenja anti-Rome, “ka pasur qëllim apo efekt diskriminues”.

Nga ana tjetër, gjuha e urrejtjes, kur e trajtuar nga legjislacioni penal mund edhe të kërkojë një nivel më të lartë motivi/faji dhe një barrë më të lartë prove me kusht që më parë ngjarja e ngacmimit të jetë trajtuar nga legjislacioni civil dhe të jenë ndjekur kërkesat procedurale të Direktivave të BE-së përkatëse¹³.

Një tjetër aspekt që mund të jetë i rëndësishëm për të përcaktuar këtë dallim do të ishte dimensionin publik i nevojshëm në momentin e identifikimit të gjuhës së urrejtjes, sikundër parashikohet në shumë kode penale në dispozitat e nxitjes së urrejtjes, dhe jo në ato të ngacmimit.

GPR Nr. 15 në rekomandimin nr. 10 shtron kushtet sipas të cilave përdorimi i gjuhës së urrejtjes kualifikohet si vepër penale duke nënvizuar faktin se sanksionet penale duhet të vendosen vetëm në rrethana përjashtimore dhe duhet të pasqyrojnë parimin e proporcionalitetit. Për të kapur prapenjë e përgjegjësisë penale, një veprim duhet të ketë karakter të rëndë, që do të thotë duhet të ketë për qëllim apo pritjet në mënyrë të arsyeshme që të nxisë akte dhune, kanosje, armiqësie apo diskriminimi – si dhe të ndodhë në kontekst publik. Ky qartësim nuk zgjidh gjithsesi çështjen e mënyrës së si dallohet në praktikë nxitja e urrejtjes nga ngacmimi, i cili citohet edhe si shembull për gjuhën e urrejtjes në GPR Nr. 15. Ndaj, vendimi, dispozitat ligjore dhe kuadri institucional që do të zbatohen në një rast konkret do duhet të jenë përgjegjësi e organeve kompetente si policia, prokuroria, organet e barazisë dhe/ose gjykatat. Jurisprudenca do të ofrojë baza në të ardhmen, lidhur me këtë aspekt dhe mund të jetë nevoja që të ndiqen procese gjyqësore strategjike po për këtë qëllim.

Roli i organeve të barazisë në luftimin e gjuhës së urrejtjes

ECRI në **Rekomandimin e Politikës së Përgjithshme Nr. 2: Organet e Barazisë për Luftimin e Racizmit dhe Intolerancës në Nivel Kombëtar**, rekomandon që mandatet e organeve të barazisë të përfshijnë:

- a. *Promovimin dhe arritjen e barazisë, parandalimin dhe eliminimin e diskriminimit dhe intolerancës, përfshirë diskriminimin strukturor dhe gjuhën e urrejtjes, dhe promovimin e diversitetit dhe të marrëdhënieve të mira ndërmjet personave që u përkasin gjithë grupeve të ndryshme të shoqërisë (mandati i barazisë).* Më tej shtron në memorandumin shpjegues të tij se baza ligjore për ngritjen e organeve të barazisë apo legjislacioni kundër diskriminimit duhet të përcaktojë shprehimisht se gjuha e urrejtjes përbën një formë diskriminimi dhe se organet e barazisë kanë mandatin për të luftuar gjuhën e urrejtjes së paku përmes instrumenteve të së drejtës civile dhe administrative. Në rastet kur shërbimet e policisë dhe prokurorisë janë autoritetet e para kompetente për trajtimin e krimeve të urrejtjes, organet e barazisë duhet të kenë kompetencë për të ofruar mbështetje personale dhe këshillim ligjor ndaj personave të ekspozuar ndaj krimeve të urrejtjes dhe t'i referojnë ato tek autoritetet kompetente.¹⁴

12. E. Mihajlova/J. Bacovska/T. Shekerdjiev (2013): Freedom of Expression and Hate Speech. OSCE – Polyesterday: Shkup. OSBE (2018), <https://www.osce.org/files/f/documents/8/e/413027.pdf> (30.06.2020), fq. 34 dhe 35.

13. Sipas Direktivës së Barazisë Racore (Neni 8), Direktivës së Barazisë për Punësim (Neni 10), Direktivës së Furnizimit të Mallrave dhe Shërbimeve (Neni 9) dhe Direktivës së Konsoliduar të Barazisë Gjinore (Neni 19) Paditësit duhet të përcaktojnë ... faktet nga të cilat mund të prezumohet që ka pasur diskriminim të drejtpërdrejtë apo të tërthortë. Nëse do të jetë rasti, i takon të paditurit të provojë se nuk ka pasur shkelje të parimit të trajtimit të barabartë.

14. Rekomandimi i Politikës së Përgjithshme nr. 2 të ECRI, fq. 4.

Rekomandimi i Politikës së Përgjithshme nr. 15 të ECRI-t mbi luftimin e gjuhës së urrejtjes, sikundër cituar më parë, u rekomandon Shteteve Anëtare të Këshillit të Evropës:

- a. Të mbështesin monitorimin e gjuhës së urrejtjes të kryer nga shoqëria civile, **organet e barazisë** dhe institucionet kombëtare për mbrojtjen e të drejtave të njeriut, si edhe të promovojnë bashkëpunimin mes këtyre organeve dhe autoriteteve publike për kryerjen e kësaj detyre (paragrafi 3.e);
- b. Të mbështesin organizatat joqeveritare, **organet e barazisë** dhe institucionet kombëtare për mbrojtjen e të drejtave të njeriut në luftimin e gjuhës së urrejtjes (në kontekstin e rritjes së nivelit të ndërgjegjësimit dhe përhapjes së kundër-narrativës) (paragrafi 4, f);
- c. T’u garantojnë mbështetje personave të shënjestruar nga gjuha e urrejtjes, **organeve të barazisë**, institucioneve kombëtare për mbrojtjen e të drejtave të njeriut dhe organizatave joqeveritare të interesuara në këto çështje në inicimin e procedimeve që synojnë eliminimin e gjuhës së urrejtjes, në kërkesat për të botuar procedimet apo për t’i përhapur ato, dhe në kërkesat për zbulimin e identitetit të autorëve (paragrafi 8, e).

Rekomandimi i Komisionit Evropian mbi Standardet e Organeve të Barazisë të 2018 nënvizon lidhjen ndërmjet gjuhës së urrejtjes dhe diskriminimit, kur u rekomandon Shteteve Anëtare që të marrin në konsideratë zgjerimin e mandatit të organeve të barazisë në mënyrë që të mbulojë, për gjithë bazat e ndaluara të diskriminimit, mbrojtje sociale dhe përfitime sociale, përfshirë për gjuhën e urrejtjes të lidhur me këto baza në këto fusha.¹⁵

15. Rekomandimi i Komisionit Evropian mbi Standardet për Organet e Barazisë, fq. 6.

Kuadri ligjor mbi luftimin dhe parandalimin e gjuhës së urrejtjes – Ballkani Perëndimor

Gjuha e urrejtjes është e përfshirë në kuadrin ligjor e të gjitha shteteve të Ballkanit Perëndimor në mënyrë të barabartë. Ajo çfarë mungon në shumicën e legjislacioneve është një përkufizim i gjuhës së urrejtjes dhe se çfarë konsiderohet apo mund të konsiderohet gjuhë e urrejtjes – fakt që pengon efektivitetin e mbrojtjes ligjore. Legjislacioni mbi trajtimin e barabartë në **Serbi** dhe në **Mal të Zi** ka përfshirë përkufizime të gjuhës së urrejtjes si formë diskriminimi. Megjithatë, këto përkufizime janë të vlefshme vetëm për qëllimin e legjislacionit për trajtim të barabartë dhe jo për ligjin penal – do të duhej një harmonizim në këtë drejtim. Gjithashtu shfaqen qasje të ndryshme dhe nivele të ndryshme të harmonizimit me GPR nr. 15.

Në **Serbi**, Ligji për Ndalimin e Diskriminimit përfshin një përkufizim të gjuhës së urrejtjes. Sipas nenit 11 ndalohet të shprehen ide, informacione dhe opinione që nxisin diskriminimin, urrejtjen dhe dhunën kundër një individi apo grup personash bazuar në karakteristikat personale të tij/saj apo të tyre, në hapësira publike dhe publikime të tjera, në grumbullime dhe vende të aksesueshme nga publiku, me shkrim apo me shfaqje të mesazheve apo simboleve apo në çdo mënyrë tjetër.¹⁶

Në **Mal të Zi**, Ligji për Ndalimin e Diskriminimit, në Nenin 9a i referohet gjuhës së urrejtjes si çdo formë e shprehjes së ideve, deklaratave, informacioneve dhe opinioneve që përhapin, nxisin, inkurajojnë apo justifikojnë diskriminimin, urrejtjen apo dhunën kundër një personi apo grup personash për shkak të karakteristikave të tyre personale, ksenofobisë, urrejtjes racore, anti-Semitizmit apo formave të tjera të urrejtjes të bazuara në intolerancë, përfshirë intolerancën e shprehur në formë nacionalizmi, diskriminimi dhe armiqësie kundër minoriteteve.¹⁷

Në **Shqipëri**, një ndryshim i fundit i Ligjit për Mbrojtjen nga Diskriminimi,¹⁸ parashikon gjuhën e urrejtjes si formë diskriminimi në nenin 3/10: *Gjuha e urrejtjes është çdo formë e shprehjes, promovimit, nxitjes së denigrimit, urrejtjes, shpifjes, si dhe çdo ngacmim, fyerje, stereotip negativ, stigmatizim apo kërcënim ndaj një personi ose grupi personash, si dhe çdo justifikim i të gjitha formave të shprehjes, e bazuar në një liste jo shteruese të karakteristikave personale sipas nenit 1 të këtij ligji.*¹⁹

Vetëm qasja e fundit e përkufizimit të sjellë Shqipëri përmbush gjithë pikat e kërkuara nga GPR nr. 15, ndërsa parashikimet e Serbisë dhe Malit të Zi nuk mbulojnë rastet e fyerjes, stereotipeve negative apo kërcënimit. Në **Serbi**, parashikohet gjithashtu kryerja e veprimit në publik, ndërsa në përkufizimin e Malit të Zi edhe pse i është bërë referencë karakteristikave personale në përgjithësi, duket se fokusi është vendosur mbi racën, përkatësinë etnike dhe statusin minoritar, gjë që mund të pengojë zbatimin e ligjit në praktikë mbi baza të tjera.

Dispozitat kushtetuese dhe ligjore përkatëse për gjuhën e urrejtjes (online)

Kushtetutat e të gjitha shteteve të Ballkanit Perëndimor përfshijnë një klauzolë mosdiskriminimi e cila vendos barazinë përpara ligjit dhe ndalimin e diskriminimit. Sikundër është rasti për të drejtat dhe liritë e tjera të garantuara nga kushtetutat, e drejta për mosdiskriminim mund të kufizohet nga interesi

16. Serbi/Gazeta Zyrtare, nr. 22/09, Ligji për ndalimin e diskriminimit, Neni 11.

17. Mal i Zi/Gazeta Zyrtare, nr. 64/11, Ligji për ndalimin e diskriminimit.

18. Ligji nr. 124/2020 për disa ndryshime dhe shtesa në Ligjin nr. 10221, datë 4.2.2010 "Për mbrojtjen nga diskriminimi" është miratuar në sesion plenar të parlamentit më 15.10.2020. Është botuar në Gazetën Zyrtare nr.191 datë 3.11.2020, dhe do të hyjë në fuqi më 18 nëntor 2020 (15 ditë pas botimit në Gazetën Zyrtare).

19. Shqipëri/Neni 3/10 i Projektligjit për Mbrojtjen nga Diskriminimi.

publik apo nga të drejta të tjera të parashikuara, sikundër liria e shprehjes, vetëm kur është e ligjshme, e legjitimuar, e nevojshme dhe e përpjesëtuar. Të gjitha vendet e analizuara në këtë studim janë Shtete Anëtare të Këshillit të Evropës dhe ndaj i nënshtrohen detyrimeve të Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut dhe jurisprudencës së saj kur ka raste shkelje të parimit të mosdiskriminimit të garantuar nga Neni 14 i KEDNJ dhe Protokollit 12 (në rast se shteti e ka ratifikuar).

Kushtetuta e **Serbisë përfshin një referencë specifike ndaj minoriteteve kombëtare, dhe ndalon çdo diskriminim që bazohet** mbi përkatësinë në një minoritet kombëtar.²⁰ Kushtetutat e **Malit të Zi** dhe **Kosovës** lejojnë shprehimisht një kufizim të lirisë së shprehjes, kur është e nevojshme për të parandaluar inkurajimin apo provokimin e dhunës dhe armiqësisë mbi baza racore, kombësie, etnie apo feje. Neni 7 i kushtetutës së Malit të Zi ndalon shkaktimin apo inkurajimin e urrejtjes apo intolerancës mbi çdo bazë,²¹ ndërsa neni 49 i kushtetutës **Serbe përcakton ndalimin e dhe dënimin për nxitje të urrejtjes apo pabarazisë racore, fetare apo tjetër.**²²

Kushtetuta e Republikës së **Maqedonisë së Veriut**, në Nenin 54 përcakton se kufizimet e lirisë dhe shprehjes *inter alia* nuk mund të zbatohen për lirinë e bindjes personale, ndërgjegjes, mendimit dhe besimit fetar. I njëjti nen përmban gjithashtu një klauzolë mosdiskriminimi. Liria e grumbullimit sipas Nenit 20 të Kushtetutës përfshin krijimin e partive politike, por bën të qartë se *programet dhe aktivitetet e partive politike dhe mbledhjet e tjera qytetare nuk mund të orientohen (...) drejt inkurajimit apo nxitjes së sulmit ushtarak apo urrejtjes apo intolerancës etnike, racore apo fetare*. Kushtetuta e **Republikës Srpska në Bosnje-Hercegovinë** nuk përmban një klauzolë mosdiskriminimi në këtë formë por deklaron se “organizimi kushtetues i Republikës do të bazohet mbi”, *inter alia*, mbrojtjen e të drejtave të grupeve etnike dhe minoriteteve të tjera.²³

Liria e medias dhe pluralizmi trajtohen shprehimisht në nenin 42 të Kushtetutës së Republikës së **Kosovës** si të drejta të garantuara, ndërsa censura lejohet vetëm në rastet kur është e nevojshme për të parandaluar inkurajimin apo provokimin e dhunës dhe armiqësisë mbi baza race, kombësie, etnie apo feje. Liria e medias garantohet gjithashtu nga Kushtetuta e **Serbisë**, por mund të kufizohet nëse *gjykata kompetente(...) pengon përhapjen e informacionit nëpërmjet informimit publik vetëm kur është e nevojshme në një shoqëri demokratike (...) të parandalohet përhapja e luftës apo nxitja e drejtpërdrejtë e dhunës, apo të parandalohet advokimi i urrejtjes racore, etnike apo fetare që nxit diskriminimin, armiqësinë apo dhunën.*²⁴

Dispozitat e legjislacionit penal

Nxitja e urrejtjes konsiderohet si vepër penale nga Kodet Penale të zbatueshme në të gjitha shtetet. Shumica e kodeve penale i janë referuar fillimisht urrejtjes vetëm lidhur me racën, përkatësinë etnike, fenë dhe intolerancës. Sidoqoftë, në dhjetë vitet e fundit, me përjashtim të Serbisë, Bosnjës dhe Hercegovinës dhe Malit të Zi, ato u ndryshuan dhe u shtuan edhe në orientimin seksual (Shqipëri) ose edhe bazuar në një listë të hapur arsyesh (Kosovë, Maqedonia e Veriut, Republika Srpska). Për më tepër, ligje të caktuara, të tilla si Ligji për Barazinë Gjinore në Bosnjë dhe Hercegovinë përcaktojnë që, ndër të tjera, ngacmimi me bazë gjinore është një vepër penale (neni 29 i Ligjit për Barazinë Gjinore të BiH).

Kryerja e veprës penale në publik është kusht për **Bosnje-Hercegovinën** dhe **Malin e Zi**, ndërsa në **Kosovë** pragu është edhe më i lartë pasi nxitja duhet të jetë e tillë sa të shqetësojë rendin publik.

Sipas kërkesave ndërkombëtare, Kodet Penale njohin gjithashtu parimin e shkakut diskriminues i cili duhet konsideruar si rrethanë rënduese dhe duhet të merret parasysh kur vendoset një sanksion. Ndryshe nga çfarë ndodh në shumë shtete perëndimore, dhe në përputhje me GPR Nr. 15 të ECRI, evidentohet tendenca për të pasur motive më gjithëpërfshirëse. Këto përfshijnë: gjininë, racën, ngjyrën, etninë, gjuhën, orientimin seksual, identitetin gjinor, politik, fetar apo bindjet filozofike, statusin shëndetësor,

20. Serbi/Gazeta Zyrtare, nr. 98/06, *Kushtetuta e Republikës së Serbisë*, Neni 76.

21. Neni 7 Shkaktimi apo inkurajimi i urrejtjes ose intolerancës mbi çdo baze duhet të ndalohet.

22. Serbi/Gazeta Zyrtare, nr. 98/06, *Kushtetuta e Republikës së Serbisë*, Neni 49.

23. *Kushtetuta e Republikës Srpska*, Neni 5.

24. Serbi/Gazeta Zyrtare, nr. 98/06, *Kushtetuta e Republikës së Serbisë*, Neni 50.

predispozitat gjenetike apo aftësinë e kufizuar (Shqipëri, Neni 50 i Kodit Penal), *racën apo fenë, kombësinë apo përkatësinë etnike, seksin, orientimin seksual apo identitetin gjinor (Serbi)*²⁵, fenë, origjinën kombëtare apo etnike, gjininë, orientimin seksual apo identitetin gjinor (**Mal i Zi**, neni 42a Kodi Penal), raca, ngjyra, gjinia, identiteti gjinor, gjuha, feja, origjina kombëtare ose shoqërore, lidhja me çdo komunitet, pronë, gjendje ekonomike, orientim seksual, lindje, paaftësi ose status tjetër personal, apo përkatësinë ndaj personave me këto karakteristika (**Kosovë**), gjininë, racën, ngjyrën e lëkurës, edukimin, anëtarësinë në grupe të marginalizuara, prejardhjen etnikë, gjuhën, kombësinë, shtetësinë, prejardhjen sociale, besimin fetar, llojet e tjera të besimeve, arsimimin, përkatësinë politike, kushtet personale apo sociale, aftësinë e kufizuar fizike apo mendore, moshën, statusin e familjes apo martesor, statusin pronësor, kushtet shëndetësore, apo çdo bazë tjetër të parashikuar me ligj apo të ratifikuar në marrëveshje ndërkombëtare (**Maqedoni e Veriut**), racën, ngjyrën, besimin fetar, origjinën kombëtare apo etnike, gjuhën, aftësinë e kufizuar, seksin, orientimin seksual apo identitetin gjinor (**Bosnje-Hercegovinë**).

Kodet Penale të **Maqedonisë së Veriut** (Neni 417), **Malit të Zi** (Neni 443/3) dhe **Serbisë** (Neni 387) i referohen gjithashtu diskriminimit racor apo tjetër si vepër penale më vete, të cilat në **Maqedoninë e Veriut** dhe **Malin e Zi përfshijnë** gjithashtu përhapjen e ideve rreth supremacisë së një race mbi një tjetër, advokimin e urrejtjes racore, apo nxitjen e diskriminimit racor.

Tabela 1. Dispozitat e Legjislacionit Penal lidhur me Gjuhën e Urrejtjes

Shteti	Nxitja ndaj urrejtjes	Rrethana rënduese	Diskriminimi
Shqipëri	raca, etnia, orientimi seksual dhe grupet fetare	gjinia, raca, ngjyra, etnia, gjuha, orientimi seksual, identiteti gjinor, bindjet politike, fetare ose filozofike, gjendja shëndetësore, predispozitat gjenetike ose aftësia e kufizuar	Jo
Bosnje-Hercegovinë	kombëtar/etnik, racor dhe fetar gjinor (ligji mbi barazinë gjinore) Republika Srpska: identiteti kombëtar, racor, fetar ose etnik, ngjyra e lëkurës, seksi, orientimi seksual, aftësia e kufizuar, gjinia, origjina ose karakteristika të tjera në publik	raca, ngjyra, besimi fetar, origjina kombëtare ose etnike, gjuha, aftësia e kufizuar, seksi, orientimi seksual ose identiteti gjinor Republika Srpska: + status shëndetësor	Jo
Kosovë	grupe kombëtare, racore, fetare, etnike ose grupe të tjera të ngjashme, orientimi seksual, identiteti gjinor dhe karakteristikat e tjera personale ka të ngjarë të prishë rendin publik	raca, ngjyra, gjinia, identiteti gjinor, gjuha, feja, origjina kombëtare ose shoqërore, lidhja me çdo komunitet, pronë, gjendje ekonomike, orientim seksual, lindje, paaftësi ose status tjetër personal ose afiniteti me personat me karakteristikat e lartpërmendura	Jo
Mali i Zi	raca, ngjyra e lëkurës, feja, origjina, kombësia ose përkatësia etnike në publik	feja, origjina kombëtare ose etnike, gjinia, orientimi seksual ose identiteti gjinor	raca, gjinia, aftësia e kufizuar, orientimi seksual, identiteti gjinor ose karakteristika të tjera personale

25. Serbi/Gazeta Zyrtare, nr. 85/2005, korr. 88/2005, korr. 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019, Kodi Penal, Neni 387.

Shteti	Nxitja ndaj urrejtjes	Rrethana rënduese	Diskriminimi
Maqedoni e Veriut	gjinia, raca, ngjyra e lëkurës, anëtarësia në grupin e marginalizuar, përkatësia etnike, gjuha, kombësia, prejardhja shoqërore, besimi fetar, besimet e tjera, arsimi, përkatësia politike, statusi personal ose shoqëror, aftësia e kufizuar mendore ose fizike, mosha, statusi familjar ose martesor, statusi pronësor, gjendja shëndetësore ose çdo bazë tjetër e parashikuar me ligj bazuar në marrëveshjen ndërkombëtare të ratifikuar	gjinia, raca, ngjyra e lëkurës, edukimi, anëtarësimi në grup të marginalizuar, prejardhja etnike, gjuha, kombësia, shtetësia, prejardhja shoqërore, besimi fetar, llojet e tjera të besimeve, arsimimi, përkatësia politike, gjendja personale ose shoqërore, aftësia e kufizuar mendore ose fizike, mosha, statusi familjar ose martesor, gjendja pasurore, gjendja shëndetësore ose çdo bazë tjetër e parashikuar me ligj ose me marrëveshje ndërkombëtare të ratifikuar.	raca, ngjyra e lëkurës, kombësia ose përkatësia etnike
Serbi	urrejtje apo intolerancë kombëtare, racore ose fetare	raca ose feja, përkatësia kombëtare ose etnike, seksi, orientimi seksual ose identiteti gjinor	raca, ngjyra, feja, kombësia, origjina etnike ose tjetër karakteristikë personale

Legjislacioni për barazinë dhe mos-diskriminimin

Të gjitha shtetet e Ballkanit Perëndimor kanë përthithur *acquis të BE-së lidhur me mosdiskriminimin në kuadrin ligjor të tyre duke miratuar ligje specifike që mbrojnë nga diskriminimi*. Të gjitha këto ligje i referohen ngacmimit si një bazë e vetme diskriminimi. Legjislacionet për barazinë **në Serbi dhe Mal të Zi** i referohen gjuhës së urrejtjes shprehimisht si formë diskriminimi. Në **Shqipëri**, Komisioneri për Mbrojtjen nga Diskriminimi (KMD) ka interpretuar gjuhën e urrejtjes si formë ngacmimi²⁶ dhe ka qenë një nga promotorët e përkufizimit të gjuhës së urrejtjes si formë diskriminimi në ligjin e ri të ndryshuar për Mbrojtjen nga Diskriminimi.

Ligji për Ndalimin e Diskriminimit në **Bosnje-Hercegovinë** ndalon diskriminimin jo vetëm mbi baza specifike që përputhen me standardet ndërkombëtare në këtë fushë, por edhe bazuar në “çdo rrethanë tjetër që i shërben qëllimit apo ka si rezultat pengesën apo kufizimin e gëzimit apo realizimit në mënyrë të barabartë të të drejtave dhe lirive në çdo fushë të jetës të çdo individit”.²⁷ Ligji për Mbrojtjen nga Diskriminimi në Kosovë përcakton mbrojtjen mbi disa baza si kombësia, apo përkatësia në çdo komunitet, origjina sociale, raca, etnia, ngjyra, lindja, origjina, seksi, gjinia, identiteti gjinor, orientimi seksual, gjuha, shtetësia, feja dhe besimi fetar, përkatësia politike, opinioni politik apo tjetër, statusi personal apo social, mosha, statusi familjar apo martesor, shtatzënia, mëmësia, shëndeti, gjendja shëndetësore, aftësia e kufizuar, trashëgimia genetike apo çdo bazë tjetër²⁸.

Ligji zbatohet për të gjitha veprimet ose mosveprimet, e të gjitha institucioneve shtetërore, personave fizikë dhe juridikë, sektorit publik dhe privat, të cilët shkelin, kanë shkelur ose mund të shkelin të drejtat e çdo personi ose subjekti fizik dhe juridik në të gjitha fushat e jetës²⁹. Në **Malin e Zi**, së bashku me diskriminimin e shumëfishtë, diskriminimin e përsëritur, diskriminimin e zgjeruar, neni 20 i Ligjit për Mbrojtjen nga Diskriminimi njih diskriminimin e përhapur përmes mediave publike si dhe përmes shkrimit dhe shfaqjes së materialeve dhe simboleve me përmbajtje në vendet publike, si forma të rënda diskriminimi.³⁰

Në Republikën e **Maqedonisë së Veriut**, Ligji për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi që

26. Intervistë me R. Gajda, Komisioneri për Mbrojtje nga Diskriminimi, 11 maj 2020.

27. Bosnje-Hercegovinë/Gazeta Zyrtare e Bosnje-Hercegovinës, nr. 59/09 dhe 66/16, Ligji për Ndalimin e Diskriminimit, Neni 2, par 2.

28. Neni 1, Ligji për Mbrojtje nga Diskriminimi.

29. Neni 2(1), Ibid.

30. Neni 20 par 4 i Ligjit për Mbrojtje nga Diskriminimi. Më tej, Neni 34 i Ligjit për Mbrojtje nga Diskriminimi parashikon se “një gjobë prej 500 EUR deri në 20,000 EUR do të vendoset për kundërvajtje kundër një personi juridik nëse me shprehjen e ideve, deklaratave, informacioneve, opinionëve inkurajon apo justifikon diskriminimin, urrejtjen apo dhunën kundër një personi për shkak të karakteristikave personale, ksenofobisë, urrejtjes racore, anti-Semitizmit, apo formave të tjera të urrejtjes bazuar në intolerancë, përfshirë intolerancën e shprehur në formën e nacionalizmit, diskriminimit dhe armiqësisë kundër minoriteteve.

kishte qenë në fuqi vetëm që nga maji i vitit 2019, është anuluar nga Gjykata Kushtetuese në 14 maj 2020 për shkak të çështjeve zyrtare.³¹ Për qëllimin e këtij studimi do t'i referohemi tekstit të Ligjit të anuluar pasi supozohet se në tekstin e Ligjit të Ri do të përdoret e njëjta qasje. Ligji ka pasur një listë joshteruese bazash dhe përkufizonte diskriminimin si çdo veprim të kryer me qëllim dallimin, përjashtimin, kufizimin apo parapëlqimin në çdo mënyrë diskriminuese me anë të veprimit apo mosveprimit që synon apo sjell pengesën, kufizimin, njohjen, gëzimin apo ushtrimin e të drejtave të një personi apo grupi mbi baza të barabarta; mbulohen gjithë format e diskriminimit, përfshirë aksesin në infrastruktura, mallra dhe shërbime.

Në Serbi, neni 13 i Ligjit për Ndalimin e Diskriminimit përcakton format e rënda të diskriminimit si *shkaktimi dhe nxitja e pabarazisë, urrejtjes dhe armiqësisë për shkak të përkatësisë kombëtare, racore ose fetare, gjuhës, mendimeve politike, gjinisë, identitetit gjinor, orientimit seksual ose aftësisë së kufizuar, advokimi ose ushtrimi i diskriminimit nga ana e organeve shtetërore ose gjatë procedurave të zhvilluara para organeve shtetërore dhe advokimi i diskriminimit përmes mediave publike*.³²

Dallimi kryesor për ata që preken nga gjuha e urrejtjes dhe mbrohen në këtë drejtim jo vetëm nga legjislacioni penal, por edhe nga legjislacioni kombëtar për trajtim të barabartë është se ata mund të përfitojnë nga garancitë procedurale dhe nga kuadri institucional i vendosur duke mos u mbështetur vetëm mbi legjislacionin penal që çështja e tyre të zgjidhet. Kjo përfshin:

- ▶ zhvendosjen e barrës së provës në rastet kur paditësit arrijnë të vërtetojnë fakte, nga të cilat mund të prezumohet se ka pasur diskriminim të drejtpërdrejtë ose të tërthortë, dhe i takon të paditurit të provojë se nuk ka pasur shkelje të parimit të trajtimit të barabartë;³³
- ▶ Kompetencën e Organeve të Barazisë për të trajtuar rastet e tyre;
- ▶ Një gamë më të gjerë rregullimesh të vendosura nga legjislacioni për trajtim të barabartë në krahasim me ligjin penal.

Për **Serbinë** kjo do të thotë për shembull, se një viktimë, në përputhje me nenin 43 të Ligjit për ndalimin e diskriminimit mund të kërkojë vendosjen e ndalimit të një aktiviteti që paraqet kërcënim për diskriminimin, ndalimin e procedimit ku ka veprime diskriminuese, ndalimin e përsëritjes së një veprimtarie diskriminuese, që gjykata të vendosë nëse i pandehuri ka trajtuar paditësin ose palën tjetër në një mënyrë diskriminuese, duke ndërmarrë hapa për të korrigjuar pasojat e trajtimit diskriminues, kompensim të dëmit material dhe jo material, dhe që vendimet e lëshuara mbi çdo padi të referuar ... të botohen.³⁴ Mund të kërkohet edhe vendosja e një mase të përkohshme.³⁵ Këto padi civile mund të iniciohen gjithashtu nga organizatat e të drejtave të njeriut ose Komisioneri për Mbrojtjen e Barazisë.³⁶ Padi të ngjashme janë të mundshme edhe sipas Ligjit për Parandalimin e Diskriminimit Kundër Personave me Aftësi të Kufizuara, pasi ligji përcakton "nxitjen" ose "përhapjen" si forma të rënda diskriminimi.³⁷

Në analizën e kuadrit ligjor në përgjithësi, shohim se në mënyrë të ngjashme me shtetet e Bashkimit Evropian, ka një fokus mbi nxitjen e urrejtjes dhe mbrojtjen e bazës apo bazave të racës, kombësisë dhe përkatësisë etnike, ndërsa format e tjera të gjuhës së urrejtjes si fyerjet, stereotipizimet negative, stigmatizimit apo kërcënimi rrallë trajtohen në fushën penale. Legjislacioni për Trajtimin e Barabartë tregon një qasje më gjithëpërfshirëse kur bëhet fjalë për grupe të mbrojtura, por mbulon gjuhën e urrejtjes vetëm në ato raste kur do të kualifikohej si ngacmim në **Bosnje-Hercegovinë, Kosovë dhe Maqedoni të Veriut**.

31. Në vendimin e saj Gjykata Kushtetuese ka vendosur që ka pasur shkelje të procedurës për miratimin e këtij ligji (mungesë e shumicës së kërkuar së votave të Deputetëve për miratimin e saj).

32. Serbi/Gazeta Zyrtare, nr.. 22/09, *Ligji për Mbrojtje nga Diskriminimi*, Neni 13.

33. Direktiva e Barazisë Racore (Neni 8), Direktiva e Punësimit të Barabartë (Neni 10), Direktiva e Mallrave dhe Shërbimeve (Neni 9) dhe Direktiva e Ndryshimit të Gjinisë (Neni 19)

34. Serbi/Gazeta Zyrtare, nr.. 22/09, *Ligji për Mbrojtje nga Diskriminimi*, Neni 43.

35. Serbi/Gazeta Zyrtare, nr.. 22/09, *Ligji për Mbrojtje nga Diskriminimi*, Neni 44.

36. Serbi/Gazeta Zyrtare, nr.. 22/09, *Ligji për Mbrojtje nga Diskriminimi*, Neni 46.

37. Serbi/Gazeta Zyrtare, nr.. 33/06, 13/16, *Ligji për Parandalimin e Diskriminimit kundër Personave me Aftësi të Kufizuara*, Neni 9.

Jurisprudenca

Rastet e gjuhës së urrejtjes janë të shpeshta në shtetet e Ballkanit Perëndimor, veçanërisht në fushën politike dhe në mediat online. Kjo nuk pasqyrohet detyrimisht me një numër të lartë të rasteve të referuara në gjykatë apo në institucionet e tjera përgjegjëse, dhe grumbullimi i të dhënave bazuar në këto raste nuk kryhet në mënyrë sistematike.

Në **Shqipëri**, shumë mosmarrëveshje për shpifje me profile të larta në vitet e fundit kanë parë të përfshirë deputetë dhe politikanë të vjetër të cilët paditen me njëri-tjetrin mbi akuza korrupsioni. Shume prej këtyre rasteve janë sjellë menjëherë përpara Gjykatës së Lartë pasi kjo e fundit ka juridiksion mbi rastet që lidhen me procedime penale të deputetëve dhe nëpunësve të lartë. Kategoria e dytë e këtyre rasteve janë ato kundër terrorizmit dhe aktiviteteve terroriste që gjykohen nga Ish Gjykata e Krimeve të Rënda³⁸ ku përfshihen edhe krimet e urrejtjes (neni 265 i Kodit Penal).³⁹ Promovimi i gjuhës së urrejtjes mbi baza fetare dhe racore është identifikuar si pjesë e aktiviteteve terroriste. Mediat sociale apo vendet fetare janë përdorur për të promovuar deklarata të urrejtjes me qëllim rekrutimi apo për t'u mbushur mendjen njerëzve që të shërbejnë në aktivitetet e organizatave terroriste⁴⁰.

Në **Bosnje-Hercegovinë**, gjuha e urrejtjes përdoret në shumicën e rasteve në fjalimet politike dhe zakonisht bazohet mbi identitetet etnike apo përkatësitë fetare.⁴¹ Për pasojë, rastet më të rëndësishme lidhur me gjuhën e urrejtjes janë ato që lidhen me veprën penale specifike të nxitjes dhe provokimit të urrejtjes, mosmarrëveshjes dhe armiqësisë kombëtare, racore dhe fetare, dhe që përfshihen në të katërta kodet penale në **Bosnje-Hercegovinë**.

Çështje Penale

Një shtetas shqiptar u konvertua në Islam gjatë studimeve të tij jashtë vendit. Kur u kthye në **Shqipëri**, ai organizoi një grup personash, të cilët përmes internetit promovuan pikëpamjet e Islamit radikal politik dhe luftës së Xhihadit në Siri. Ata u paditën për nxitje të urrejtjes dhe dhunës kundër besimeve të tjera, duke mbështetur organizatën terroriste ISIS dhe predikues të ideve të saj radikale dhe terroriste dhe në të njëjtën kohë për përdorim droge. Grupi u akuzua ndër të tjera për shkelje të nenit 265 të Kodit Penal.

Një ish-Ministër i Administratës dhe Qeverisjes Lokale në **Kosovë** në **deklaratat publike i kishte referuar shqiptarët e Kosovës si «terroristë dhe vrasës»**. Ai u padit dhe u dënua për nxitje të urrejtjes siç përcaktohet në nenin 147 (1) të Kodit Penal. Dëshmitë e përbëra nga një regjistrim video i Ministrit duke mbajtur fjalën e tij e cila prezumohet se përfshinte shprehje të gjuhës së urrejtjes, si dhe artikuj të botuar në media online, u pranuan nga Gjykata. Argumentet e mbrojtjes se nuk u krye asnjë veprë penale specifike referuar gjuhës së urrejtjes në Kosovë dhe se veprimi nuk i përmbushi kriteret për zbatimin e nenit 147 (1) pasi nuk rrezikonte rendin publik nuk mund ta bindi Gjykatën në arsyetimin e saj se i pandehuri kishte tejkaluar kufijtë e lirisë së shprehjes. I pandehuri u dënua me dy vite burgim.⁴²

Një punonjës i një OJQ-je që përfaqëson komunitetin LGBTI u sulmua në Kosovë ndërsa shpërndau prezervativë dhe sende të tjera. Ai u abuzua verbalisht për punën që po bënte dhe orientimin e tij aktual ose të perceptuar seksual dhe u sulmua fizikisht nga dy persona të tjerë. Autorët u akuzuan për nxitje të urrejtjes dhe lëndime të lehta trupore, dhe Gjykata deklaroi se në lëshimin e dënimit kishte marrë parasysh parashikimet e rrethanave rënduese duke pranuar që vepra ishte motivuar nga urrejtja për orientimin seksual aktual ose të perceptuar të viktimës.⁴³

38. Shqipëri/ Gjykata e Krimeve të Rënda quhet Gjykata e Posaçme për Krimin e Organizuar dhe Korrupsionin.

39. Shqipëri/ Gjykata e shkaillës së parë për Krimet e Rënda, Vendimi nr.. 58 (03.05.2016), Vendimi nr.. 46, (04.05.2017), Vendimi nr. 1 (24.01.2018).

40. S. Simoni, M. Xhaxho (2019) *Raport mbi Parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizmit në Bashkinë Roskovec dhe zonat rurale*, Qendra për Gruan, Komunitetin dhe Mjedisin www.qag-al.org (30.04.2020), referuar nga A. Gugu Bushati në raportin e vendit të Shqipërisë.

41. ECRI (2017) Raporti ECRI Raport mbi Bosnje-Hercegovinën (cikli i pestë monitorues), i disponueshëm në: <https://rm.coe.int/third-report-on-bosnia-and-herzegovina/16808b5602> (21.09.2020), p. 13.

42. PS.nr20/19 – Gjykata Themelore Prishtinë, Departamenti Special, 05.12.2019.

43. P. nr. 620/16 – Gjykata Themelore Ferizaj, 26.09.2016.

Në **Mal të Zi**, rastet e gjuhës së urrejtjes trajtohen më shpesh nga gjykatat për kundërvajtje, ndërsa zhvillimi i procedimeve penale është ende i rrallë.⁴⁴ Përkundër ekzistencës së dispozitave përkatëse dhe një numri në rritje të rasteve të gjuhës së urrejtjes ndaj anëtarëve të komunitetit LGBTI, procedimet penale mbeten të pakta.⁴⁵

Asnjë rast i gjuhës së urrejtjes nuk është raportuar penalisht për Republikën e **Maqedonisë së Veriut në vitet e fundit. Sipas raportit të fundit të ECRI-t** gjithashtu, nuk ka statistika zyrtare në dispozicion në lidhje me përdorimin e gjuhës së urrejtjes nga organizatat ndërkombëtare, dhe OJQ-të kanë pranuar se rastet janë në rritje.⁴⁶ Për shkak të faktit se ka pasur paqartësi ligjore në këtë drejtim, Gjykata e Apelit (Departamenti Civil)⁴⁷ e Republikës së **Maqedonisë së Veriut** ka botuar udhëzime për përgjegjësinë e redaktorit përgjegjës për përmbajtjen e botimeve elektronike dhe mediave të tjera.

Nuk ka statistika të plota dhe transparente për rastet e gjuhës së urrejtjes para gjykatave në **Serbi**, ndërsa të dhënat zyrtare të centralizuara për krimet e motivuara nga urrejtja ende mungojnë.⁴⁸ Sidoqoftë, gjuha e urrejtjes (veçanërisht online) njihet nga qytetarët, dhe organizatat lokale të të drejtave të njeriut që po depozitojnë padi penale dhe civile, si dhe ankesa tek organet e pavarura dhe vetërregulluese.⁴⁹ Nuk ka të dhëna të disponueshme në lidhje me rastet në vazhdim, por sipas raportit të fundit të ECRI-t, janë depozituar 216 padi penale referuar gjuhës së urrejtjes kundër individëve 2011-2016,⁵⁰ ndërsa sipas Zyrës së Prokurorisë, 565 referime penale janë depozituar kundër personave duke përfshirë elemente të gjuhës së urrejtjes mbi baza të ndryshme gjatë periudhës në analizë.⁵¹ Pavarësisht disa gjykimeve të rëndësishme të kohëve të fundit lidhur me gjuhën e urrejtjes,⁵² numri është ende i ulët duke konsideruar se gjuha e urrejtjes është një problem i njohur në shoqëri⁵³.

44. Mbrojtja e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive (2019) Raport mbi mbrojtjen kundër diskriminimit në këndvështrim të operacionit të institucionit të Mbrojtjes së të Drejtave të Njeriut dhe Lirive në Mal të Zi, f.39, i disponueshëm në: http://www.ombudsman.co.me/docs/1574422728_izvjestaj-za-prvih-sedam-mjeseci-2019.-godine.pdf, referuar nga A. Spaic në raportin e vendit mbi Malin e Zi.
45. Mbrojtja e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive (2019) Raport mbi mbrojtjen kundër diskriminimit në këndvështrim të operacionit të institucionit të Mbrojtjes së të Drejtave të Njeriut dhe Lirive në Mal të Zi, f. 39-40, i disponueshëm në: http://www.ombudsman.co.me/docs/1574422728_izvjestaj-za-prvih-sedam-mjeseci-2019.-godine.pdf, referuar nga A. Spaic në raportin e vendit mbi Malin e Zi.
46. ECRI (2016) Raporti i ECRI mbi Ish Republikën Jugosllave të Maqedonisë (cikli i pestë monitorues), i disponueshëm në: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia-/16808b590b> (21.09.2020), f. 13.
47. Gjykata e Apelit Shkup, Bilten nr 12, E drejta civile, Përfundimet e sjella në mbledhjen e gjyqtarëve të departamentit civil të gjykatës së apelit Shkup të mbajtur më 19 prill 2019, botuar në Shkup Mars 2020 f. 11
48. Serbi/Komisioneri për Mbrojtjen e Barazisë, *Redovni godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2019. godinu*, referuar nga G. Miletić në raportin e vendit mbi Serbinë.
49. Për shembull: Belgrade Centre for Human Rights, *Anonimna mržnja: Mehanizmi zaštite od govora mržnje na internetu* (2018), referuar nga G. Miletić në raportin e vendit mbi Serbinë.
50. ECRI (2017) Raporti ECRI mbi Serbinë (cikli i pestë monitorues), i disponueshëm në: <https://rm.coe.int/third-report-on-serbia/16808b5bf4> (21.09.2020).
51. Komiteti Këshillues i Konventës Kuadër për Mbrojtjen e Minoriteteve Kombëtare, (04.11.2019), *Komentet e Qeverisë së Serbisë mbi Opinionin e Katërt të Komitetit Këshillues mbi zbatimin e Konventës Kuadër për Mbrojtjen e Minoriteteve Kombëtare të Serbisë*, referuar nga G. Miletić në raportin e vendit mbi Serbinë.
52. Nisma Rinore për të Drejtat e Njeriut (2018), *Gjykata e Lartë konfirmon Gjuhën e Urrëjtjes nga Informer drejtuar Anita Mitic*, <http://www.yihr.rs/en/higher-court-ruling-confirms-hate-speech-from-informer-directed-at-anita-mitic/> (20.03.2020), referuar nga G. Miletić në raportin e vendit mbi Serbinë.
53. Serbi/Komisioneri për Mbrojtjen e Barazisë, *Redovni godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2019. godinu*, referuar nga G. Miletić në raportin e vendit mbi Serbinë.

Interpretimi i dispozitave të gjuhës së urrejtjes nga gjykatat

- ▶ një deklaratë publike, pa asnjë «qëllim informacioni», mund të përbëjë një abuzim të lirisë së shprehjes (përkatësisht sipas nenit 22 të Kushtetutës së Shqipërisë dhe nenit 10 të KEDNJ-së) për sa kohë që ato mbesin mendime dhe nuk kthehen në fakte të provuara nga personi i cili i siguron ato publikisht.⁵⁴
- ▶ dispozitat lidhur me nxitjen si formë penale të gjuhës së urrejtjes “duhet të përcaktohen në mënyrë shteruese dhe të saktë aq sa të mos cenojnë lirinë e shprehjes dhe mos të vënë në rrezik parimin e garancive ligjore...” por “nuk do të ishte realiste të pritej që këto terma të shoqëroheshin nga një përkufizim ligjor i saktë apo që ligjvënësi të japë një listë të mjaftueshme kuptimesh apo veprimesh potenciale që mund të përfshihen nga këto terma.”⁵⁵
- ▶ deklaratat dhe format e tjera të fjalëve që shprehen online e përmbushin detyrimisht kriterin e hapësirës publike duke konsideruar përhapjen e tyre të gjerë dhe faktin që janë gjerësisht në dispozicion të kujtdo.⁵⁶
- ▶ fjala që është shqetësuese, fyese ose shkakton shqetësim emocional tek anëtarët e grupeve të veçanta nuk nënkupton domosdoshmërisht nxitje të urrejtjes, mosmarrëveshjes ose armiqësisë.⁵⁷
- ▶ nuk është e nevojshme që një akt të sjellë si rezultat pasoja konkrete negative për sa i përket nxitjes së urrejtjes; përkundrazi, është e mjaftueshme që «përmbajtja e veprimit konkret të ketë predispozita objektive për të prodhuar një efekt të tillë.”⁵⁸
- ▶ konteksti (rasti i një ngjarje sportive apo një diskutimi politik ose fetar) dhe gjerësia e audiencës (fakti që një ankimes ka publikuar komentin fyes në fjalë - për të cilin është dënuar me burg nga gjykata e shkallës së dytë - në faqen e tij në Facebook, i cili ishte në dispozicion të një numri relativisht të vogël njerëzish para se media ta merrte dhe ta promovonte gjerësisht) janë faktorë veçanërisht të rëndësishëm.
- ▶ duke nxitur dhe përhapur qëllimisht urrejtjen, ndasinë apo intolerancën ndërmjet grupeve kombëtare, racore apo etnike që jetojnë në rendin publik të **Kosovës** mund të shkaktohen shqetësime dhe mund të shkaktohen pasoja të tjera të rënda në Republikën e **Kosovës** (nuk është detyrimisht e thënë që të nxitet publiku për këtë qëllim).⁵⁹

54. Shqipëri/ Gjikata e Rrethit Gjyqësor Tiranë, Vendimi nr.. 208 (21.01.2019) www.gjykatatiranes.gov.al.

55. Gjykata Kushtetuese e Bosnje-Hercegovinës.

56. Gjykata Kushtetuese e Bosnje-Hercegovinës, AP-1020/11 (25.04.2014).

57. Gjykata e Bosnje-Hercegovinës S1 3K 020812 17 Kz2, para 36 (15.11.2017); Gjykata e Rrethit Bijeljina, 80 0 K 001888 15 Kž 2 (24.06.2015).

58. Gjykata e Apelit Brcko e Bosnje-Hercegovinës, 96 0 K 006861 12 Kz (28. 11.2012).

59. PS. Nr. 20/19 – Gjykata Themelore Prishtinë, Departamenti Special, 05.12.2019.

Aksesi në Drejtësi në Rastet e Gjuhës së Urrejtjes

Tabela 2: Pamje e pikave të hyrjes në sistemin e drejtësisë në rastet e gjuhës së urrejtjes (online)

Shteti	Policia	Zyra e Prokurorisë	Organi i Barazisë	Avokati i Popullit	OSHC-të	Gjykatat	Media
Shqipëri	Pikat e hyrjes për rastet penale hetime	Nuk është përgjegjëse	Vendime (detyruese) Mund të apelohe në gjykatë Përfaqësues Ndërhyrje Opinion Eksperti Ex officio Actio popularis	Avokati i Popullit Shkelje nga organe shtetërore/publike	Referojnë rastet në Organet e Barazisë Actio popularis Përfaqëson në Gjykatë	Shkalla e parë Ndihma ligjore	Këshilli i Ankesave i Autoritetit Shqiptar të Mediave mund të urdhërojë publikimin e një korrigjimi ose përgjigjeje, dhe të lëshojë gjoba. Bordi i Etikës i Këshillit Shqiptar të Mediave (OJQ) mund të bëjë ndërmjetësim dhe të nxjerrë rekomandime
Bosnje - Hercegovinë	Pikat e referimit për rastet penale hetime	Hetime Inicion procedime në gjykatë	Lëshon Opinione dhe Rekomandime (jo detyruese) Ka të drejtë të iniciojë procedime në gjykatë (në teori) Amicus curiae Siguron informacionin e nevojshëm për personat fizikë dhe juridikë të cilët kanë bërë një ankesë kundër diskriminimit për të drejtat dhe detyrimet e tyre, si dhe mundësitë e mbrojtjes gjyqësore dhe të tjera Propozon për të filluar një procedurë e ndërmjetësimit Ka të drejtë të fillojë dhe të marrë pjesë në procedurën për mbrojtje nga diskriminimi për kundërvajtje të përcaktuara me këtë ligj Fillimin e procedurave për kundërvajtje		Përcjellin raste të Këshilli i Mediave	Gjykata të Përgjithshme	Agjencia Rregullatore e Komunikimeve mund të veprojë ex officio, të lëshojë paralajmërime, kërkesa konkrete për veprim ose për pushim, të lëshojë gjoba dhe të revokojë licenca Këshilli i Shtypit mund të ndërmjetësojë - të fshijë përmbajtje dhe të botojë falje publike

Shteti	Policia	Zyra e Prokurorisë	Organi i Barazisë	Avokati i Popullit	OSHC-të	Gjykatat	Media
Kosovë	Pikat e referimit për rastet penale hetime	Hetime Inicion procedime në gjykatë	Orienton viktimat Amicus curiae Ex officio Merr përsipër raste, kur policia/gjykata nuk veprojnë në mënyrë të përshtatshme		?	Gjykata të Përgjithshme	Komisioni i Pavarur për Media mund të veprojë ex officio, të lëshojë paralajmërime me shkrim, të kërkojë botimin e vendimit, të vendosë gjoba dhe të revokojë licenca Bordi i Këshillit të Mediave të Shkruara të Kosovës mund të kërkojë korrigjim, botim të faljeve publike, të ndërmjetësojë dhe të lëshojë një vendim
Mal i Zi	Pikat e referimit për rastet penale hetime	Hetime Inicion procedime në gjykatë	Rekomandime Ka të drejtë të iniciojë procedime në gjykatë Mund të ndërhyjë në gjykatë Actio popularis		Ndihmë ligjore Përcjellin raste tek organet e barazisë	Gjykata të Zakonshme Gjykata për kundërvajtje	Këshilli i Agjencisë për Media Elektronike mund të veprojë ex officio, të lëshojë paralajmërime dhe të pezullojë licenca Organi vetërregullues i mediave, Këshilli vetërregullues i gazetave lokale dhe periodike, Mbrojtës të ndryshëm të të drejtave të mediave të shkruara dhe transmetuesve
Maqedoni e Veriut	Spektori i Krimeve Kompjuterike dhe Ekspertizës Digjitale	Hetime Inicion procedime në gjykatë	Vendime Rekomandime Ex officio Amicus curiae Actio popularis	Shkelje nga organe shtetërore/publike Referon rastet në prokurori	Sjell raste të OB Actio popularis	Gjykime Masa të përkohshme	Agjencia e Shërbimeve të Mediave Audio dhe Audio-Vizuale mund të lëshojë paralajmërime publike, të propozojë iniciimin e procedimeve për kundërvajtje, të revokojë licenca Komisioni i Ankesave të Shtypit të Këshillit të Etikës së Mediave mund të kërkojë korrigjime, fshirje përmbajtjesh, falje publike Këshilli i Etikës së Shokatës së Gazetarëve mund të lëshojë paralajmërime apo të përjashtojë përkohësisht gazetarët nga anëtarësia
Serbi	Pikat e referimit për rastet penale hetime	Hetime Inicion procedime në gjykatë	Opinione Rekomandime Sanksione Përfaqëson Ndërhyn në gjykatë	Shkelje nga organe shtetërore/publike	Të iniciojë raste	Gjykata e lartë	Këshilli i Autoritetit Rregullator për Media Elektronike mund të lëshojë një paralajmërim, të revokojë licenca Komisioni i Ankesave të Shtypit të Këshillit të Medias mund të marrë vendime dhe të ndërmjetësojë

Roli i organeve të barazisë në luftimin e gjuhës së urrejtjes

Organet e barazisë si pjesë thelbësore e mandatit të tyre duhet të sigurojnë ndihmë të pavarur për viktimat e diskriminimit. Sipas Rekomandimit të Komisionit Evropian mbi Standardet për Organet e Barazisë, dhe të GPR Nr. 2 të ECRI-t, ndihma e pavarur duhet të përfshijë:

- ▶ *Marrjen dhe trajtimin e ankesave individuale ose kolektive;*
- ▶ *Sigurimin e këshillimeve ligjore për viktimat, përfshirë edhe ndjekjen e ankesave të tyre;*
- ▶ *Përfshirjen në aktivitete të ndërmjetësimit dhe pajtimit;*
- ▶ *Përfaqësimin e ankuesve në gjykatë;*
- ▶ *Aktivitetin si amicus curiae ose ekspert kur kërkohet;*
- ▶ *Monitorimin e ekzekutimit të vendimeve të institucioneve, organeve gjyqësore dhe gjykatave që trajtojnë barazinë, diskriminimin dhe intolerancën*

Duhet gjithashtu të ekzistojë mundësia për të mbledhur prova dhe informacione përkatëse.

Rekomandimi i Komisionit gjithashtu i referohet mundësisë së procesit gjyqësor strategjik në mënyrë që të sigurohet trajtimi i diskriminimit strukturor dhe sistematik – për llogari të viktimës ose viktimave, ose në emër të vetë organit.

Ajo që organet e barazisë mund të bëjnë konkretisht në një rast individual varet shumë nga fakti nëse janë një organ i llojit gjykatë me kompetenca ligjore për të marrë vendime detyruese ose një organ i llojit promovues.⁶⁰

Organet e barazisë të llojit gjykatë duhet të kenë kompetencë për të:

- ▶ *marrë, shqyrtuar, dëgjuar dhe pajtuar ankesa diskriminimi individuale dhe kolektive dhe për të marrë vendime mbi këto ankesa bazuar në legjislacionin përkatës, përfshirë në dispozitat mbi barrën e përbashkët të provës*
- ▶ *vendosur nëse ka pasur një shkelje të legjislacionit civil ose administrativ kundër diskriminimit.*
- ▶ *lëshuar vendime ligjërish të detyrueshme që kërkojnë veprime për të dhënë fund diskriminimit, për të arritur barazinë e plotë dhe për të shmangur diskriminimin në të ardhmen dhe për të vendosur sanksione efektive, proporcionale dhe dekurajuese, duke përfshirë pagesën e kompensimit për dëmin material dhe jo-material, gjokat dhe botimin e vendimit dhe emrin e autorit*
- ▶ *siguruar ekzekutimin dhe zbatimin e vendimeve të tyre dhe për të botuar vendimet dhe rekomandimet e tyre.*⁶¹

Organet e barazisë të llojit promovues duhet të pajisen me kompetenca për të:

- ▶ *lëshuar rekomandime jo-detyruese që kërkojnë veprime për të dhënë fund diskriminimit, për të arritur barazi të plotë dhe për të shmangur diskriminimin në të ardhmen.*
- ▶ *siguruar zbatimin e rekomandimeve të tij dhe, sipas rastit, për të botuar vendimet dhe rekomandimet e tij.*⁶²

60. Kjo tipologji u zhvillua ndër të tjera nga autorët e këtyre udhëzimeve gjatë një projekti të zbatuar për llogari të Komisionit Evropian – Human European Consultancy në bashkëpunim me Ludwig Boltzmann Institute of Human Rights (2010) *A Study on Equality Bodies set up under Directives 2000/43/EC, 2004/113/EC, and 2006/54/EC*, i disponueshëm në: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=6454&langId=en> (17.02.2020).

Sipas kësaj tipologjie organet e barazisë të llojit promovues shpenzojnë shumicën e kohës dhe burimeve në aktivitete të ndryshme që përfshijnë praktika të mira në organizata, fushata ndërgjegjëse për të drejtat, zhvillimin e njohurive mbi barazinë dhe mosdiskriminimin, dhe dhënie të ndihmës dhe këshillimit ligjor ndaj viktimave individuale të diskriminimit. Organet e barazisë të llojit gjykatë shpenzojnë shumicën e kohës dhe burimeve në dëgjesa, hetime dhe lëshimin e vendimeve të rasteve individuale të diskriminimit të depozituara pranë tyre. Ata janë të paanshëm në punën e tyre.

61. Rekomandimi i Politikës së Përgjithshme ECRI Nr. 2, f. 7.

62. Rekomandimi i Politikës së Përgjithshme ECRI Nr. 2, f. 7.

Në disa raste, vetë organi i barazisë për shkak të fushës së legjislationit kombëtar për barazinë mund të mos jetë kompetent për të trajtuar një rast të gjuhës së urrejtjes (pasi gjuha e urrejtjes që konsiderohet vepër penale do të trajtohet nga policia / prokuroria / gjykata penale), por kjo nuk nënkupton gjithsesi se duhen refuzuar individët që sjellin ankesat e tyre por mund të dokumentohet rasti dhe viktimat mund të drejtohen tek institucioni përgjegjës (policia, zyrat e prokurorisë, institucioni i avokatit të popullit).

Të dyja llojet e organeve të barazisë janë të pranishme në Ballkanin Perëndimor ku ekzistojnë organe të barazisë të llojit gjykatë me këto kompetenca në **Shqipëri, Maqedoni të Veriut dhe Serbi**, si dhe organe të barazisë të llojit promovues në **Bosnje-Hercegovinë, Kosovë dhe Mal të Zi**. Në këto të fundit, mandatet e organeve të barazisë u janë atribuuar institucioneve të avokatit të popullit. Në parim, të gjitha këto organe, kur bëhet fjalë për rolin e tyre në dhënien e mbështetjes të pavarur ndaj viktimave të diskriminimit – përfshirë ngacmimin/gjuhën e urrejtjes – formalisht veprojnë në përputhje me kërkesat e parashtruara më lart.

Tabela 3: Kompetencat e organeve të barazisë në rastet e gjuhës së urrejtjes (online)

	Shqipëri KMD	Bosnje- Hercegovinë IHRO	Kosovë Avokati i Popullit	Mali i Zi PHRF	Maqedoni e Veriut KMD	Serbi KMB
Lloji i organit të barazisë	gjykatë	promovues	promovues	promovues	gjykatë	gjykatë
Ankesa individuale	x	x	x	x	x	x
Ankesa kolektive	x	x	x	x	x	x
Vendime jo-detyruese/ rekomandime		x	x	x		
Vendime detyruese me sanksion	x				x	x
Garantimi i ekzekutimit të vendimit	x	Procedurë monitorimi, mund të iniciojë kundërvajtje në rast të mos përmbushjes së dënimit			Procedurë monitorimi, mund të iniciojë kundërvajtje në rast të mos përmbushjes së dënimit	x
Botimi i vendimit	x	x				në rast të mos përmbushjes së dënimit
Përfaqësim në gjykatë	x	jo	jo	Kur preket një grup	x	x
amicus curiae	x	E paqartë	x	x	x	x
Opinion eksperti	x	jo	jo		x	
Kompetencë ex officio	x	x	x	Kur preket një grup	x	jo

Në **Shqipëri**, Komisioneri për Mbrojtjen nga Diskriminimi (KMD) është institucioni kryesor i ngarkuar me trajtimin e ankesave të diskriminimit dhe ai e ka konsideruar gjuhën e urrejtjes si një formë diskriminimi, specifikisht si shqetësim (në përkthimin anglisht të Nenit 3/5 të Ligji për Mbrojtjen nga Diskriminimi, me

të njëjtin kuptim si ngacmimi, siç përcaktohet në *acquis të BE-së*) para hyrjes në fuqi të Ligjit për Mbrojtjen nga Diskriminimi në Nëntor 2020. Ai shqyrton ankesat e individëve ose grupit të individëve, të cilët pretendojnë / deklarojnë se janë diskriminuar, kryen hetime administrative dhe zbaton sanksione administrative (neni 32 i Ligjit për Mbrojtjen nga Diskriminimi). KMD-ja përfaqëson individë dhe grupe të prekur nga diskriminimi në gjykata dhe lëshon opinione me shkrim për çdo rast që lidhet me diskriminimin, me kërkesë të gjykatës që shqyrton atë rast.

Në dy vitet e fundit (2018-2019) KMD-ja ka trajtuar disa raste në lidhje me gjuhën e urrejtjes. Në vitin 2018, KMD-ja ka shqyrtuar pesë ankesa ku referohet gjuha e urrejtjes dhe ka gjetur diskriminim (shqetësim / ngacmim) në tre prej tyre. Ndërsa në vitin 2019 KMD-ja ka shqyrtuar dymbëdhjetë ankesa dhe ka iniciuar dy procedura me iniciativë të vetën referuar gjuhës së urrejtjes kundër anëtarëve të komunitetit LGBTI. Nga dymbëdhjetë ankesa, u gjet diskriminim në tre raste. Që nga 20 Prilli, KMD-ja nuk ka marrë asnjë ankesë, dhe nuk ka iniciuar raste me iniciativë të vetën për shkak të detyrës.

Rastet e trajtuara nga KMD-ja kanë përfshirë gjuhën e urrejtjes të përdorur në media, por edhe në parlament. Disa nga ato raste, të iniciuara nga Shoqata e Lëvizjes Rinore Rome dhe Egjiptiane, kanë përfshirë përdorimin e gjuhës fyese dhe stereotipeve negative të komunitetit Egjiptian. KMD-ja ka gjetur diskriminim bazuar në nenet 7 (Mbrojtja nga diskriminimi) dhe 3/5 (shqetësim / ngacmimi) të Ligjit për mbrojtjen nga diskriminimi, si dhe diskriminim bazuar në nenin 14 të KEDNJ-së. Arsyetimi i KMD-së ka përfshirë interpretimin e kombinuar të neneve 10 të KEDNJ-së dhe 22 të Kushtetutës së Shqipërisë. KMD-ja ka pohuar se liria e fjalës është kufizuar si nevojë e mbrojtjes së dinjitetit të personit duke iu referuar ndikimit negativ që deklaratat e tilla mund të kishin mbi individët në përputhje me vendimin e GJEDNJ për rastin Féret kundër Belgjikës⁶³.

Në dy rastet e iniciuara *ex officio*, KMD-ja ka trajtuar gjuhën e përdorur në dy programe televizive kundër komunitetit LGBT. KMD-ja ka gjetur diskriminim mbi bazat e Neneve 1, 7 dhe 3/5 (shqetësim / ngacmim) të Ligjit për Mbrojtjen nga Diskriminimi dhe mbi bazat e kufizimit të lirisë së fjalës siç parashikohet në jurisprudencën e GJEDNJ-së. Rasti i dytë përfshinte një deklaratë publike të një figure publike që shprehej vazhdimisht kundër komunitetit LGBTI. Përsëri u gjet diskriminim në bazë të neneve 7 dhe 3/5 të ligjit, ndërsa kufizimi i lirisë së fjalës u arsyetua bazuar në jurisprudencën e GJEDNJ.

Dy raste të tjera u iniciuan nga Fondacioni i Sindromës Down për gjuhën e përdorur nga figurat publike në Facebook në mënyrë përcmuese dhe të asociuar personave me aftësi të kufizuara siç janë personat me sindroma Down dhe Autizëm. Diskriminimi u gjet bazuar në nenin 7 dhe 3/1 (klauzola e përgjithshme e diskriminimit) të Ligjit për Mbrojtjen nga Diskriminimi të kombinuar me nevojën e kufizimit proporcional të lirisë së shprehjes diktuar nga fakti se ka lindur nevoja për të parandaluar të gjitha format e shprehjes që promovojnë, përhapin dhe justifikojnë urrejtjen bazuar në intolerancë (shih gjykimin e GJEDNJ për rastin Erbakan kundër Turqisë⁶⁴).

Në tre raste, ku KMD-ja ka gjetur diskriminim, ka lëshuar si sanksion kërkesë për falje publike nga personi që ka shkaktuar diskriminim (i cili ka përdorur gjuhë urrejtje). Në një rast ka sanksionuar me gjobë personin që ka shkaktuar diskriminim. Gjopa është e ekzekutueshme.

Sikundër parashikuar me ligj, të gjitha vendimet e KMD-së mund të apelojnë në gjykatë; KMD-ja ka të drejtë të përfaqësojë individë në procedime gjyqësore; gjykata ka detyrimin të njoftojë KMD-në sa herë që trajton një rast diskriminimi; dhe ka të drejtë të kërkojë nga KMD-ja në çdo fazë të procesit hetimin dhe depozitimin e gjetjeve nga hetimi i kryer. Për më tepër, ndryshimet e fundit të Kushtetutës Shqiptare (neni 134 (e) kanë vendosur KMD-në ndër palët me të drejtë për paraqitje rekursi pranë Gjykatës Kushtetuese për rastet ku ka kompetencë. Si pasojë e këtyre dispozitave legislative, ndërveprimi midis KMD-së dhe gjykatave ka sjellë një rritje të numrit të rasteve të raportuara. KMD-ja raporton se gjykatat gradualisht po ushtrojnë rolin e tyre për mbrojtjen nga diskriminimi.

Gjatë periudhës raportuese (2018-2020) është apeluar nga i padituri vetëm një vendim i KMD-së në lidhje

63. GJEDNJ, Féret kundër Belgjikës (kërkesa nr.. 15615/07), Gjykimi 16.07.2009.

64. GJEDNJ, Erbakan kundër Turqisë (kërkesa nr.. 59405/00), Gjykimi 06.07.2006.

me gjuhën e urrejtjes pranë Gjykatës Administrative të Shkallës së Parë. Rasti lidhet me një deklaratë të bërë nga një Regjisor dhe Producent i mirënjohur i Konkurseve të Bukurisë, i cili gjatë një interviste në TV ka përdorur gjuhë diskriminuese ndaj komunitetit LGBTI. Gjykata ka mbështetur vendimin e KMD-së dhe ka theksuar se ka pasur diskriminim bazuar në gjuhën e përdorur kundër paditësit.⁶⁵

KMD ka vepruar me iniciativë të vetën për shkak të detyrës si dhe në dy raste që lidhen me gjuhën e urrejtjes në 2019. Të dyja rastet kanë përfshirë gjuhën e përdorur gjatë programeve televizive kundër komunitetit LGBTI. Në rastin e parë KMD-ja ka evidentuar se gjuha e përdorur gjatë programit televiziv ka sjellë shqetësim/ngacmim ndaj komunitetit LGBTI sipas parashikimeve të nenit 3/5 të Ligjit për Mbrojtjen nga Diskriminimi. KMD-ja ka kërkuar që të kërkohej falje publike nga ana e personit të përfshirë brenda 15 ditëve. Në një rast të ngjashëm, nuk ka pasur nevojë për të kërkuar veprime të mëtejshme pasi KMD-ja ka evidentuar se personi i përfshirë në rast kishte kërkuar falje publike menjëherë pas lëshimit të deklaratave diskriminuese.

Në **Bosnjë-Hercegovinë**, Avokati i Popullit për të Drejtat e Njeriut (IHRO) ka mandatin e një organi kombëtar të barazisë. Trajton ankesa individuale dhe lëshon rekomandime jo-detyruese, propozon fillimin e procedurave të ndërmjetësimit në përpjekje me dispozitat e Ligjit për Ndërmjetësim dhe të procedurave kundërvajtëse, mbledh dhe analizon të dhëna statistikore në lidhje me diskriminimin. Ky organ mund të kualifikohet si një organ i barazisë «të llojit promovues». Institucioni sipas gjetjeve në raportin kombëtar⁶⁶ është më shumë reagues se sa proaktiv në kryerjen e funksioneve të tij. Është e vështirë të kryhet një gjurmim i numrit të rasteve të gjuhës së urrejtjes nga IHRO pasi statistikën u referohen vetëm ngacmimit. Ndërsa në 2015 nuk u raportua asnjë rast i gjuhës së urrejtjes, në 2016 janë marrë dy kërkesa ku është prezumuar, ndër të tjera, përdorimi i gjuhës së urrejtjes. Një rast lidhet me një koment të papërshtatshëm të një nëpunësi publik ndaj dyqaneve të basteve (i cili i krahasonte ato me veprimtari kriminale) dhe tjetri lidhet me kërcënimet ndaj një gazetari nga ana e një politikani. Në asnjë nga dy rastet nuk është gjetur përdorimi i gjuhës së urrejtjes pasi mungonte elementi i identitetit. Në 2017, nga 4963 raste të trajtuara nga Institucioni, vetëm një rast mund të konkludohet se ka pasur lidhje me gjuhën e urrejtjes. Rasti është lidhur me komentet fyese mbi baza etnike mes kolegëve në një institucion akademik. IHRO ka lëshuar një rekomandim ku i ka kërkuar Institucionit në fjalë që të trajtonte problemin dhe të garantonte që punonjësit e tij të shmangnin përdorimin e gjuhës së urrejtjes në komunikimet me njëri-tjetrin dhe në evente publike. Në 2018 institucioni ka trajtuar një rast të gjuhës së urrejtjes. Ky rast lidhet me një dyqan i cili deklaronte se nuk do të lejonte imigrantë dhe botonte komente fyese mbi imigrantët në profilin e Instagratmit. Institucioni ka lëshuar një rekomandim me anë të të cilit ka kërkuar që dyqani në fjalë të hiqte komentet fyese nga Instagrami dhe të respektonte Ligjin për Ndalimin e Diskriminimit në aktivitetin e tij të ardhshëm. Asnjë informacion nuk është vënë në dispozicion për 2019.

IHRO lëshon rekomandime bazuar në ankesat individuale. Rekomandimet nuk janë ligjërish të detyrueshme, dhe pajtueshmëria mbetet problematike edhe pse IHRO mund të fillojë procedura të kundërvajtjes në rastet e diskriminimit. ECRI raportoi në vitin 2017 se vetëm rreth 50 për qind e rekomandimeve të IHRO ishin zbatuar në tërësinë e tyre.⁶⁷ Sa i takon rekomandimeve që lidhen me diskriminimin, raporti është edhe më i ulët pasi vetëm 6 nga 28 rekomandime të lëshuara në raste individuale të diskriminimit janë zbatuar plotësisht. ECRI ka rekomanduar në raportin e 2017 se autoritetet duhet të intensifikojnë përpjekjet e tyre për të promovuar përputhshmërinë me rekomandimet e Institucionit të Avokatit të Popullit. Në 2019, ECRI ka konkluduar se pavarësisht rekomandimeve të lëshuara, nuk ka marrë asnjë informacion rreth intensifikimit të përpjekjeve nga ana e autoriteteve për promovimin e përputhshmërisë me rekomandimet e IHRO⁶⁸.

Pas përfundimit të tij, rasti regjistrohet në një sistem që mbështet elektronikisht dhe teknikisht

65. Gjykata Administrative e Shkallës së Parë Vendimi nr. 4319/2019 (30.04.2020).

66. E. Hodžić (2020) *Raporti i vendit – Bosnje-Hercegovinë*, "Forcimi i Organeve të Barazisë në Ballkanin Perëndimor në Fushën e Gjuhës së Urrejtjes", Sarajevë.

67. ECRI (2017) Raporti ECRI mbi Bosnje-Hercegovinën, para 83.

68. ECRI (2020) Përfundimet ECRI mbi Zbatimin e Rekomandimeve lidhur me Bosnje-Hercegovinën subjekte e Monitorimit të Ndërmjetëm, miratuar më 10 dhjetor 2019, f. 5.

monitorimin e zbatimit të rekomandimeve.⁶⁹ Sipas një anëtar të stafit të Institucionit, çdo përgjigje ndaj një rekomandimi individual regjistrohet në bazën e të dhënave dhe juristi i caktuar për rastin njoftohet automatikisht mbi gjithë zhvillimet e rëndësishme të tij. Megjithatë, në praktikë ky monitorim nuk është i vazhdueshëm dhe sistematik dhe kufizohet vetëm në marrjen e kontaktit me institucionin përgjegjës apo organizatën për të pyetur cili është statusi i zbatimit të rekomandimit në fjalë. Është vënë re se në rastet kur nuk është marrë përgjigje, apo në rastet kur rekomandimi nuk është vënë në zbatim, nuk ndërmerren masa të mëtejshme.⁷⁰ Përfaqësuesit e institucioneve konfirmojnë gjithsesi se, si rregull, institucioni ndërmerr masat e parashikuara me ligj: informohen menjëherë institucionet e varësisë dhe botohen rastet në raportet vjetore. Sidoqoftë aktivitetet në fjalë prodhojnë rezultate të kufizuara.

Efektet e rekomandimeve të IHRO në rastet individuale duhet të interpretohen në kontekstin e normës së zbatimit të përgjithshëm. Megjithëse nuk ka statistika zyrtare mbi këtë çështje, një i intervistuar nga Instituti i të Drejtave të Njeriut të Avokatit të Popullit shprehet duke thënë se përgjithësisht organet publike janë më reagues ndaj rekomandimeve të tyre, veçanërisht në rastin e gjuhës së urrejtjes. Sipas një përfaqësuesit të IHRO, kur bëhet fjalë për gjuhën e urrejtjes (online), fakti se portalet më të famshme online dhe media (online) në Bosnje-Hercegovinë janë gjerësisht në pronësi të subjekteve private përbën një sfidë edhe më të madhe për zbatimin e rekomandimeve. Kjo ndodh edhe pse Ligji për Ndalimin e Diskriminimit, sikundër vënë re, zgjeron autoritetin dhe kompetencat e Institutit edhe në fushën private.

Ligji për IHRO përcakton që IHRO ka të drejtë, *inter alia*, të referojë rastet pranë gjykatave me autoritetin më të lartë për çështjet e të drejtave të njeriut si dhe të iniciojë procedime gjyqësore. Në praktikë, kjo kompetencë zbatohet rrallë. E vetmja procedurë gjyqësore që ka ndjekur institucioni – pavarësisht se vetëm në dy raste diskriminimi që nga 2013 – ka qenë iniciimi i një procedimi për kundërvajtje në rastin e moszbatimit të rekomandimeve për rastet e raportuar nga individë. Duhet theksuar se ky opsion mund të funksionojë vetëm në rastet e diskriminimit, pasi është parashikuar në Ligjin për Ndalimin e Diskriminimit. Përfaqësuesit nga IHRO kanë konfirmuar se ky mund të jetë një instrument potencial dhe efektiv për përmirësimin e zbatimit të rekomandimeve të tyre. Megjithatë, duket ende se ky opsion nuk po përdoret shpesh, pjesërisht për shkak të mungesës së burimeve të brendshme për të iniciuar dhe për të kryer procedime për kundërvajtje. Mosgatishmëria e gjyqësorit për të njohur rolin e IHRO përbën një sfidë të mëtejshme në këtë drejtim.

Për më tepër, IHRO ka të drejtë të veprojë me iniciativë të vetën për shkak të detyrës përfshirë për rastet e gjuhës së urrejtjes. Rasti lidhur me gjuhën e urrejtjes të përdorur kundër emigrantëve për të cilët u fol më lart është shembull i një rasti të iniciuar nga një institucion me iniciativë të vetën bazuar në raportimet e mediave. Pavarësisht përdorimit të gjerë të gjuhës së urrejtjes në Bosnje-Hercegovinë, puna e kryer *ex officio* nga institucionet në këtë fushë mbetet e kufizuar. Arsyet për këtë janë komplekse dhe lidhen me strukturën e brendshme si dhe mungesën e kriterëve të rëna dakord për një reagim ndaj gjuhës së urrejtjes. Të gjitha këto vendime duhet të bazohen në pëlqimin e dhënë nga të tre institucionet e mbrojtjes së të drejtave të njeriut, gjë e cila arrihet shpesh me vështirësi, veçanërisht kur bëhet fjalë për të reaguar ndaj gjuhës së urrejtjes. Një i intervistuar nga institucioni është shprehur duke thënë se fokusi i punës së tyre është mbi autoritetet publike, ndërsa gjuha e urrejtjes kërkon që të sanksionohen sjelljet personale dhe kjo sjell sfidë edhe më të mëdha. Për më tepër, vështirësia për të përcaktuar dallimin ndërmjet lirisë së shprehjes dhe përdorimit e gjuhës së urrejtjes është vënë në dukje nga dy të intervistuar. Një i intervistuar nga Institucioni ka ofruar një perspektivë mjaft interesante mbi këtë çështje: për shkak se gjuha e urrejtjes është shpesh politike dhe e përdorur nga politikanë, ekziston frika se institucioni do të përfshihet në mosmarrëveshje politike nëse reagon ndaj rasteve. Për këtë arsye, do të duhej një udhëzim për Institucionin për mënyrën se si duhet të përdorë kompetencat e veta *ex-officio* në rastet e gjuhës së urrejtjes pa cenuar perceptimin publik rreth pavarësisë dhe paanshmërisë së veprimit të vetë Institucionit duke marrë parasysh kontekstin veçanërisht të ndjeshëm politik dhe shoqëror në Bosnje-Hercegovinë.

69. Mario Reljanović et al. (2016) Kvadratura antidiskriminacijskog trougla: Zakonski okvir, politike i prakse 2012-2016, Sarajevo: Analitika, pp. 60-61, referuar nga Edin Hodžić në raportin e tij kombëtar mbi Bosnje-Hercegovinën.

70. OSCE BiH, Procjena rada institucija BiH u borbi protiv diskriminacije (pa datë), p. 43, referuar nga Edin Hodžić në raportin kombëtar mbi Bosnje-Hercegovinën.

Institucioni i Avokatit të Popullit (IAP) është organi kryesor i pavarur për mbrojtjen e të drejtave të njeriut në **Kosovë** dhe nga viti 2015 shërben si organ kombëtar barazie. Kompetencat e institucionit përfshijnë marrjen e ankesave të diskriminimit, mbi të cilat mund të lëshohen opinione dhe rekomandime, mbështetjen e viktimave në përgatitjen e referimeve në gjykatë si *amicus curiae*, iniciimin e hetimeve *ex-officio*, adresimin e rasteve të diskriminimit që prekin grupe personash në gjykatën përgjegjëse, për të cilat nuk kërkohet pëlqimi i anëtarëve të grupit, kërkesën për hetim nga prokuroria dhe institucionet e tjera të pavarura, monitorimin e ligjit, bashkëpunimin me OSHC-të, grumbullimin e të dhënave mbi praktikën diskriminuese, informimin e publikut dhe raportimin pranë Parlamentit të Kosovës. Depozitimi i ankesave për diskriminim pranë Avokatit të Popullit nuk kërkon apo ndalon që viktimat të depozitojnë përpos kësaj edhe padi pranë gjykatave. Organizatat apo entitetet e tjera ligjore mund të asistojnë apo të përfaqësojnë viktimat me pëlqimin e tyre në procedurat pranë Avokatit të Popullit. Avokati i Popullit ka të drejta të kufizuara për të ndërhyrë në gjykatat e zakonshme në **Kosovë** dhe nuk ka të drejtë për të përfaqësuar viktimat për asnjë vepër penale qoftë ajo gjuhë e urrejtjes apo çdo vepër penale tjetër. Ligji për Avokatin e Popullit lejon që IAP të sigurojë rekomandime të përgjithshme mbi funksionimin e sistemit gjyqësor; mund të paraqitet në cilësinë e mikut të gjykatës (*amicus curiae*) në procedurat gjyqësore që kanë të bëjnë me të drejtat e njeriut, barazinë dhe mbrojtjen nga diskriminimi, mund të iniciojë çështje në Gjykatën Kushtetuese në përputhje me Kushtetutën dhe Ligjin për Gjykatën Kushtetuese. Për rastet e diskriminimit, kompetencat e IAP janë më të gjera dhe gjithashtu përfshijnë dhënien e mendimeve dhe rekomandimeve për raste konkrete të diskriminimit, ofrimin e ndihmës viktimave të diskriminimit në përgatitjen e ankesave, kompetencat sipas detyrës zyrtare (*ex-officio*) në rastet kur autoritetet publike merren si të dyshuar, kërkesat për fillimin e hetimeve të veprave penale, duke bërë publike rastet e diskriminimit, duke vepruar si *amicus curiae*⁷¹. Neni 18 i LPD-së gjithashtu i mundëson IAP-it të ndërmarrë një veprim grupor⁷² në emër të një grupi, edhe pa pëlqimin e anëtarëve të grupit, i cili u përdor nga IAP-u në një padi gjyqësore kundër Komisionit Qendror të Zgjedhjeve, i cili nuk e përmbushi kërkesa për një përfaqësim prej pesëdhjetë përqind të të dy gjinive.

Gjatë një interviste me Avokatin e Popullit, ai theksoi se për Kosovën është e rëndësishme të kujtohet se Institucioni i Avokatit të Popullit nuk është dhe nuk mund të jetë pika e parë e referimit për ankesat përfshirë të atyre që lidhen me gjuhën e urrejtjes dhe krimet e urrejtjes pasi më parë duhet të shterohen të gjitha instrumentet ekzistuese për korrigjim.⁷³ Sipas kuadrit ligjor ekzistues këto lloje ankesash duhet të trajtohen nga institucionet e tjera si policia, prokuroria dhe/ose gjykatat apo përmes mekanizmave të tjera të pavarura si Komisioni i Pavarur i Medias apo organet Vetërregulluese si Këshilli i Mediave të Shkruara të Kosovës. Institucioni i Avokatit të Popullit ndërhyt vetëm në momentin kur rasti nuk trajtohet në mënyrë të përshtatshme nga institucioni përgjegjës.

Pas miratimit të Ligjit për Ndalimin e Diskriminimit në 2010 në **Mal të Zi**, kompetencat e Institucionit të Mbrojtjes së të Drejtave të Njeriut dhe Lirive (PHRF) janë zgjeruar, ndër të tjera, duke u përfshirë në mandatin e organeve të barazisë, Ligji parashikon që një ankues/e i/e cili/a konsiderohet se ka qenë subjekt diskriminimi duhet të marrë gjithë informacionin e nevojshëm rreth të drejtave të tij/saj. Parashikohet gjithashtu se ky institucion mund të iniciojë procedime për mbrojtje nga diskriminimi pranë gjykatës apo të paraqitet për të ndërhyrë në këto procedime. Ndërhyrja në gjykatë si dhe hetimi *ex officio* janë të kufizuara vetëm për rastet kur të prekurit janë një grup.

Praktika e PHRF të **Malit të Zi** lidhur me gjuhën e urrejtjes nuk paraqet shumë raste, por në shumicën e rasteve të depozituara pranë Mbrojtësit është gjetur shkelje e të drejtave të njeriut. Mbrojtësi ka trajtuar dy raste të gjuhës së urrejtjes në rrjetin social Facebook. Të dy procedimet janë kryer dhe kanë përfunduar në 2017 dhe kanë qenë të lidhur me etninë. Në një rast Mbrojtësi ka marrë ankesën nga një ankuesi, drejtor ekzekutiv i një OJQ-je që operon në fushën e të drejtave të Romëve, për përdorim të gjuhës së urrejtjes, ngacmim dhe fyerje në Facebook në një postim të "Vijesti" më 21.10.2017, i cili

71. Ligji për Mbrojtjen nga Diskriminimi, Neni 9.

72. Ligji për Mbrojtjen nga Diskriminimi, Neni 18.

73. Intervistë me Avokatin e Popullit të Kosovës më 18 qershor 2020 e kryer nga eksperti kombëtar për Kosovën Natyra Avdiu.

njoftonte kthimin në Kosovë të katër familjeve Rome nga Kampi 2 Konik (titulli: "Kampi Konik 2 mbyllet pas 16 vitesh"). Postimi në fjalë ka pasur komente ku është përdorur gjuha e urrejtjes dhe intoleranca kundër Romëve në Mal të Zi, duke marrë pjesë në mënyrë të vetëdijshme në përhapjen e urrejtjes racore dhe kombëtare kundër gjithë anëtarëve të komunitetit Rom me fjalën "parazitë" ("le të zhduken nga bota", "le t'i shtypë autobusi dhe të vdesin gjithë romët para se të arrijnë në Kosovë"; "rome e vogël në perandorinë e romëve"; "Do i hidhja tutje. Lufta ka mbaruar me kohë, ju parazitë", etj.). Në rastin e dytë, një ankues drejtoi ankesën e tij kundër një grupi të quajtur "*Podgoricki vremepolov*" i cili në 15.02.2017 ka lejuar botimin e komenteve fyese dhe ofenduese ndaj komunitetit Rom ("Asnjë nuk iu akuzon, më e keqja që mund t'ju ndodhë është t'ju fshihen komentet siç me ka ndodhur dhe mua një herë, ata vetëm lehin dhe nuk kafshojnë asnjëri, askush nuk do t'ia dijë për romët") në faqen e tij Facebook. Në të dyja rastet, rekomandimet e Mbrojtësit janë ndjekur dhe përmbushur. Një nga rastet më mbresëlënëse të raportuara të Mbrojtësi është një ankesë nga një OJF që operon në fushën e mbrojtjes së të drejtave të personave LGBTI, për një fjalim të mbajtur fizikisht (*offline*). Në këtë fjalim është përdorur gjuha e urrejtjes nga një prift në Kishën Ortodokse Serbe në rastin e Vitit të Ri Ortodoks më 13.01.2016, të organizuar nga një parti politike. Prifti ka përdorur shprehje homofobe hapur kundër komunitetit LGBT ndërsa aludonte për logon e Krenarisë Malazeze. PHRF ka dënuar këtë rast dhe ka lëshuar një rekomandim.

Ligji i fundit i miratuar për parandalimin dhe mbrojtjen kundër diskriminimit në Republikën e **Maqedonisë së Veriut** ka parashikuar kompetenca për Komisionerin për mbrojtje kundër diskriminimit (KMD) për të vepruar mbi ankesat e njerëzve që janë prekur nga diskriminimi, për të dhënë informacione ndaj palëve mbi të drejtat e tyre kundër diskriminimit, për të vepruar me kërkesë të palës apo me iniciativë të vetën si *amicus curiae*, për të iniciuar dhe marrë pjesë në procedime në gjykatë si palë, për të iniciuar *ex officio* procedura ligjore në raste diskriminimi, për të kërkuar informacion dhe aksesuar dokumente. Komisioneri mund të japë opinione dhe të vendosë në rastet e diskriminimit, të përcaktojë nëse evidentohet shkelje apo jo dhe/ose të rekomandojë heqjen e pasojave të shkeljes. Për gjithë këto kompetenca mund të konsiderohet si organ barazie të llojit gjykatë. Sipas përcaktimeve ligjore, KMD ka mandat për të monitoruar zbatimin e opinioneve/rekomandimeve të tij dhe në rastet e mospërmbushjes së tyre mund të iniciojë procedura për kundërvajtje përpara gjykatës.

Në 2018, Komisioneri ka lëshuar 119 opinione, nga të cilat në 19 raste është gjetur diskriminim dhe për to janë lëshuar rekomandime. Në një rast të iniciuar nga Agjencia për Shërbimet e Mediave Audio dhe Audiovizive, një mesazh radiofonik i përdorur në një fushatë të tre rrjeteve radiofonike rreth grave të "mbi-emancipuara" ishin kualifikuar si ngacmim nga ana e Komisionerit. Ai vendosi të ndalonte fushatën dhe të lëshonte një rekomandim për mos të transmetuar mesazhe me përmbajtje të tillë apo të ngjashme.

Në **Serbi**, Komisioneri për Mbrojtjen e Barazisë (KMB)⁷⁴ është i vetmi organ i barazisë me mandat për të promovuar barazinë dhe për të luftuar diskriminimin⁷⁵ përfshirë gjuhën e urrejtjes. Komisioneri është një organ barazie i llojit gjykatë që merr dhe shqyrton ankesa rreth shkeljeve të Ligjit për ndalim të diskriminimit. Sipas ligjit, KMB lëshon opinione dhe rekomandime, ndërsa njoftimet publike dhe/ose paralajmërimet janë thjeshtë opsione që zgjidhen kur shkelësi nuk zbaton rekomandimet.⁷⁶ Meqenëse gjuha e urrejtjes është përkufizuar në Nenin 11 të ligjit për ndalimin e diskriminimit,⁷⁷ mandati i KMB ushtrohet për rastet e gjuhës së urrejtjes të cilat depozitohen sipas procedurave të ankesave. Mbështetja ndaj viktimave parashikohet në dispozitën e *informacionit ndaj personit që ankohet rreth të drejtave të tij/saj dhe mundësisë për të iniciuar procedura gjyqësore apo të tjera që kanë për qëllim mbrojtjen apo pajtimin e rekomanduar*.⁷⁸ Ndërsa opinioni ka për qëllim të përcaktojë nëse ka pasur shkelje ndaj ligjit, rekomandimi synon të sugjerojë një formë korrigjimi. Komisioneri përdor rregullisht njoftimet për shtyp

74. Shihni: <http://ravnopravnost.gov.rs/> (21.09.2020).

75. Liegl, Barbara (2016) *Mbrojtja Ligjore kundër Diskriminimit në Evropën Jug-Lindore – Synthesis Report*, in: Center for South Eastern Laë Schools (SEELS) (ed.) *Legal Protection against Discrimination in South East Europe – Studim Rajonal*, Shkup, p. 33.

76. Serbi/Gazeta Zyrtare, nr. 22/09, *Ligji për ndalimin e diskriminimit*, Neni 33, 40.

77. Serbi/Gazeta Zyrtare, nr. 22/09, *Ligji për ndalimin e diskriminimit*, Neni 11.

78. Serbi/Gazeta Zyrtare, nr. 22/09, *Ligji për ndalimin e diskriminimit*, Neni 33.

dhe paralajmërimet si mjete për luftimin e gjuhës së urrejtjes. Ai ka lëshuar 35 njoftime për shtyp në 2015, 26 në 2016, 20 në 2017, 24 në 2018, dhe 34 në 2019. Shumica e tyre lidhen me fjalime të cilat janë mbajtur në evente dhe takime të ndryshme, dhe shtatë njoftime për shtyp në 2019 kanë përfshirë elemente për gjuhën e urrejtjes. Nëntë paralajmërimet janë lëshuar në 2015, 9 në 2016, 13 në 2017, 17 në 2018, dhe 23 gjatë 2019. Nga gjithë paralajmërimet e 2019, 91,3% kanë pasur lidhje me gjuhën e urrejtjes.⁷⁹

KPB ka të drejtë të referojë raste përpara gjykatës dhe të përfaqësojë ankuesit me pëlqimin e tyre. Në disa raste, gjykimet e shkallës së parë janë ndryshuar në gjykatat e shkallëve më të larta me ndërhyrje të Komisionerit. Në rast të deklaratave homofobike në një intervistë të botuar nga një gazetë javore serbe, Gjykata e Lartë e Beogradit ka gjetur shprehje të opinioneve sipas të cilave personat LGBT janë të devijuar, pedofilë dhe të sëmurë dhe i ka konsideruar këto si ngacmim dhe në shkelje të dinjitetit njerëzor të komunitetit LGBT. Pas një apeli të paraqitur nga një mbrojtës, rasti u pezullua përpara Gjykatës së Apelit të Beogradit. Komisioneri ka depozituar një padi kundër autorit të një teksti të botuar online më 8 nëntor 2017. Në këtë artikull është justifikuar në disa raste dhuna ndaj femrave nga vetë autori (nëse ajo ka të dashur, nëse nuk është me humor të mirë, etj.). Një "opinion" i ngjashëm është dhënë edhe për komunitetin LGBTI. Më 8 maj 2018, Gjykata e Lartë e Novi Sad ka lëshuar një vendim në të cilin ankesa e Komisionerit është pranuar. Sipas vendimit, mbrojtësi duhet të pushonte së përhapuri opinione me këtë tendencë në media apo në evente publike në të ardhme si dhe të botonte vendimin me shpenzimet e tij. Megjithatë, Gjykata e Apelit e Novi Sad ka ndryshuar vendimin e shkallës së parë dhe ka refuzuar ankesën e paraqitur nga Komisioneri. Rasti është tani në gjendje të pezulluar pranë Gjykatës së Lartë të Kasacionit.

KPB është aktiv në procese gjyqësore strategjike që kanë për qëllim të kontribuojnë në zbatimin e plotë të ligjit, të përmirësojnë praktikën ligjore, të motivojnë viktimat e diskriminimit për të depozituar padi me iniciativë të tyre si dhe për të edukuar publikun mbi problemin e diskriminimit. KPB konsideron gjithashtu se vendimet pozitive të dhëna me sanksione të përshtatshme janë instrumente shumë të rëndësishme për t'i komunikuar publikut si luftohet diskriminimi dhe se si duhet të interpretohet ligji kundër diskriminimit. Në praktikë, rastet në fjalë përfaqësojnë forma të rënda diskriminimi të cilat janë të përhapura dhe të përsëritura, gjë që i bën rastet e gjuhës së urrejtjes (online) të dobishme për qëllimet e proceseve gjyqësore strategjike.

Komisioneri nuk ka të drejtë të veprojë *ex officio*. Sidoqoftë janë bërë shumë përpjekje për të lehtësuar aksesin në drejtësi për viktimat. Në 2016 Komisioneri i ka kujtuar Ministrisë së Drejtësisë dhe Gjykatës së Lartë të Beogradit rekomandimin e miratuar të masave për arritjen e barazisë që u dërgua në të gjitha gjykatat në Serbi.

Praktikë e Mirë

Në 2018, Komisioneri ka botuar Udhëzimet për procese gjyqësore strategjike të cilat përmbajnë kriteret për përzgjedhjen e rasteve, shembuj të rasteve strategjike të iniciuara nga Komisioneri dhe sfida që lidhen me procese gjyqësore strategjike, si dhe praktika të gjykatave kombëtare dhe ndërkombëtare dhe përvoja krahasuese. Dokumenti nuk fokusohet mbi gjuhën e urrejtjes, por përmban disa referenca për rastet e gjuhës së urrejtjes.⁸⁰

79. Shihni: <http://ravnopravnost.gov.rs/misljenja-i-preporuke/upozorenja/> (03.04.2020).

80. Shihni: <http://ravnopravnost.gov.rs/smernice-za-strateske-parnice-cir/> (21.09.2020).

Gjuha e urrejtjes (online) dhe baza e të dhënave të rasteve të organeve të barazisë

Thua se gjithë organet e barazisë kanë një bazë të dhënash të rasteve. Ish KMD në **Maqedoninë e Veriut** nuk ka pasur një sistem qendror për grumbullimin, regjistrimin dhe analizimin e të dhënave mbi rastet e diskriminimit. Organet e barazisë në **Shqipëri, Bosnje-Hercegovinë, Mal të Zi, Kosovë dhe Serbi** kanë një bazë të dhënash të rasteve, megjithatë, vetëm IHRO ka krijuar një kategori më vete për rastet individuale të gjuhës së urrejtjes. PHRF në **Mal të Zi** po punon aktualisht për përmirësimin e bazës së të dhënave në fushën e diskriminimit. Megjithatë, nuk është e qartë nëse gjuha e urrejtjes do të përfshihet si kategori e posaçme apo jo.

Në disa shtete si **Bosnja-Hercegovina** dhe **Mali i Zi**, dispozitat ligjore parashikojnë centralizimin e grumbullimit të të dhënave mbi rastet e diskriminimit. PHRF ka detyrim të grumbullojë statistika mbi rastet e diskriminimit nga gjithë organet gjyqësore dhe administrative, sipas raportit të vendit vetëm gjykatat e kundërvajtjeve transmetojnë statistikën e tyre ndaj organeve të barazisë. Në **Bosnje-Hercegovinë**, Ministria për të Drejtat e Njeriut dhe Refugjatët duhet të krijojë dhe të mirëmbajë një bazë të dhënash qendrore për gjithë rastet e diskriminimit por kjo bazë të dhënash nuk është ende operative.

Rolet dhe Mandatet e Institucioneve dhe Organizatave të tjera (përtej Organeve të Barazisë)

Në shumicën e rasteve organizatat e shoqërisë civile (OSHC) janë pikat e para të referimit për viktimat e gjuhës së urrejtjes. Në **Shqipëri** ka disa organizata të cilat kanë qenë aktive jo vetëm në promovimin e të drejtave të njeriut por edhe në transmetimin e kërkesave kundër individëve me sjellje diskriminuese apo të cilët kanë përdorur gjuhë urrejtje. Organizatat e shoqërisë civile janë palë që kanë të drejtë të depozitojnë raste pranë KMD-së nëse kanë një interes legjitim. Megjithatë këto të fundit janë të kënaqura me rezultatin e vendimeve të marra nga KMD, ato do të dëshironin të shihnin ndikim më pozitiv përmes shpërndarjes dhe zbatimit të duhur të këtyre vendimeve. Këto çështje përfshihen në ndryshimet e ligjit për mbrojtjen nga diskriminimi. Përfaqësuesit e IHRO në **Bosnje-Hercegovinë** konfirmojnë se rastet, veçanërisht në fushën e diskriminimit dhe gjuhës së urrejtjes, transmetohen shpesh nga OSHC-të dhe shoqatat e gazetarëve. Diskutimet e mbajtura me organizata si Roma Versitas⁸¹ në **Kosovë** kanë treguar se këta të fundit kanë referuar raste ndaj Avokatit të Popullit përfshirë raste të gjuhës së urrejtjes apo krimeve të urrejtjes, pasi kanë besim të lartë te ai. Avokati i Popullit i ka trajtuar rastet në mënyrë të përshtatshme dhe ka ndërhyrë aq sa ka lejuar mandati i tij. Rastet kanë përfshirë anëtarë të komuniteteve Rome, Ashkali dhe Egjiptiane dhe disa shkelje të prezumuara.

Praktikë e Mirë

Organizata LGBT+ *DaSeZna!* në **Serbi** ka krijuar një pyetësor të thjeshtë⁸² me qëllim për të regjistruar rastet dhe për t'i përcjellë tek institucionet kompetente të cilat kanë detyrimin të reagojnë sipas parashikimeve ligjore. Mekanizmi u iniciua në mënyrë që viktimat dhe dëshmitarët të mund të raportojnë në mënyrë të sigurt dhunën dhe diskriminimin kundër personave LGBTI.

OSHC-ja, LGBT Forum Progress, në **Mal të Zi** ka mbështetur viktimat e diskriminimit në marrjen e aksesit në sistemin e drejtësisë përmes projektit *Promovimi i Mbështetjes Ligjore Falas për Personat LGBTIQ*, të mbështetur nga Ministria e Drejtësisë e Malit të Zi, për më shumë se dhjetë vjet.⁸³

Komiteti i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut në **Maqedoninë e Veriut** (HCNM)⁸⁴ ka krijuar një faqe interneti ku çdokush mund të depozitojë një ankesë mbi gjuhën e urrejtjes (online) dhe ku ofrohen të dhëna statistikore dhe analiza.

Komisariatet e policisë shërbejnë si pika referimi për rastet e gjuhës së urrejtjes të cilat mund të konsiderohen si vepra penale. Sipas statistikave të grumbulluara nga PHRF në **Mal të Zi** numri më i lartë

81. Kosovë/Intervistë me G. Salijevic, Roma Versitas, qershor 16 2020.

82. Shihni: <https://dasezna.lgbt/submit.html> (25.09.2020).

83. Mali i Zi/LGBT Forum Progress (2019) Pravna zaštita LGBTIQ osoba u Crnoj Gori, i disponueshëm në: <https://lgbtprogres.me/publikacije/pravna-zastita-lgbtiq-osoba-u-crnoj-gori-primjeri-iz-prakse/> (14.04.2020).

84. Komiteti i Helsinkit i Republikës së Maqedonisë së Veriut, Raport mbi Krimin e Urrëjtjes faqe internet ku qytetarët mund të depozitojnë një ankesë online duke plotësuar një formular, me e-mail, aplikim për Android dhe I-phone, Twitter, i disponueshëm në: <http://www.govornaomraza.mk/> (25.09.2020).

i ankesave lidhur me gjuhën e urrejtjes është depozituar pranë Drejtorisë së Policisë. Ngurrimi nga ana e policisë për të njohur paligjshmërinë e rasteve të gjuhës së urrejtjes mund të kufizojë aksesin në drejtësi që në fillim të veprimeve të ndërmarra nga viktimat. Kjo mund të ndodhë për shkak të pasigurive nga ana e oficerëve të policisë mbi mënyrën se si duhen kualifikuar rastet, nëse mund të regjistrohen si krime të urrejtjes apo jo sikundër edhe përcaktuar në raportin e vendit për **Kosovën**.⁸⁵ Në raportin e 2017 për **Serbinë**, ECRI ka theksuar se sipas grupeve të shoqërisë civile, polica nuk ishte shumë e hapur për marrjen e ankesave mbi gjuhën e urrejtjes, veçanërisht lidhur me personat Rome dhe LGBTI. Një eksperiencë e mirë raportohet për caktimin e oficerëve të policisë si persona kontakti të posaçme për komunitetin LGBTI. Gjithashtu, raportimi ka funksionuar mirë në jug të Serbisë, ku shtetas shqiptarë janë rekrutuar në mënyrë proaktive për të krijuar një forcë policore multi-etnike.⁸⁶

Pasi policia pranon ankesën mbi gjuhën e urrejtjes, rasti referohet në prokurori, përveç se në **Shqipëri**, ku kjo e fundit nuk është përgjegjëse për këto raste. Sipas kodit të procedurës penale në **Bosnje-Hercegovinë**, procedimet penale mund të iniciohen dhe të kryhen vetëm me kërkesë të një prokurori i cili kryen dhe mbikëqyr hetimin dhe drejton punën e policisë mbi raste konkrete. Pasi hetimi përfundon, prokuroria vendos, bazuar në provat e grumbulluara, nëse procedimi duhet të vazhdojë (me anë të një akuze) apo të pushohet. Një studim i 2013⁸⁷, bazuar në intervista dhe grupe personash të intervistuar me prokurorë nga i gjithë vendi, është munduar të identifikojë faktorët që kanë ndikuar në referimet e pakta të rasteve përkundërt numrit të raportimeve ku motiv ka qenë urrejtja. Disa faktorë pengues janë identifikuar në këtë drejtim: mungesa e indikatorëve zyrtarë për njohjen e krimeve të motivuara nga urrejtja; perceptimi i shfaqjes në mënyrë të përhershme të urrejtjes dhe problemi i bërjes së dallimit ndërmjet rasteve të rënda dhe atyre që mund të anashkalohen; dhe pasiguria e perceptuar për të provuar paragjykimin si motiv dhe vendimi praktik i viktimës për iniciuar procedimin mbi veprën kryesore. Në **Kosovë**, Prokurori i Shtetit ka lëshuar udhëzime detyruese mbi mënyrën se si trajtohen rastet e krimeve të urrejtjes. Udhëzimi përcakton emërimin e një koordinatori për trajtimin e krimeve të urrejtjes dhe detyron gjithë zyrat e prokurorive vendore në shtatë rajonet e Kosovës që të caktojnë secila një prokuror për trajtimin e krimeve të urrejtjes.⁸⁸

Praktikë e Mirë

Nën raportimi është trajtuar në mënyrë të suksesshme në **Shqipëri** nga disa projekte dhe kurse trajnimi mbi bashkëpunimin e agjencive ligjzbatuese me OSHC-të në përgjigjen ndaj krimeve të urrejtjes dhe diskriminimit të personave LGBTI në zinxhirin e drejtësisë.⁸⁹ Në 2019, Komiteti i Helsinkit i Holandës, Policia Kombëtare e Holandës dhe Policia e Shtetit Shqiptar së bashku kanë organizuar një kurs trajnimi në Tiranë për bashkëpunimin në përgjigjen ndaj krimeve të urrejtjes dhe diskriminimit ndaj komunitetit LGBTI për partnerët që operojnë në zinxhirin e drejtësisë nga Tirana, Vlora, Lezha dhe Kukësi. Ky aktivitet ka sjellë së bashku 15 përfaqësues të policisë, nëntë prokurorë, nëntë oficerë të policisë bashkiake për barazinë gjinore, tetë përfaqësues të OSHC-ve dhe një përfaqësues nga zyra e Komisionerit për Mbrojtje nga Diskriminimi. Materialet e trajnimeve u bazuan në manualin e Këshillit të Evropës mbi "Policimin e Krimeve të Urrejtjes kundër personave LGBTI: Trajnim për një Përgjigje të Policisë Profesionale" dhe është lehtësuar nga dy trajnues të certifikuar të Policisë Kombëtare Holandeze. Për më tepër, policia, si pikë e parë e hyrjes së informacioneve mbi krimet e urrejtjes, ka një manual në përdorim për mënyrën se si trajtohet diskriminimi dhe krimi i urrejtjes⁹⁰.

Në **Kosovë** është krijuar Zyra për Mbrojtjen dhe Ndihmën e Viktimave (OPAV - ZMNV) në varësi të

85. Kosovë/Intervistë me S. Dragidella, 17 qershor 2020.

86. ECRI (2017) ECRI Raporti mbi Serbinë (cikl i pestë monitorues), i disponueshëm në: <https://rm.coe.int/third-report-on-serbia/16808b5bf4> (21.09.2020), fq. 23-24.

87. Bosnje-Hercegovina/M. Lucic-Catic and A. Bajric (2013) Procesuiranje kaznenih djela pocinjenih iz mrznje u Bosni i Hercegovini: Perspektiva tuzitelja, Sarajevo: Analitika-Center for Social Research, i disponueshëm në: http://analitika.ba/sites/default/files/publikacije/procesuiranje_kaznenih_djela_-_web_-_final_24decembar.pdf (20.05.2020).

88. Kosovë/Prokuroria (2020) Raporti Vjetor për 2019, i disponueshëm në: <https://prokuroria-rks.org/assets/cms/uploads/files/Dokumente%20Publikime/PSH/Raporte/Raporti%20i%20pun%C3%ABs%20s%C3%AB%20Prokurorit%20t%C3%AB%20Shtetit%2C%20p%C3%ABr%20vitin%202019.pdf> (25.09.2020), p. 39.

89. Për shembull, trajnime me projektin Luftimi e Diskriminimit dhe Mbrojtjen e të Drejtave LGBT në Shqipëri, shihni: <https://www.nhc.nl/themes/building-up-rule-of-law/promoting-rights-trafficked-persons/countering-discrimination-and-protecting-lgbti-rights-in-albania/> (30.04.2020).

90. Trajnimi ishte pjesë e projektit Luftimi i Diskriminimit dhe Mbrojtja e të Drejtave LGBT në Shqipëri, në: <https://www.nhc.nl/themes/building-up-rule-of-law/promoting-rights-trafficked-persons/countering-discrimination-and-protecting-lgbti-rights-in-albania/> (30.04.2020).

Prokurorisë me përfaqësues në gjithë zyrat e prokurorive vendore të **Kosovës**. Mandati i OPAV -ZMNV është që të përfaqësojë viktimat, të japë këshillim dhe të mbështesë aksesin në sistemin e drejtësisë. Juristët e OPAV-ZMNV janë të autorizuar të informojnë viktimat rreth të drejtave të tyre, t'i përfaqësojnë ato në procedime ligjore përpara prokurorisë dhe/ose gjykatës, të referojnë viktimat pranë institucioneve/shërbimeve të tjera dhe të veprojnë ku është nevojshme për të kërkuar që të ndërmerren veprimet e nevojshme për të drejtat e viktimave.⁹¹ Ka, gjithsesi, disa dyshime rreth kompetencës së OPAV-ZMNV për rastet e gjuhës së urrejtjes.⁹²

Në **Maqedoninë e Veriut**, në Ministrinë e Brendshme është vendosur një Sektor për Krimin Kompjuterik dhe Ekspertizën Digjitale (SÇDF) me kompetencë për të vepruar mbi ankesat e depozituara nga persona fizikë dhe juridikë për rastet e krimeve të gjuhës së urrejtjes online. SÇDF analizon në fillim nëse aktiviteti i raportuar përbën vepër penale të gjuhës së urrejtjes online, në rast dyshimi kërkon konfirmim nga Zyra e Prokurorisë kompetente, përgjegjëse për hetimin. Nëse përgjigja e Zyrës së Prokurorisë është negative, dhe ankesa nuk kualifikohet si krim i gjuhës së urrejtjes online, SÇDF informon menjëherë ankuesin se nuk ka kompetencë për të vepruar dhe i këshillon ta referojë rastin pranë gjykatës apo institucionit kompetent (p.sh. të ndjekë procedurën civile për fyerje dhe shpifje).

Nëse shkelësi i prezumuar është i njohur dhe ka tregues të mjaftueshëm për krimin e gjuhës së urrejtjes online, SÇDF fillon të grumbullojë prova dhe informacione të nevojshme nga institucionet përkatëse, nga ofruesit e shërbimit të internetit në vend, etj, dhe kontakton shkelësin për të hetuar dhe për të prezantuar prova (telefona, kompjuter, etj.).

Nëse shkelësi i prezumuar është i panjohur (profil i rremë apo më shumë se një profil, etj.) SÇDF kontakton ofruesit e shërbimit të internetit përkatës (p.sh. Google) dhe platformat e mediave sociale (Facebook, YouTube, etj.) për të kërkuar informacione mbi identitetin e shkelësit të prezumuar. Kërkesa duhet të përmbajë justifikime solide rreth akuzave për kryerjen e veprës penale të gjuhës së urrejtjes online. Për vepra penale më të rënda të cilat përfshijnë kërcënime ndaj jetës etj. ekziston një procedurë urgjente të cilën SÇDF mund ta iniciojë me ofruesin e shërbimit përkatës. I takon më pas këtij të fundit të vendosë nëse do të japë informacionin e kërkuar apo do të fshijë përmbajtjen e inkriminuar, apo profilin (në rast përsëritje), bazuar në analizat e tij rreth aktivitetit të raportuar. SÇDF është i vetmi organ i autorizuar për të depozituar kërkesa të tilla.

Gjykata penale gjykojnë çështjet e gjuhës së urrejtjes kur ato përmbushin kushtet e nxitjes së urrejtjes apo diskriminimit si vepër penale dhe marrin në konsideratë motivet diskriminuese si rrethana rënduese.

Në **Shqipëri**, çështjet e gjuhës së urrejtjes gjykohen nga gjykatat me juridiksion të përgjithshëm⁹³, ndërsa çështjet e diskriminimit gjykohen si nga gjykatat administrative të specializuara dhe nga gjykatat me juridiksion të përgjithshëm. Gjykatat duhet të njoftojnë KMD-në mbi çdo rast diskriminimi. Në **Serbi**, juridiksioni mbi çështjet e diskriminimit i takon gjykatave të larta. Gjykatat nuk grumbullojnë të dhëna mbi gjuhën e urrejtjes, dhe gjykimet zakonisht përfshihen në raportet e organeve të pavarura dhe OSHC-ve. Roli i gjykatave në çështjet përkatëse penale, civile dhe administrative është themelor, por për shkak të zgjatjes së tepërt të procedimeve gjyqësore dhe kapacitetit të reduktuar, shpesh nuk vendoset drejtësi për viktimat sipas standardeve ndërkombëtare përkatëse.

Në **Mal të Zi**, Ligji për Mbrojtje nga Diskriminimi në nenin 33 parashikon se mund t'i kërkohej gjykatave, zyra të prokurorisë, autoriteteve për kundërvajtjet, policisë dhe autoriteteve të inspektimi që të mbajnë regjistra të ndarë për ankesat e depozituara, procedimet e iniciuara dhe vendimet e lëshuara në juridiksionin e tyre lidhur me diskriminimin, por vetëm gjykatat për kundërvajtjet e përmbushin këtë kërkesë.⁹⁴ Shumica dërrmuese e çështjeve të gjykatave administrative lidhet me gjuhën e urrejtjes e përdorur në Facebook kundër popullsisë LGBTIQ.

91. Mandati i OPAV, i disponueshëm në: <https://prokuroria-rks.org/psh/zmnv/68/misoni> (25.09.2020).

92. Kosovë/Intervistë me B. Kastrati, 16.06.2020.

93. Shqipëri/Kodi i Procedurës Penale ligji nr. 7905, 31.05.1995 ndryshuar me Ligjin nr. 35/2017 (30.03.2017).

94. Mal i Zi/Gazeta Zyrtare, nr. 18/14, Ligji për Ndalimin e Diskriminimit.

Roli i autoriteteve rregullatore dhe mekanizmat vetërregullues të mediave

Rregullimi dhe mekanizmi vetërregullues i medias dhe internetit ka treguar se është efektiv në luftimin e gjuhës së urrejtjes pasi garanton “që çdo kontroll i ushtruar mbi lirinë e shprehjes është sa më i kufizuar”⁹⁵. Mekanizmat e përshtatshëm për përmbushjen e këtij qëllim janë “vendosja e organeve rregullatorë kombëtare të pavarura [...] me kompetenca për monitorimin e gjuhës së urrejtjes në media, për marrjen e raporteve nga publiku lidhur me gjuhën e urrejtjes, marrjen dhe ndjekjen e ankesave, dhe lëshimin e rekomandimeve”⁹⁶. Të gjitha shtetet kanë raportuar se kanë krijuar mekanizma të tillë të cilët mund të kryejnë dy funksione të rëndësishme: Personat e prekur nga gjuha e urrejtjes mund të kërkojnë korrigjim dhe publiku mund të marrë dijeni rreth faktit se gjuha e urrejtjes është e ndaluar.

Agjencitë rregullatore të mediave dhe mekanizmat e ankesave

Të gjitha shtetet kanë krijuar agjenci rregullatore të pavarura të mediave përgjegjëse për monitorimin e transmetuesve të zakonshëm (radio & TV) si dhe të shërbimeve të mediave audio dhe audiovizuale (lineare dhe me pagesë). Në disa shtete – si **Mali i Zi, Maqedonia e Veriut dhe Serbia** – këto agjenci dhe shërbime në fjalë janë gjithashtu përgjegjëse për monitorimin e medias së shkruar. Thuajse gjithë autoritetet, agjencitë apo komisionet mund të marrin ankesa mbi nxitjen dhe përhapjen e urrejtjes bazuar në dispozitat ligjore e ligjeve për mediat e ndryshme ose në dispozitat e kodeve të posaçme të vendosur nga rregullatorët e mediave. Ndërsa listat e bazave diskriminuese të ndaluara si joshterruese dhe shterruese ndryshojnë, por gjinia/seksi, raca, feja, aftësia e kufizuar, moshë, besimi/besimet (politike, fetare) si dhe orientimi seksual (përveç se në **Maqedoninë e Veriut**) janë të ndaluara në të gjitha shtetet.

Ligji për Shërbimet e Medias Audio dhe Audiovizuale⁹⁷ në **Shqipëri** parashikon që ofruesit e shërbimeve të medias audio dhe/ose audiovizuale nuk mund të transmetojnë programe me përmbajtje që nxisin urrejtjen mbi baza race, gjinie, feje, etnie, kombësie, dhe çdo formë tjetër diskriminimi (Neni 32). Shërbimet me pagesë nuk lejohet të përfshijnë programe që nxisin urrejtje mbi baza race, etnie, gjinie, kombësie apo feje (Neni 76). Kodi i Transmetimit të Mediave Audiovizuale⁹⁸ është një instrument në zbatim të Ligjit për Shërbimet e Mediave Audio dhe Audiovizuale dhe vendos parimet e Ofruesve të Shërbimit të Mediave Audiovizuale si *dekurajimi i urrejtjes, intolerancës, dhe diskriminimit mbi baza race, seks, besimi politik, orientimi seksual* (Seksioni 1.5). Raporti i vendit shpreh se kodi është hartuar në përputhje me Direktivën e BE-së 2010/13 (Direktiva e Shërbimeve të Mediave Audiovizuale) dhe marrëveshjeve ndërkombëtare për të mbrojtjen e të drejtave të njeriut si KEDNJ. Këshilli i Medias është krijuar për të trajtuar ankesat për shkelje të të drejtave themelore dhe dinjitetit të njeriut, me vëmendje të veçantë për mbrojtjen e të drejtave të fëmijëve, të drejtën për informim dhe rritjen ndërgjegjësimit të opinionit publik mbi respektimin e normave morale dhe etike (Kodi i Transmetimit të Mediave Audiovizuale, Seksioni 2,1). Megjithatë, ky Këshilli i Ankesave nuk ka mandat të shprehur për të trajtuar ankesa mbi përdorimin e gjuhës së urrejtjes.

Në **Bosnje-Hercegovinë**, Agjencia Rregullatore e Komunikimeve ka juridiksion mbi telekomunikimet, transmetimin dhe shërbimet e mediave audiovizuale (lineare apo me pagesë) dhe ka kompetenca për të monitoruar zbatimin e Kodit për Shërbimet e Mediave Audiovizuale dhe Radio⁹⁹. Kodi parashikon që shërbimet e mediave nuk duhet të transmetojnë apo botojnë përmbajtje që *poshtëron, kanos apo nxit urrejtjen, dhunën apo diskriminimin kundër një personi apo grup personash mbi bazat e seksit, racës, etnisë, kombësisë, fesë apo besimit, aftësisë së kufizuar, nevojave të veçanta, moshës, orientimit seksual, origjinës shoqërore apo mbi baza të çdo rrethane tjetër që ka për qëllim apo pasojë të pengojë apo të cenojë njohjen,*

95. Rekomandimi i Politikës së Përgjithshme ECRI Nr. 15, i disponueshëm në: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-combating-hate-speech/16808b5b01> (17.02.2020), fq. 43.

96. Rekomandimi i Politikës së Përgjithshme ECRI Nr. 15, available at: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-combating-hate-speech/16808b5b01> (17.02.2020), fq. 29.

97. Shqipëri/Ligj nr. 97/2013 Për Shërbimet e Medias Audio dhe Audiovizuale në Shqipëri, i disponueshëm në: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2020\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2020)007-e) (24.09.2020).

98. Shqipëri/ Vendimi AMA Nr. 228 (11.12.2017) Kodi i Transmetimit të Mediave Audiovizuale, i disponueshëm në: <http://ama.gov.al/wp-content/uploads/2019/06/AUDIOVISUAL-MEDIA-BROADCASTING-CODE-.pdf> (30.04.2020).

99. Bosnje-Hercegovinë/Gazeta Zyrtare e Bosnje-Hercegovinës, nr. 3/16, Kodi i Shërbimeve të Mediave Audiovizuale dhe Radio.

gëzimin apo ushtrimin e të drejtave dhe lirive të njeriut mbi baza barazie (Neni 4 (1)). Për më tepër, mediat nuk duhet të krijojnë një rrezik të qartë dhe të menjëhershëm urrejtje, dhune apo diskriminimi kundër një personi apo grupi mbi bazat e referuara më lart apo që mund të interpretohet nga publiku i gjerë si nxitje e urrejtjes, dhunës, rrëmujës dhe rebelimeve apo që mund të provokojë apo të nxisë krimin (Neni 4 (2)). Kur shkelet Kodi në kontekstin e gjuhës së urrejtjes, Agjencia mund të lëshojë paralajmërime, gjoba dhe pezullime kundër transmetuesve apo ofruesve të shërbimeve të mediave audiovizuale. Ajo mund të botojë vendimet e saj në faqen e internetit dhe në raportet vjetore. Megjithatë Agjencia ka kompetenca për të vepruar *ex officio*, ajo zakonisht vepron me marrjen e ankesave individuale.¹⁰⁰ Megjithatë, sipas raportit të vendit të **Bosnje-Hercegovinës**, Agjencia merr pak ankesa dhe rrallë gjen shkelje të Kodit lidhur me gjuhën e urrejtjes, pavarësisht një perceptimi të madh të përdorimit të gjuhës së urrejtjes në radio dhe televizion.

Kushtetuta e Kosovës parashikon Komisionin e Pavarur të Mediave (neni 141), i cili monitoron shërbimet e mediave audio dhe audio-vizuale siç specifikohet në Ligjin për Komisionin e Pavarur të Mediave¹⁰¹ (KPM). Kodi i Etikës zbatohet për shërbimet e medias të cilat kanë një licencë si dhe për anëtarët e tyre. Shërbimet e medias janë të detyruara të mos përdorin gjuhën e urrejtjes në programet që transmetojnë (Seksioni 10). Komisioni mund të iniciojë dhe të marrë ankesa lidhur me mospërbushje përveç të tjerave të Kodit të Sjelljes (Neni 29 (1), KPM). Ai lëshon një vendim duke marrë në konsideratë gjithë faktet dhe rrethanat të rastit përkatës pas përfundimit të hetimeve (Neni 29 (4), KPM)) dhe ka mundësi të lëshojë masa dhe sanksione të fuqishme (Neni 30 (1), KPM). Bazuar në natyrën dhe masën e shkeljes, mund të lëshojë paralajmërime me shkrim, të vendosë një gjobë (€10,000-€100,000), apo të kërkojë pezullim, ndryshim të kushteve apo përfundim të licencës së transmetimit. Gjithë vendimet e Komisionit, përfshirë sanksionet e vendosura, duhet të botohen (Neni 30 (7), KPM). Raporti Vjetor i fundit i KPM (i 2018) nuk përmban ankesa lidhur me gjuhën e urrejtjes. Sipas raportit të vendit, raporti i monitorimit të shërbimeve të mediave gjatë zgjedhjeve parlamentare në 2019¹⁰² ka identifikuar shkelje të Kodit për gjuhën e përdorur, por mbetet e paqartë nëse këto raste kane qenë raste të gjuhës së urrejtjes.

Në **Mal të Zi**, Agjencia për Mediat Elektronike monitoron shërbimet e medias audiovizuale. Ligji për Median Elektronike¹⁰³ (LME) detyron shërbimet të mos të nxisin, mundësojnë nxitjen apo të përhapin urrejtjen apo diskriminimin mbi bazat e racës, prejardhjes etnike, ngjyrës së lëkurës, seksit, gjuhës, fesë, besimit politik apo besimeve të tjera, prejardhjes kombëtare apo sociale, gjendjes financiare, anëtarësisë në sindikatë, arsimimit, statusit social, martesor apo familjar, moshës, gjendjes shëndetësore, aftësisë së kufizuar, trashëgimisë gjenetike, identitetit gjinor apo orientimit seksual (Neni 48, LME). Për më tepër, ofrimi i shërbimit të mediave audiovizuale me pagesë lejon derogimin e lirisë së shprehjes dhe transmetimit në rast se shërbimi vendos në rrezik apo kërcënon në mënyrë të rëndë luftën kundër nxitjes së urrejtjes bazuar në racë, seks, fe apo kombësi, duke përbërë kërcënim për dinjitetin ai mund të kufizohet apo të ndalohe (Neni 6, LME). Këshilli i Agjencisë ka vendosur gjithashtu një Rregullore mbi Standardin e Programeve në Media Elektronike, e cila përkufizon gjuhën e urrejtjes si *çdo formë nxitje të, lejim të nxitjes apo përhapjes të urrejtjes apo diskriminimit mbi bazën e racës, etnisë, ngjyrës së lëkurës, seksit, gjuhës, fesë, besimit politik apo tjetër, origjinës kombëtare apo sociale, statusit pasuror, anëtarësisë në sindikatë, arsimimit, moshës, gjendjes shëndetësore, aftësisë së kufizuar, trashëgimisë gjenetike, identitetit gjinor apo orientimit seksual* (Neni 4). Ajo ndalon gjithashtu *nxitjen, lejimin, provokimin apo përhapjen e gjuhës së urrejtjes* (Neni 6 (d)) si dhe çdo qëllim për *provokim të urrejtjes apo intolerancës kombëtare, racore dhe fetare* (Neni 17 (1)). Agjencia mund të iniciojë apo të reagojë ndaj ankesave të cilat i paraqiten Këshillit të Agjencisë¹⁰⁴ (Neni 14, LME), dhe

100. Shihni: ECRI (2017) Raportin e ECRI mbi Bosnje-Hercegovinës (cikli i pestë monitorues), i disponueshëm në: <https://rm.coe.int/third-report-on-bosnia-and-herzegovina/16808b5602> (21.09.2020), p. 17.

101. Kosovë/Ligji nr. 04/L-044, i disponueshëm në: <http://kpm2.spinagency.com/assets/cms/uploads/files/LAW%20No.%2004%20L-044%20ON%20THE%20INDEPENDENT%20MEDIA%20COMMISSION.pdf> (21.09.2020).

102. Kosovë/ Komisioni i Pavarur i Mediave, Raporti i Monitorimit të Ofruesit të Shërbimit të Mediave Audio-Vizuale gjatë Fushatës së Zgjedhjeve 2019, i disponueshëm në: <https://www.kpm-ks.org/assets/cms/uploads/files/Raport%20monitorimi%20-%20OSHMA%20gjat%C3%AB%20fush%C3%AB%20p%C3%AB%20zgjedhjet%20e%20jasht%C3%ABzakonshme%20lokale%202019.pdf> (21.09.2020).

103. Mali i Zi / Gazeta Zyrtare, nr. 046/10, 040/11, 053/11, 006/13, 055/16, Ligji për Mediat Elektronike, i disponueshëm në: <https://aemcg.org/wp-content/uploads/2011/11/Electronic-Media-Loë-17.08.2016.pdf> (21.09.2020).

104. OJQ-të mund të emërojnë anëtarët e Këshillit (Neni 21 (1), LEM).

mund të lëshojë paralajmërime dhe të pezullojë licenca (Neni 140, LME). Në 2018, Agjencia ka trajtuar dy akuza për gjuhën e urrejtjes në rastin e TV Srpska kundër Radio Cool¹⁰⁵ ku u vendos se ka pasur shkelje të standardeve. Në fillim të 2020, Këshilli i Agjencisë ka gjetur përhapje të gjuhës së urrejtjes – nxitje të urrejtjes, intolerancës dhe diskriminimit kundër malazezëve – dhe ka pezulluar transmetimin e disa programeve të dy stacioneve të huaja televizive (TV Happy dhe TV Pink M) për tre muaj.¹⁰⁶

Agjencia për Shërbime të Mediave Audio dhe Audiovizuale në Maqedoninë e Veriut monitoron transmetuesit dhe ofruesit e shërbimeve të mediave audiovizuale sipas Ligjit për Shërbimet e Mediave Audio dhe Audiovizuale¹⁰⁷ (LSHMAA) si dhe medias së shkruar sipas Ligjit për Median¹⁰⁸ (LoM). Të dyja ligjet ndalojnë nxitjen dhe përhapjen e diskriminimit, intolerancës dhe urrejtjes – LoM përfshin një listë të mbyllur të bazave që mbulon racën, gjininë, fenë dhe kombësinë (Neni 4) dhe LSHMAAS një listë të hapur të bazave ku shtohen ngjyra, orientimi seksual, identiteti racor, anëtarësia në grupe të marginalizuara, gjuha, origjina sociale, edukimi, besimi fetar, politik apo bindje të tjera, aftësia e kufizuar, mosha, statusi familjar ose martesor, statusi i pronësisë, gjendja shëndetësore, karakteristika personale apo çdo bazë tjetër (Neni 48), por nuk përfshihet kombësia. Agjencia bazuar në LSHMAA mund të lëshojë një paralajmërim publik, të depozitojë një propozim ndaj Këshillit të Agjencisë për revokimin e licencës apo të marrë një vendimi për fshirje nga Regjistri i Mediave Profesionale Online¹⁰⁹. Për më tepër Agjencia mund të propozojë iniciimin e procedimeve për kundërvajtje në rastet kur – pavarësisht lëshimit të një paralajmërimi – e njëjta shkelje përsëritet gjatë vitit aktual (Neni 23, LSHMAA). Një procedurë kundërvajtje mund të fillohet vetëm pas një ndërmjetësimi, e cila mund të rezultojë në një gjobë prej € 500, ndërsa procedimet për kundërvajtje mund të rezultojnë në një gjobë deri në € 1,000 (Neni 23, LSHMAA). Masat referuar më lart mund të botohen në faqen e internetit të Agjencisë me një arsyetim të detajuar brenda tre ditëve nga ekzekutimi i tyre (Neni 23, LSHMAA). Që nga 2019, Agjencia ka trajtuar dy ankesa mbi gjuhën e urrejtjes, gjatë trajtimit ka kryer inspektime të jashtëzakonshme dhe ka lëshuar vendime, të cilat, gjithsesi nuk kanë përcaktuar shkelje të dispozitave ligjore për nxitjen e urrejtjes.

Në **Serbi**, Ligji për Median Elektronike¹¹⁰ (LME) përcakton mandatin e Autoritetit Rregullator të Medias Elektronike dhe mbulon transmetimin, përmbajtjen e programit të disponueshëm me kërkesë të rrjeteve të komunikimit elektronik dhe përmbajtjen e botimeve elektronike. Autoriteti garanton që programi i ofruesit të shërbimit të medias të mos të përmbajë informacione të cilat haptazi ose fshehurazi inkurajojnë diskriminimin, urrejtjen apo dhunën bazuar në racë, ngjyrë, prejardhje, shtetësi, origjinë kombëtare, gjuhë, fe apo besime fetare, identitet gjinor, orientim seksual, statusit ekonomik, lindje, karakteristika gjenetike, gjendje shëndetësore, aftësi të kufizuar, status familjar apo martesor, gjendje gjyqësore, moshë, pamje, anëtarësim në organizata politike, sindikata apo të tjera, dhe karakteristika të tjera personale reale apo të prezumuara (Neni 51, LME). Ligji gjithashtu lejon kufizime të përkohshme të lirisë së marrjes së sinjalit dhe ritransmetimit të transmetimit televiziv në rast se përmbajtja nxit urrejtjen bazuar në racë, gjini, apo përkatësi fetare apo kombëtare në mënyrë të përsëritur të paktën dy herë brenda 12 mujorit paraardhës (Neni 46, LME). Bazuar në ndalimin e gjuhës së urrejtjes Autoriteti mund të lëshojë një paralajmërim ndaj ofruesit të shërbimit të medias, të vendosë përkohësisht një ndalim mbi botimin e përmbajtjes së programit (Neni 29, LME). Autoriteti ka miratuar një Rregullore për mbrojtjen e të drejtave të njeriut në ofrimin e shërbimeve të mediave,¹¹¹ e cila ndalon gjithashtu gjuhën e urrejtjes. Ankesat mbi gjuhën e urrejtjes mund të depozitohen duke plotësuar një formular të thjeshtë¹¹² në faqen e internetit të Autoritetit, ndërsa vendimet janë të disponueshme po në të njëjtën faqe. Autoriteti nuk është i detyruar

105. Mali i Zi / AEM/02-212 (09.02.2018), i disponueshëm në: <https://aemcg.org/ep-content/uploads/2018/05/Upozorenje-Srpska-TV-09.02.2018.pdf> (25.09.2020).

106. Mali i Zi / AEM/ 01 – 147 (10.02.2018), Mali i Zi / AEM/ 01 – 141 (10.02.2018), i disponueshëm në: <https://aemcg.org/obavjestenje/odluke-i-rjesenja-savjeta/> (25.09.2020).

107. Maqedonia e Veriut / Gazetat Zyrtare nr. 184/2013, 13/2014, 44/2014, 101/2014, 132/2014, 142/2016, 132/2017, 168/2018, 248/2018, 27/2019, 42/2020, Ligji për Shërbimet e Mediave Audio dhe Audio-Vizuale.

108. Maqedonia e Veriut / Gazetat Zyrtare nr. 184 / 2013, 13/2014, Ligji për Mediat.

109. Maqedonia e Veriut / Regjistri për Media Profesionale Online, i disponueshëm në: www.promedia.mk (25.09.2020).

110. Maqedonia e Veriut / Gazetat Zyrtare nr. 184/2013, 13/2014, 44/2014, 101/2014, 132/2014, 142/2016, 132/2017, 168/2018, 248/2018, 27/2019, 42/2020, Ligji për Shërbimet e Mediave Audio dhe Audio-Vizuale.

111. Serbi/Gazeta Zyrtare, nr. 55/15, Rregullore për mbrojtjen e të drejtave të njeriut në ofrimin e shërbimeve mediatike.

112. Shihni: <http://www.rem.rs/sr-lat/prijave/podnesite-prijavu> (25.09.2020).

të grumbullojë të dhëna mbi gjuhën e urrejtjes, ndaj statistikën nuk janë vënë në dispozicion në faqen e internetit as në Raportin Vjetor. Një nga vendimet e disponueshme lidhet me gjuhën e urrejtjes¹¹³ kundër një profesori (Shqiptar) i cili doli në një emision të mëngjesit në kanal Happy TV. Në këtë rast Autoriteti urdhëroi që transmetuesi të ndalonte transmetimin e përmbajtjes me gjuhën e urrejtjes dhe të botonte vendimin e tij në programin e tyre. Progres Raporti i BE (2019) thekson se media shpesh përdor dhe toleron gjuhën e urrejtjes dhe terminologji diskriminuese, gjë e cila *trajtohet rrallë nga autoritetet rregullatore apo prokurorët*.¹¹⁴ Raporti i ECRI mbi Serbinë (2017) analizon arsyet pse Agjencia nuk vepron – specifikisht shprehet për *ndikimin politik të lehtësuar nga pavarësia de facto e kufizuar [e Agjencisë]*.¹¹⁵ Raporti i vendit shpreh se Autoriteti shpesh refuzon ankesat bazuar në arsye formale (p.sh. të dhëna që mungojnë në formular), gjë që nuk lehtëson aksesin në drejtësi.

Sipas raportit të vendit të **Malit të Zi** (Neni 23 paragrafi 2, LoM dhe Neni 18, LME) dhe **Serbisë** (Neni 76, LPIM) informacioni, i cili është pjesë e punës shkencore apo autoriale/dokumentare apo e një raporti objektiv apo që ka për qëllim të dokumentojë në mënyrë kritike diskriminimin apo urrejtjen të cilat nxisin apo mund të nxisin këtë sjellje, nuk konsiderohen gjuhë e urrejtjes.

Rregullatorët e medias kanë baza ligjore për trajtimin e kërkesave lidhur me përdorimin e gjuhës së urrejtjes. Ata kanë masa dhe lloje sanksionesh të ndryshme në dispozicion kur duhet të trajtojnë ankesa mbi gjuhën e urrejtjes. Pothuajse shumica e tyre mund të lëshojnë paralajmërime apo të revokojnë apo së paku të pezullojnë përkohësisht licenca apo të ndalojnë publikime. Tre rregullatorë (**Bosnje-Hercegovinë, Kosovë, Mal të Zi**) mund të bëhen aktivë duke vepruar *ex officio* kur trajtojnë ankesa dhe disa prej tyre mund të lëshojnë gjoka (**Shqipëri, Bosnje-Hercegovinë, Kosovë**). Në **Bosnje-Hercegovinë, Kosovë, Maqedoni të Veriut** dhe **Serbi** rregullatori mund të botojë vendimet si në faqet e internetit dhe në raportet vjetore. Asnjë rast i gjuhës së urrejtjes nuk është raportuar për **Shqipërinë** dhe **Kosovën**. Rregullatorët e mediave nuk perceptohen si lehtësisht të aksesueshëm dhe si pika referimi efektive për raportimin e rasteve të gjuhës së urrejtjes në media.

Mekanizmat vetërregullues

Mediat e shkruara dhe mediat online rregullohen më rrallë nga ligji sesa nga kodet dhe mekanizmat vetërregullues. Vetëm ata që janë pjesë e mekanizmave përkatëse që lëshojnë akte jo legjislative dhe i zbatojnë ato u përgjigjen këtyre detyrimeve. Nuk ka ligj për media që mundëson mbrojtje nga gjuha e urrejtjes në edicionet online të mediave të shkruara në **Shqipëri, Kosovë** dhe **Maqedoninë e Veriut**. Kodet vetërregulluese në **Maqedoninë e Veriut** dhe **Serbi** ndalojnë gjuhën e urrejtjes, por nuk e lidhin gjuhën e urrejtjes me ndonjë bazë të ndaluar të diskriminimit. Të gjitha kodet e tjera ofrojnë lista të mbyllura të bazave të ndaluara të diskriminimit që mbulojnë gjininë / seksin, racën, fenë, aftësinë e kufizuar, moshën dhe orientimin seksual (kodi në **Mal të Zi** nuk përfshin dy arsyet e fundit të përmendura). Mekanizmat vetërregullues mund të ndërmjetësojnë, në shumicën e rasteve lëshojnë vendime dhe nganjëherë mund të kërkojnë korrigjimin ose heqjen e përmbajtjes, ose të kërkojnë botimin e faljeve publike. Vendimet nuk janë ligjërish të detyrueshme dhe ata nuk mund të lëshojnë sanksione. Sidoqoftë, këto mekanizma mund të bëjnë publike vendimet e tyre.

Pika 8 (gjuha e urrejtjes) e Kodit të Etikës së Gazetarit¹¹⁶ (KEG) në **Shqipëri** parashikon që media mos të botojë materiale të cilat nxisin *urrejtje apo dhunë ndaj individëve bazuar në racë, fe, kombësi, ngjyrë, origjinë etnike, anëtarësi, gjini, orientim seksual, status civil, aftësi të kufizuar, sëmundje apo moshë. Çdo botim duhet të përmbahet nga të specifikuarit të origjinës, kombësisë, racës, fesë apo orientimit seksual nga një grup apo një individ, përveç se kur konsiderohet e rëndësishme apo e nevojshme për të kuptuar fakte dhe*

113. Serbi/Republičko telo za elektronske medije, 07-1793/19-6 (15.11.2019).

114. Komisioni Evropian (2019), Dokumenti i Punës i Stafit të Komisionit: Raporti i Serbisë 2019, SĚD (2019) 219 përfundimtar, i disponueshëm në: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-serbia-report.pdf> (10.04.2020), f. 26.

115. ECRI (2017) Raporti i ECRI për Serbinë (cikli i pestë i monitorimit), i disponueshëm në: <https://rm.coe.int/third-report-on-serbia/16808b5bf4> (21.09.2020), f. 22.

116. Shqipëri / Kodi i Etikës së Gazetarit (2018), i disponueshëm në: <https://ksh.al/en/about-us/code-of-ethics/> (30.4.2020).

opinione në botim. Ky Kod është nisëm e një organizate jo-fitimprurëse (OJF) dhe është zhvilluar nga ekspertë kombëtarë dhe ndërkombëtarë (përfshirë gazetarë) në kuadrin e projektit JUFREX të Këshillit të Evropës. Raporti i vendit ka vlerësuar se KEG respekton shpirtin e Kushtetutës, Deklaratën Universale për të Drejtat të Njeriut dhe Konventë Evropiane për të Drejtat e Njeriut. Këshilli Shqiptar i Medias dhe Bordi i Etikës janë krijuar për të monitoruar zbatimin e KEG.

Ankesat për gjuhën e urrejtjes mund të paraqiten përmes plotësimit të një formulari në faqen e internetit të OJF-ve. Bordi i Etikës heton ankesën dhe pas një shqyrtimi të kujdesshëm bazuar në KEG lëshon një rekomandim. Këshilli mund të vendosë të mbajë një seancë dëgjimore mbi një ankesë. Në rast se ankesa vlerësohet e vlefshme, njoftohet media e përfshirë dhe fillon procesi i ndërmjetësimit. Nëse ndërmjetësimi nuk është i suksesshëm, palët mund t'i drejtohen gjykatës.¹¹⁷ Shkeljet e KEG mbledhen në një bazë të dhënash, e cila është e aksesueshme për publikun dhe mundëson kërkimin e rasteve të gjuhës së urrejtjes në mënyrë mjaft të lehtë.

Në **Bosnje-Hercegovinë**, media e shkruar dhe online rregullohen nga Kodi i Medias së Shkruar dhe Online¹¹⁸, i cili parashikon se gazetarët duhet të bëjnë maksimumin e tyre për mos të nxitur/dhe ose provokuar urrejtje dhe/ose pabarazi bazuar në etni, kombësi, racë, fe, gjini, orientim seksual, aftësi të kufizuar fizike apo mendore (Neni 3). Këshilli i Shtypit është mekanizmi vetërregullues që mbikëqyr zbatimin e Kodit. Këshilli synon zgjidhjen e ankesave për gjuhën e urrejtjes me ndërmjetësim dhe pajtim me qëllim heqjen e përmbajtjes fyese dhe botimin e një faljeje publike. Këshilli nuk mund të lëshojë sanksione dhe vendimet e tij nuk janë ligjërisht të detyrueshme. Pavarësisht se ka kompetenca të kufizuara, Këshilli merr qindra ankesa për gjuhën e urrejtjes çdo vit. Raportet e Këshillit përmbajnë statistika për ankesat – të cilat kanë kategori më vete për rastet e gjuhës së urrejtjes. ECRI (2017) e cilësoi marrëdhënien ndërmjet Këshillit të Shtypit dhe prokurorisë si nyje të dobët, pasi prokurorët nuk kanë ndjekur rastet e gjuhës së urrejtjes të paraqitura nga Këshilli.¹¹⁹

Kodi i Etikës (KE) në **Kosovë** mbulon median e shkruar dhe online. Kodi kërkon që shtypi të bëjë maksimumin për mos të nxitur apo provokuar urrejtjen apo për të inkurajuar diskriminimin (Seksioni III, 2 (a) dhe (b)) që passjell: trajtim me përçmim apo përdorim të termave poshtëruese të cilat kanë të ngjarë të prekin dhe kanosin një individ apo një grup mbi baza *etnie, feje, seksi, race, ngjyre, statusi martesor, moshe apo aftësie të kufizuar. Referenca ndaj grupi etnik, racës, fesë, gjinisë, orientimit seksual apo sëmundjes fizike apo mendore apo [aftësisë së kufizuar]* mund vetëm të bëhen kur kanë rëndësi të drejtpërdrejtë për historinë e raportuar (Seksioni III, 3). Këshilli i Mediave të Shkruara të Kosovës (KMSHK) i cili monitoron zbatimin e Kodit mund të pranojë ankesa vetëm rreth anëtarëve të tij. Bordi i Këshillit përbëhet nga përfaqësues të anëtarëve të medias dhe ka të drejtë të vendosë për ankesat, të urdhërojë korrigjimin e një artikulli, botimin e një falje publike, të ndërmjetësojë midis palëve dhe / ose të lëshojë një vendim për shkelje të Kodit të Etikës nga një anëtar, megjithatë nuk mund të vendosë gjoba. Që nga viti 2018, Këshilli ka trajtuar 11 ankesa për gjuhën e urrejtjes - katër u miratuan, një u miratua pjesërisht, gjashtë nuk u miratuan. Shumica dërmuese e mediave online nuk lejojnë më komente në faqet e internetit dhe në faqet e mediave sociale.

KiE dhe OSBE kanë mbështetur miratimin e Kodit të Etikës së Gazetarëve në 2016 (KEG/JCE) në **Mal të Zi**. Ai përfshin dispozita të cilat dekurajojnë nxitjen e armiqësisë apo urrejtës ndaj personave mbi bazat e racës, origjinës etnike, origjinës, kombësisë, gjinisë, aftësisë së kufizuar fizike, fesë, përkatësisë politike dhe botimin e materialeve të caktuara kur kanë probabilitet të lart për provokimin e nxitjes së armiqësisë apo urrejtjes në fjalë. Në raportimin e rasteve të krimeve, ndalohet të përmendet përkatësia fetare, etnike apo në një minoritet e të dyshuarit përveç se kur ky informacion mund të justifikohet për nga rëndësia e të kuptuarit rastin nga ana e publikut, ndryshe do nxiste paragjykime kundër një grupi minoritar i

117. Shihni: Versionin shqiptar, i disponueshëm në: <https://kshm.al/ankesat/si-postohet-ankesa/> (07.08.2020) të nën-faqes anglisht "How to file a complaints", Google Translate nga Shqip në Anglisht.

118. Bosnje-Hercegovinë / Këshilli i Shtypit në Bosnje-Hercegovinë (2010) Kodi i Shtypit dhe Media Online i Bosnje-Hercegovinës, i disponueshëm në: http://english.vzs.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=218&Itemid=9&lang=bs (21. 5.2020).

119. ECRI (2017) Raporti i ECRI mbi Bosnjë-Hercegovinën (cikli i pestë i monitorimit), i disponueshëm në: <https://rm.coe.int/third-report-on-bosnia-and-herzegovina/16808b5602> (21.09.2020), f. 17.

cili ka nevojë për mbrojtje. Janë krijuar disa mekanizma Vetërregullues që monitorojnë zbatimin e KEG/JCE. Organi kryesor Vetërregullues i medias mbulon 19 platforma të mediave (90%)¹²⁰ dhe kryhen ndërmjetësime ndërmjet një ankuesi dhe një platforme mediatike. I vetmi mekanizëm vetërregullues që është aktiv mbi gjuhën e urrejtjes nga viti 2018 është Mbrojtësja e të Drejtave të Njeriut të emisionit ditor të lajmeve *Vijesti* e cila është angazhuar në rastet e përhapjes së urrejtjes dhe normalizimit të dhunës kundër grave dhe promovimit të grave si objekt seksual në një artikull me përmbajtje misogjene.

Në **Maqedoninë e Veriut** çdokush ka të drejtë t'i kërkojë botuesit apo kryeredaktorit të botojnë një korigjim të informacionit brenda 30 ditëve nga botimi i tij kur është në shkelje të të drejtave të një personi (Neni 17 (1) & (2), Ligji për Media¹²¹). Në rast se kjo kërkesë refuzohet, një procedure gjyqësore për mbrojtje urgjente mund të iniciohet dhe nëse vendoset në favor të ankuesit, korigjimi duhet të botohet duke cituar vendimin e gjykatës (Neni 23, Ligji për Media). Për më tepër, Kodi i Etikës së Gazetarëve¹²² (KEG/CEJ) rregullon median e shkruar dhe agjencitë e lajmeve, transmetimet dhe mediat në internet. Kodi parashikon që gazetarët nuk duhet të krijojnë apo përpunojnë informacione me vetëdije që përbëjnë kërcënim për të drejtat dhe liritë e njeriut, nuk duhet të përdorin gjuhë urrejtjeje dhe nuk duhet të inkurajojnë asnjë lloji diskriminimi (mbi kombësi, fe, seks, klasa social, gjuhë, orientim seksual, orientim politik) (Neni 10). Dy organe Vetërregullues janë krijuar për monitorimin e KEG/CEJ.

Në radhë të parë, Këshilli i Etikës së Mediave¹²³ dhe Komisioni i Ankesave të Shtypit mund të trajtojnë ankesa mbi gjuhën e urrejtjes të depozituara nga p.sh. institucionet, OSHC-të, organizatat ndërkombëtare sipas Rregullave të Operimit të Komisioni të Ankesave të Shtypit¹²⁴. Komisioni duhet të vendosë mbi ankesat brenda 30 ditëve dhe mund të ndërmjetësojë me qëllim identifikimin e së drejtës apo botimin e një korigjimi, fshirjen e një informacioni të botuar, apo botimin e një falje publike. Në rast të shkeljeve të përsëritura të rregullave të anëtarësisë, media përkatëse mund të përjashtohet nga Regjistri i Mediave Online Profesionale¹²⁵ deri sa të përmbushë rregulloret përkatëse. Sipas nenit 17 të Rregullave të Operimit, vendimet¹²⁶ botohen në faqen e internetit, Facebook dhe Twitter. Ndërmjet 2018 dhe 2019, 98 shkelje u vendosën nga të cilat 21 lidheshin me raste të gjuhës së urrejtjes, dhe shumica në portalet online.¹²⁷ Këshilli me mbështetjen e OSBE ka për qëllim të krijojë një bazë të dhënash të aksesueshme nga publiku i gjerë ku mund të kërkohen sipas kategorive specifike shkeljet, përfshirë ato të gjuhës së urrejtjes. Këshilli këshillon gazetarët të cilët bëhen shënjestër të gjuhës së urrejtjes dhe dërgojnë njoftime për Ministrinë e Brendshme.

Praktikë e Mirë

Këshilli i Etikës së Mediave në bashkëpunim me Misionin e OSBE-së në Shkup ka krijuar një Rrjet për Luftimin e Gjuhës së Urrejtjes në Media në **Maqedoninë e Veriut**. Anëtarët e rrjetit janë institucione, media, OJQ dhe organizata të tjera, e megjithatë rrjeti nuk ka vazhdimësi në aktivitetet e tij kryesisht për shkak të mungesës së mjeteve financiare. Një nga aktivitetet e fundit ishte një konferencë shtypi e përbashkët për raportimin profesional në zgjedhjet e ardhshme, duke përfshirë raportimin e gjuhës së urrejtjes të mbështetur edhe nga misioni i OSBE-së në Shkup. Komiteti i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut, gjithashtu anëtar i Rrjetit, ofron një faqe interneti të thjeshtë në përdorim për raportimin e gjuhës së urrejtjes. Komiteti është aktiv në depozitim të ankesave pranë policisë dhe Prokurorisë, por kjo e fundit konsiderohet si jo shumë reaguese ndaj Komiteti i Helsinkit. Komiteti inicion procedura për kundërvajtje kur nuk përfshihen vepra penale.

Së dyti, Shogata e Gazetarëve (830 anëtarë) ka krijuar një Këshill të Njeriut. Të gjithë 40% vetëm viktimat e shkeljeve mund të paraqesin ankesa. Procedimet pranë Këshillit iniciohen nga strukturat e brendshme të Shogatës (neni 3, KEG/CEJ). Procedura fillonet së pari me raportim i shkeljes dhe zgjat nga deri në tre javë. Procedura nuk është publike përveç se në pjesën e votimit, përveç se kur anëtarët e Këshillit vendosin të kryejnë votime të fshehta. Këshilli mund të kërkojë botimin e një të vërtete apo korigjimi, fshirjen e një informacioni të botuar apo të një falje publike. Këshilli mund të lëshojë një paralajmërim apo të vendosë të përjashtojë shkelës nga anëtarësia një gazetar. Kur këshilli vendos të lëshojë një opinion publik, vendimi në falje botohet në raden e internetit. Faqja nuk përmban të dhëna statistikore. Këshilli bashkëpunon me Avokatin e Popullit për mbrojtjen e të drejtave të gazetarëve

120. <https://www.sem.mk/en/komisija-za-zalbi-3/statistical-findings> (25.09.2020).

121. <https://www.sem.mk/en/komisija-za-zalbi-3/statistical-findings> (25.09.2020).

122. <https://www.sem.mk/en/komisija-za-zalbi-3/statistical-findings> (25.09.2020).

123. Anëtarët e CME përfshijnë media të shkruara, audio vizuale, portale në internet, agjenci të lajmeve dhe shogata dhe organizata të tjera.

124. <https://www.sem.mk/en/komisija-za-zalbi-3/statistical-findings> (25.09.2020).

125. <https://www.sem.mk/en/komisija-za-zalbi-3/statistical-findings> (25.09.2020).

126. <https://www.sem.mk/en/komisija-za-zalbi-3/statistical-findings> (25.09.2020).

127. <https://www.sem.mk/en/komisija-za-zalbi-3/statistical-findings> (25.09.2020).

kur ata kthehen në viktimë të dhunës fizike apo verbale dhe kundër sjelljeve abuzive të zyrtarëve të Ministrisë së Brendshme.¹²⁸

Ligji për Informacionin Publik dhe Median¹²⁹ (LPIM) në **Serbi** parashikon që *idetë, mendimet ose informacionet e botuara në media nuk duhet të nxisin diskriminim, urrejtje ose dhunë ndaj një individi ose një grupi individësh mbi bazat e racës, fesë, kombësisë, seksit ose orientimit të tyre seksual, ose prirjeve të tjera personale, pavarësisht nëse vepra penale është kryer nga veprimi i tyre i botimit* (Neni 75). Ligji ndalon shpërndarjen e informacionit apo përmbajtjeve të tjera mediatike nëse kjo është e nevojshme në një shoqëri demokratike, dhe nëse ka thirrje për veprime dhune të drejtpërdrejta kundër një personi apo një grup personash bazuar në racën, kombësinë, përkatësinë politike, fenë, orientimin seksual, aftësinë e kufizuar të tyre apo karakteristika të tjera personale dhe nëse botimi i informacionit përbën një kërcënim të menjëhershëm dhe ka efekt të pa korrigjueshëm i cili nuk mund të ndalohej në asnjë mënyrë tjetër (Neni 59, LPIM). Në rast të shkeljes së këtyre dispozitave të gjuhës së urrejtjes, viktimë mund të depozitojë një padi me anë të së cilës kërkon të përcaktohet nëse informacioni ka cenuar interesin publik me qëllim për të ndaluar ribotimin e informacionit në fjalë apo për të fshirë apo shkatërruar incizimin në fjalë (Neni 101, LPIM). Përveç viktimit, padia për gjuhën e urrejtjes mund të depozitohet nga një person juridik i angazhuar në mbrojtjen e të drejtave të njeriut me marrjen e pëlqimit të personit të cilit i referohet informacioni (Neni 102, LPIM). LPIM rregullon gjithashtu të drejtën materiale dhe jo materiale për zhdëmtim (Neni 112) si dhe përgjegjësinë e gazetarit dhe kryeredaktorit (Neni 113) dhe botuesit (Neni 114). Edhe pse ky ndalim lidhet kryesisht me mediat e zakonshme, gjykatat në **Serbi** i kanë dhënë mbrojtje dhe rasteve të gjuhës së urrejtjes në komentet e lajmeve në platformat online të mediave.¹³⁰

Dy shoqata për gazetarët të rëndësishme bënë të tyren Kodin e Etikës së Gazetarëve të **Serbisë**¹³¹ (KEGS/SJCE). Ky Kod parashikon që gazetarët të jenë përgjegjës dhe parë ndaj lexuesve, dëgjuesve dhe shikuesve të tyre dhe të kundërshtojnë çdokush që shkel të drejtat e njeriut dhe promovon çdo formë diskriminimi, gjuhë të urrejtjes apo nxitje të dhunës. Këshilli i Shtypit monitoron zbatimin e KEGS/SJCE si dhe ka përcaktuar kërkesat për ankesat dhe Rregullat e Procedurës¹³². Viktimat, avokatët apo organizatat përkatëse për të drejtat e njeriut mund të depozitojnë ankesa (Neni 3) të cilat merren në vlerësim dhe për të cilat merret një vendim nga Komisioni i Ankesave të Shtypit i përbërë nga 11 anëtarë si gazetarë edhe përfaqësues të OSHC-ve. Këshilli i Shtypit ka zhvilluar një aplikacion celular¹³³, nga i cili mund të depozitohen kërkesa. Kur Komisioni merr një kërkesë mund të propozojë ndërmjetësim (Neni 7) dhe mund të urdhërojë që media të botojë vendimin e tij shkurtimisht (Neni 19). Këshilli i Shtypit dhe Komisioni i Ankesave botojnë vendimin¹³⁴ dhe raportet vjetore në faqen e tyre të internetit¹³⁵ ku përfshihen të dhëna të rëndësishme për luftimin e gjuhës së urrejtjes. Shkeljet e Kodit janë identifikuar në lidhje me personat LGBTIQ¹³⁶ dhe Romët¹³⁸ (3 raste në 2018). Aktualisht Këshilli zbaton një projekt mbi monitorimin e zbatimit të Kodit nga mediat e botimeve ditore duke shënjestruar gjerësisht gjuhën e urrejtjes. Ky projekt mund të prekë një çështje të identifikuar nga ECRI (2017), specifikisht çështjen e numrit të lartë të shkeljeve që nuk trajtohen nga KEGS/SJCE.¹³⁹ Raporti i vendit konsideron se

128. Raporti i Progresit i Komisionit Evropian për Maqedoninë e Veriut, 29 maj, 2019, 2.2 Sundimi i ligjit, Kapitulli 23, 2.2.1 Gjyqësori dhe të drejtat themelore, Të drejtat themelore, Liria e shprehjes, i disponueshëm në: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-north-macedonia-report.pdf> (25.09.2020), f. 27.

129. Serbi/ Gazeta Zyrtare, nr. 83/14, 58/15 dhe 12/16, Ligji për Informimin Publik dhe Mediat.

130. Serbi/Tanjug (2012), „Presuda za govor mržnje prema LGBT” in: *Mondo* (15.02.2012), i disponueshëm në: <https://mondo.rs/Info/Drustvo/a235158/Presuda-za-govor-mrznje-prema-LGBT.html> (27.03.2020).

131. Serbia/Këshilli i shtypit, Kodi i Etikës së Gazetarëve Serbë (2013), në dispozicion në: <http://www.savetzastampu.rs/english/serbian-journalists-code-of-ethics/105/2015/11/03/serbian-gazetarët-code-of-ethics.html> (25.09.2020)

132. Serbia / Këshilli i Shtypit, Rregullorja e Procedurës e Komisionit (2016).

133. Shihni: <https://play.google.com/store/apps/details?id=rs.savetzastampu> (25.09.2020).

134. Shihni: <http://zalbe.rs/> (26.03.2020).

135. Shihni: <http://www.savetzastampu.rs/latinica/izvestaji> (26.03.2020).

136. Komisioni i Ankesave për Shtypin, Procesverbali për mbledhjen 30.8.2018, i disponueshëm në: <http://www.zalbe.rs/zalba/4411> (25.09.2020).

137. Komisioni i Ankesave për Shtypin, Procesverbali për mbledhjen 30.8.2018, i disponueshëm në: <http://www.zalbe.rs/zalba/4410> (25.09.2020).

138. Komisioni i Ankesave për Shtypin, *Žalba/Udruženje građana produkcija Roma EorId*, available at: <http://www.zalbe.rs/zalba/4389> (25.09.2020)

139. ECRI (2017) Raporti i ECRI për Serbinë (cikli i pestë i monitorimit), i disponueshëm në: <https://rm.coe.int/third-report-on->

efektiviteti i mekanizmit Vetërregullues vihet në dyshim nga gazetatat të cilat më së shumti përhapim gjuhën e urrejtjes të cilat nuk janë anëtare të Këshillit të Shtypit. ECRI (2017) theksoi se Këshilli i Shtypit konsiderohet *gjerësisht se është i dobët*, dhe disa aktorë të fushës së medias kanë refuzuar botimin e vendimeve të Këshillit.¹⁴⁰

Tre shtete kanë miratuar akte jo legjislativë që u referohen mediave online me qëllim vendosjen e mekanizmave dhe procedurave për monitorimin e faqeve të tyre të internetit dhe faqeve të mediave sociale për të marrë dhe shqyrtuar ankesa dhe për të marrë masa për fshirjen e përmbajtjes apo për të ndaluar përdoruesit të cilët shpesh shkelin detyrimin e ndalimit të përdorimit të gjuhës së urrejtjes.

Në **Shqipëri** u krijua një sistem për mbikëqyrjen dhe parandalimin e botimit të komenteve që promovojnë gjuhën e urrejtjes për faqet e internetit dhe mediat sociale bazuar në Udhëzimet Etike për Gazetarinë Online. Pika 9 e Udhëzimeve përkufizon gjuhën e urrejtjes si gjuhë që synon të gjenerojë urrejtje të fortë ose nxitje reale të dhunës ose diskriminim ndaj individëve ose grupeve, veçanërisht pakicave të të gjitha llojeve. Redaktorët dhe operatorët e faqeve të internetit duhet të monitorojnë faqet e tyre në internet (dhe faqet përkatëse të mediave sociale), të marrin masa për të parandaluar ose ndaluar botimin e përmbajtjes që përbën gjuhë urrejtjeje dhe të përdorin mekanizmat efektivë për të identifikuar dhe eliminuar gjuhën e urrejtjes sa më shpejt të jetë e mundur. Mekanizmat e menaxhimit të përmbajtjes dhe mekanizmat e shqyrtimit të ankesave publike duhet të vihen në dispozicion të përdoruesve. Moderatorët duhen trajnuar në mënyrë të saktë rreth parimeve bazë të shprehura në legjislacionin kombëtar dhe në standardet ndërkombëtare mbi mbrojtjen e grupeve në nevojë. Ndryshimet e sugjeruara të Ligjit për Shërbimet e Mediave Audio dhe Audiovizuale do të mundësonin depozitimin e ankesave ndaj Autoritetit të Mediave Audiovizuale shqiptar në rastet kur ofruesit e shërbimeve të botimit elektronik shkelin dispozitën për ndalimin e nxitjes, lejimin e *nxitjes apo përhapjes së urrejtjes apo diskriminimit mbi bazat e racës, prejardhjes etnike, ngjyrës së lëkurës, seksit, gjuhës, fesë, prejardhjes sociale apo kombëtare, gjendjes financiare, arsimimit, statusit social, martesor apo familjar, moshës, gjendjes shëndetësore, aftësisë së kufizuar, trashëgimisë gjenetike, identitetit gjinor apo orientimit seksual* (porpozuar në Nenin 33/1 (4), LAAVMS). Në këto raste do të mund të lëshohej një urdhër për botimin e një korrigjimi apo përgjigje apo vendosje të një njoftimi, si dhe do mund të vendosej një gjobë. Lëshimin i urdhrit për fshirjen e përmbajtjes nuk do të ishte gjithsesi i mundur (propozuar në Nenin 132, LAAVMS).

Udhëzimet për Zbatimin e Seksionit 2.8 të Kodit të Etikës së Gazetarit¹⁴¹ në **Mal të Zi**, shtojnë numrin e bazave të përcaktuara në KGE/JCE duke iu referuar përkufizimit dhe bazave të gjuhës së urrejtjes të Rekomandimit të Politikës së Përgjithshme 15. Seksioni 1.1 i Udhëzimeve përcakton se komentet nuk duhet të përmbajnë asnjë element të gjuhës së urrejtjes apo të jenë diskriminues apo të kenë përmbajtje tjetër qartësisht të ndaluar. Udhëzimet kanë për qëllim të kundërshtojnë veprimet që synojnë ndalimin e përkohshëm apo të përhershëm të postimit të komenteve nëpër poste. Udhëzimet janë miratuar nga shumica e platformave mediatike dhe përcaktojnë procedurat si regjistrimi i përdoruesve dhe filtri automatik, mekanizmat e raportimit dhe sanksionimit si fshirja e komenteve, dhe ndalimi i përkohshëm apo përhershëm i postimit të komenteve. Ligji i ri për Mediat, i cili ende nuk është miratuar, do të integrojë dispozita nga Udhëzimet.

Në **Serbi**, Kodi i Shoqatës së Mediave Online¹⁴² përcakton parimet për formulimin e një liste të sjelljeve të jashtëligjshme ndër këto parime gjenden ndalimi i diskriminimit dhe gjuha e urrejtjes, si pjesë përbërëse e rregullave të brendshme, Megjithatë, asnjë mekanizëm Vetërregullues nuk është ngritur për të monitoruar zbatimin e këtij kodi.

Mekanizmat Vetërregullues nuk kanë trajtuar shumë ankesa mbi gjuhën e urrejtjes, por thjesht disa më shumë në krahasim me rregullatorët e mediave. Në **Bosnje-Hercegovinë**, Këshilli i Shtypit merr

[serbia/16808b5bf4](#) (21.09.2020), f. 22.

140. ECRI (2017) Raporti i ECRI për Serbinë (cikli i pestë i monitorimit), i disponueshëm në: <https://rm.coe.int/third-report-on-serbia/16808b5bf4> (21.09.2020), f. 22.

141. OSBE (2018), <https://www.osce.org/files/f/documents/8/e/413027.pdf> (08.08.2020).

142. Serbi/ Shoqata e Mediave Online, *Kodeks Asocijacie Onlajn Medija* (2017).

një numër të lartë ankesash mbi gjuhën e urrejtjes, gjë që mund të konsiderohet si tregues i faktit se Këshilli i Shtypit është i aksesueshëm më lehtësisht dhe ka më shumë vizibilitet se sa institucionet e tjera që marrin ankesa mbi gjuhën e urrejtjes. Organet Vetërregullues në **Kosovë, Maqedoni të Veriut dhe Serbi** kanë trajtuar gjithashtu disa ankesa mbi gjuhën e urrejtjes. Për më tepër, media është munduar të plotësojë hendekun në rregullimin e mediave online në kontekstin e gjuhës së urrejtjes dhe ka përgatitur udhëzime dhe kode që mbështesin gazetarët në monitorimin dhe ndërmjetësimin si dhe në trajtimin e raportimeve mbi gjuhën e urrejtjes dhe mbi marrjen e vendimeve për fshirjen ose jo të komenteve të raportuara. Një bashkëpunim strategjik dhe i qëndrueshëm ndërmjet mekanizmave vetërregullues të mediave dhe organeve të barazisë nuk është krijuar ende deri më sot. Aleanca kundër Urrejtjes e KMD, AP dhe Autoritetit të Mediave Audiovizuale në **Shqipëri** mund të jetë një forum i përshtatshëm për zhvillimin e një bashkëpunimi më strategjik dhe të qëndrueshëm. Përtej bashkëpunimit në nivel kombëtar, konferencat rajonale ndërmjet mekanizmave Vetërregullues mund të jenë një mundësi për shkëmbimin e eksperiencave dhe zhvillimin e ideve mbi mënyrën se si këto mekanizma mund të bëhen më të aksesueshëm dhe efektivë. Këshilli i Etikës së Medias në **Maqedoninë e Veriut** ka organizuar një konferencë të tillë në të kaluarën ku parandalimi i gjuhës së urrejtjes ka qenë pjesë e diskutimeve.

Praktikë e Mirë

Një shembull i mirë i bashkëpunimit ndërmjet organit të barazisë, AP, mekanizmave rregullatorë të Mediave dhe OSHC-ve është Aleanca Kundër Urrejtjes e themeluar në Shqipëri me mbështetjen e Këshillit të Evropës dhe si rezultat i Konferencës Vjetore të 2019 të AP mbi "Lirinë pa Urrejtje, Lirinë e Fjalës përkundërt të Drejtave të tjera të Njeriut". Marrëveshja e Mirëkuptimit e nënshkruar nga KMD, AP dhe Autoriteti i Mediave Audiovizuale dhe Këshilli Shqiptar i Medias ka për qëllim promovimin e bashkëpunimit ndërmjet anëtarëve të rrjetit përfshirë OSHC-të dhe institucionet publike. Institucionet shtetërore të përfshira duhet të kontribuojnë me burime njerëzore dhe financiare, të cilat mbështesin qëndrueshmërinë e nismës. Fokusi është vendosur mbi shfaqjen e rregullt të statistikave mbi gjuhën/krimet e urrejtjes, mbi vënien në dispozicion të informacioneve, angazhimin në fushata ndërgjegjësuëse, kryerjen e studimeve dhe dhënien e rekomandimeve si dhe rritjen e kapaciteteve të institucioneve përgjegjëse me anë të aktiviteteve të trajnimit. Megjithatë nisma nuk ka në fokus punën mbi rastet, bashkëpunimi më i ngushtë dhe sistematik mbi detyrat e tjera mund të hapë rrugën për një bashkëpunim më strategjik në këtë drejtim.

Sfidat e aksesit në drejtësi për viktimat e gjuhës së urrejtjes

Besimi në institucionet përgjegjëse dhe kapacitetet e tyre për të njohur dhe trajtuar rastet e gjuhës së urrejtjes në mënyrë të përshtatshme janë konsideruar si faktorët kryesorë për një akses në drejtësi të përshtatshme për viktimat e gjuhës së urrejtjes në të gjitha shtetet e përfshira në këtë studim. Mangësitë lidhur me këtë kanë sjellë dhe një nivel të lartë nën-raportimi. Nivelet e larta të këtij fenomeni janë vënë re sidomos në **Bosnje-Hercegovinë**, ku minoritetet dhe grupet e marginalizuara janë të prekur në fusha specifike. Eksperti kombëtar i referohet raporteve mbi funksionimin e kuadrit të anti-diskriminimit në **Bosnje-Hercegovinë të cilat** sugjerojnë se frika e viktimizimit mbetet një nga pengesat më të mëdha për raportimin e rasteve të diskriminimit nga ana e viktimave.¹⁴³ Sa i përket **Shqipërisë** nën-raportimi i krimeve të urrejtjes dhe diskriminimit është evidentuar lidhur me personat LGBTI në vecanti. Tre të katërtat e personave LGBTI raportojnë se vuajnë nga abuzimi psikologjik në **Shqipëri** (76%) dhe 65% e personave LGBTI janë të ekspozuara ndaj diskriminimit.¹⁴⁴

Çështje të tjera janë evidentuar lidhur me nivelin e reagimit nga ana e institucioneve përgjegjëse, nivelin e vetëdijes së viktimave rreth kuadrit ligjor dhe institucional, efektivitetin e sistemit që trajton rastet dhe kohëzgjatjen dhe rezultatet e procedurave. Krimet e urrejtjes dhe rastet e diskriminimit që raportohen

143. Dzenana Radoncic, Edin Hodžić dhe Midhat Izmirlija (2018) Kvadratura antidiskriminacijskog trougla u BiH: Zakonski okvir, politike i prakse 2016-2018, Sarajevo: Analitika, f. 40; M. Jovanovic and D. Trlin (2018), 'Istrazivanje sudske prakse u području antidiskriminacijske zaštite u Bosni i Hercegovini' [Eksplorimi i jurisprudence kundër diskriminimit në Bosnjë dhe Hercegovinë], in: S. Dvornik (ed.) Suzbijanje diskriminacije: Uloga pravosuđa [Eliminimi i diskriminimit: Roli i gjyqësorit], Sarajevo: Heinrich Boll Stiftung, fq. 44-46, referuar nga eksperti kombëtar Edin Hodžić në raportin e vendit mbi Bosnje-Hercegovinën.

144. NDI (2015) Sondazhi mbi çështjet LGBTI në Ballkan, i disponueshëm në: https://www.ndi.org/LGBTI_Balkans_poll (30.04.2020), referuar nga eksperti kombëtar A.Gugu në raportin kombëtar të Shqipërisë.

nuk regjistrohen, hetohen dhe procedohen në mënyrë të saktë në Shqipëri. Ka një bashkëpunim të ngushtë mes institucioneve të drejtësisë dhe ka një nevojë të theksuar për të qëndruar pranë viktimave në gjithë zinxhirin e drejtësisë. Si rezultat ka pak dënime për krimet e urrejtjes kundër personave LGBTI.

Kur bëhet fjalë për organe të pavarura, viktimat e gjuhës së urrejtjes në **Serbi** shpesh ngurrojnë të përdorin këto mekanizma, pasi vendimet e këtyre të fundit janë shpesh thjesht rekomandime. Për shembull, Autoriteti Rregullator për Mediat Elektronike, shpesh refuzon ankesat kur nuk tregojnë *emrin e plotë të portaleve mediatike, datën dhe kohën e përmbajtjes së programit për të cilin është paraqitur ankesa, kanë për objekt fyerjen apo kërcënimin e interesit personal të kërkuesit që përbën interes publik, emrin e adresës dhe adresën e personit apo emrin dhe adresën e përgjegjësit të zyrës të entitetit ligjor dhe nënshkrimin e një personi të autorizuar dhe vulën e entitetit ligjor*.¹⁴⁵ Meqenëse ideja e dhënies së mundësive për të paraqitur ankesa pranë organeve të pavarura është që këto të bëhen të aksesueshme për gjithë qytetarët me anë të plotësismit të një formulari të thjeshtë online, kur po të njëjtat organe vendosin refuzime për arsye formale, përfshirë për çështje nënshkrimi, ato pengojnë aksesin në korrigjim.

Ndihma ligjore për personat/grupet e prekura nga gjuha e urrejtjes mund të jetë një element që i afron ata më shumë me të drejtat e tyre. Ligjet e reja për ndihmën ligjore në **Shqipëri** dhe në **Serbi** mund të përbëjnë faktorë promovues në këtë drejtim në të ardhme. Në Shqipëri, aksesin në ndihmë ligjore është dhënë, ndër të tjera, për persona të cilat kanë qenë subjekte diskriminimi të drejtpërdrejtë apo të tërthortë me vendim të KMD pavarësisht gjendjes së tyre ekonomike. Efektiviteti i parashikimeve të reja do të varet nga trajnimi i gjyqtarëve dhe ndërgjegjësimi i palëve.¹⁴⁶ Ndryshimet e ligjit të ri për mbrojtjen nga diskriminimi të paraqitura në fillim të 2020, mund të nxisin zbatimin dhe përmirësimin e mbrojtjes së viktimave të diskriminimit dhe gjuhës së urrejtjes. Përveç përcaktimit të përkufizimit të gjuhës së urrejtjes, ndryshimet do të lejojnë OSHC-të që ato të përfaqësojnë interesa kolektive të viktimave drejtpërsëdrejti pranë KMD¹⁴⁷.

Një çështje tjetër shqetësuese është zbatimi i vendimeve, si për shembull të vendimeve të KMD-së në **Shqipëri**. KMD-ja ka vështirësi në komunikimin e vendimeve të saj dhe ekzekutimin e gjobave. Në shumë raste, veçanërisht kur përfshihen gazetarët, nuk gjenden adresat e marrësve. Në ndryshimet e ligjit për mbrojtje nga diskriminimi, të paraqitura në 2020, KMD ka propozuar që vendimet e tij të njoftohen përmes njoftimeve publike. Mediat kombëtare do të ishin të detyruara të njoftonin publikisht vendimet e KMD të cilat lidhen me përdorimin e gjuhës së urrejtjes. Lidhur me ekzekutimin e gjobave, KMD ka propozuar që vendimet kundër diskriminimit që mbartin një gjobë të merrnin vlefshmërinë e një titulli të ekzekutueshëm pas tejkalimit të afatit për ekzekutimin e tyre prej 30 ditësh.

145. Për shembull: <http://www.rem.rs/uploads/files/Resenja%20Prijava/Resenje%20o%20odbacivanju%20prijava%20I.M.%2007-2088-19.pdf> (21.09.2020).

146. E.Toska (2018) Komiteti Shqiptar i Helsinkit *Raport studimor Për aksesin në drejtësi të grupeve vulnerabël*, at http://www.ahc.org.al/ep-content/uploads/2019/02/Studimi-legal-aid-KSHH_Shkurt-2018.pdf (21.09.2020).

147. Neni 33 i Projektligjit për disa ndryshime dhe shtesa në Ligjin nr.. 10221/2010 Për mbrojtjen nga diskriminimi, i disponueshëm në: <https://www.parlament.al/Files/ProjektLigje/20200227103137priligi%20PER%20MBROJT%20JEN%20NGA%20DISKRIMINIMI.pdf> (30.04.2020).

Hartëzimi i bashkëpunimit mbi rastet ndërmjet organeve të barazisë dhe palëve të interesuara përkatëse

Personat e prekur nga gjuha e urrejtjes (online) kanë nevojë të kenë akses të thjeshtë në mekanizmat korigjues. Akses të thjeshtë do të thotë që organizatat që trajtojnë rastet e gjuhës së urrejtjes (online) kanë vendosur një bashkëpunim strategjik për marrjen dhe transmetimin e rasteve, në mënyrë që personat e prekur të mos kenë nevojë të dinë pikën e hyrjes në mekanizmin e korigjimit, por të jenë të sigurt se po drejtohen pranë organizatës më kompetente për trajtimin e rastit të tyre specifik.

Pikat e para të hyrjes për viktimat e gjuhës së urrejtjes (online)

Aktualisht, organet e barazisë nuk perceptohen si pikat e para të hyrjes në sistemin e drejtësisë nga individët e prekur nga gjuha e urrejtjes (online). Numrat më të lartë të ankesave për gjuhën e urrejtjes duket se janë depozituar pranë KMD-së në **Shqipëri** dhe KMB-së në **Serbi**. Raportet e **Shqipërisë**, **Maqedonisë së Veriut** dhe **Serbisë** identifikojnë OSHC-të si pikat e para të hyrjes për ankuesit. Përvoja të ngjashme në lidhje me rolin e OSHC-ve janë regjistruar në Bosnjë dhe Hercegovinë - veçanërisht Shoqata e Gazetarëve të BH. Në **Mal të Zi** duket se OSHC-të luajnë një rol të rëndësishëm në mbështetjen e paraqitjes së ankesave në polici. OSHC-të punojnë me komunitetet shpesh të prekura nga diskriminimi dhe gjuha e urrejtjes (online) (si p.sh. LGBTIQ, Romët, Egjiptianët, personat me aftësi të kufizuara), dhe ofrojnë shërbime në kontekstin e gjuhës së urrejtjes (online). Këto lloji OSHC janë më aktivet pasi angazhohen në aktivitete (p.sh. monitorim proaktiv të mediave (sociale), inicim të veprimeve juridike) dhe në këtë mënyrë janë dhe aktorë me vizibilitet në fushën e gjuhës së urrejtjes (online). Në **Bosnje-Hercegovinë**, një mekanizëm Vetërregullues i mediave, Këshilli i Shtypit, përgjegjës për medianë e shkruar dhe atë online, merr një numër të lartë ankesash. Burime të kufizuara zvogëlojnë kapacitetet e IHRO për të vepruar si pika e parë e referimit për njerëzit që kërkojnë qasje në drejtësi në raste të gjuhës së urrejtjes (online). Për **Kosovën**, është e vështirë të vlerësohet cili është mekanizmi korigjues që më së shumti përzgjidhet, mandati i Avokatit të Popullit mbi diskriminimin nuk mbulon shprehimisht gjuhën e urrejtjes (online), gjithsesi Avokati i Popullit mund të veprojë sipas çdo informacioni të marrë që prek të drejtat e njeriut, i cili përfshin shkelje të të drejtave të njeriut nga media e shkruar dhe online.

Përcjellja e rasteve nga organet e barazisë ndaj institucioneve të tjera

Organet e barazisë nuk kanë krijuar struktura strategjike dhe sistematike apo procedura referimi apo bashkëpunimi për rastet e gjuhës së urrejtjes (online). Vlerësimi i bashkëpunimit të organeve të barazisë për rastet e gjuhës së urrejtjes (online) me institucionet e tjera kompetente që garantojnë akses në drejtësi është bërë duke u bazuar në një numër shumë të ulët të ankesave për përdorim të gjuhës së urrejtjes (online) të raportuar pranë organeve të barazisë. Në **Bosnje-Hercegovinë** si dhe në **Serbi**¹⁴⁸ organet e barazisë janë mjaft të kënaqura me bashkëpunimin me zyrat e prokurorisë. KMB është mjaft i kënaqur me bashkëpunimin me policinë, megjithatë procedimet për kundërvajtje janë mjaft të vështira për shkak të ekzistencës së afateve prekluzive. Në **Shqipëri**, KMD nuk ka qenë i kënaqur me reagimin e prokurorisë ndaj rasteve të referuara prej tyre dhe ka identifikuar një mangësi në ekspertizë në tra-

148. Serbia / Komisioneri për Mbrojtjen e Barazisë, *Redovni godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2019. godinu*, p. 8.

jtimin e rasteve si të gjuhës së urrejtjes dhe të krimeve të urrejtjes.¹⁴⁹ IHRO ka konsideruar sistemin gjyqësor si mjaft të mbyllur dhe shpesh nuk ka dhënë reagime ndaj rekomandimeve të lëshuara nga organi i barazisë, çështje kjo që lidhet më shumë me marrëdhënien e përgjithshme ndërmjet organit të barazisë dhe gjykatave dhe jo detyrimisht lidhet me rastet e gjuhës së urrejtjes (online). Në **Kosovë** dhe **Mal të Zi**, organet e barazisë nuk referojnë zakonisht rastet e gjuhës së urrejtjes (online) ndaj institucioneve të tjera dhe as nuk bashkëpunojnë për këto raste me palët e tjera të interesuar. KMD në **Shqipëri** i drejtohet rregullisht zyrave të prokurorisë, gjykatave dhe Parlamentit me kërkesa me shkrim me qëllim për të shmangur procedime paralele. Pasi KMD në **Maqedoninë e Veriut** nuk operon aktualisht, nuk ka të dhëna për bashkëpunimin e organeve të barazisë në punën e kryer për rastet e përdorimit të gjuhës së urrejtjes.

Bashkëpunimi i organeve të barazisë dhe institucioneve të mbrojtjes së të drejtave të njeriut

Bashkëpunimi i organeve të barazisë dhe institucioneve të mbrojtjes së të drejtave të njeriut duhet konsideruar në kontekstin e qasjeve të ndryshme të këtyre institucioneve të pavarura. Institucionet e mbrojtjes së të drejtave të njeriut apo avokatët e popullit shpesh punojnë duke pasur një qasje të drejtuar një komuniteti apo grupi. Për **Maqedoninë e Veriut** është raportuar se Institucioni i Mbrojtjes së të Drejtave të Njeriut ka transmetuar raste ndaj KMD por nuk ka qenë e kënaqur me reagimin e vonuar dhe jo efikas të ardhur nga paanshmëria dhe mungesa e profesionalizmit të KMD. Në **Serbi**, KMB dhe Mbrojtësi i Qytetarëve kanë krijuar një praktikë për reagimin e përbashkët ndaj rasteve të rënda të gjuhës së urrejtjes duke lëshuar deklarata paraprake përpara eventeve të cilat ushqejnë gjuhën e urrejtjes (online) (domethënë zgjedhjet, Paradat e Krenarisë). Në **Shqipëri**, është vënë re një potencial në forcimin e bashkëpunimit ndërmjet zyrave të rretheve të KMD-së dhe Avokatit të Popullit falë të cilit janë trajtuar rastet e gjuhës së urrejtjes në nivel vendor në mënyrë më efektive, gjë e cila nuk garanton gjithsesi një bashkëpunim të lehtë me këto institucione kur rastet e diskriminimit apo gjuhës së urrejtjes duhen trajtuar nga perspektiva apo departamente të ndryshme. Në **Bosnje-Hercegovinë**, **Kosovë** dhe **Mal të Zi** organi i barazisë është pjesë e institucionit të mbrojtjes së të drejtave të njeriut. IHRO në **Bosnje-Hercegovinë** i jep prioritet anëtarëve të seksionit të anti-diskriminimit kur duhen trajtuar rastet e gjuhës së urrejtjes (online) dhe PHFR në **Mal të Zi** i trajton këto raste përmes Departamentit të Mbrojtjes kundër Diskriminimit, të Drejtave të Minoriteteve dhe Barazisë Gjinore. Avokati i Popullit në **Kosovë** ka iniciuar me iniciativë të vetën për shkak të detyrës raste të cilat kanë pasur lidhje me institucione shtetërore të cilat nuk kanë përmbyshur të detyrimet e tyre për mbrojtjen e të drejtave të individëve apo komuniteteve të prekura nga gjuha e urrejtjes. Këto tre shembuj tregojnë se bashkëpunimi ndërmjet departamenteve që kanë në fokus rastet e anti-diskriminimit dhe ato që kryejnë punë të zakonshme të mbrojtjes së të drejtave të njeriut mund të sjellin përfitime pasi aspekte shumë të ndryshme arrihen të identifikohen dhe rekomandimet përkatëse mund të jenë më gjithëpërfshirëse dhe të synojnë ndryshime sistematike.

Bashkëpunimi ndërmjet organeve të barazisë dhe OSHC-ve

OSHC-të janë aktive në referimin e rasteve mbi gjuhën e urrejtjes (online) në institucionet e pavarura në gjithë vendet. Në **Shqipëri**, KMD ka parë një rritje të numrit të rasteve të raportuara nga OSHC-të me interes legjitim që nga viti 2015. OSHC-të janë mjaft të kënaqura me mënyrën se si KMD ka trajtuar rastet por do dëshironin të shihnin një ndikim më të dukshëm dhe efektiv në zbatimin e vendimeve të KMD.¹⁵⁰ Plani strategjik i KMD parashikon që OSHC-të të angazhohen si partnerë kryesorë zbatues të vendimeve të tyre duke i përfshirë OSHC-të në aktivitetet ndërgjegjësuëse, gjë që të rriste vizibilitetin e KMD por nuk do përmirësonte punën e kryer mbi rastet. Në **Serbi**, KMB vlerëson bashkëpunimin e tij me OSHC-të (si dhe median dhe institucionet e tjera) në nivel qendror si pikë të fortë së punës së tij, ndërsa sheh

149. Intervistë me Komisionerin për Mbrojtjen nga Diskriminimi, R. Gajdja, 11 maj 2020.

150. Intervistë me Komisionerin për Mbrojtjen nga Diskriminimi, R. Gajdja, 11 maj 2020.

potencial më të theksuar në bashkëpunimin me komunitetet lokale.¹⁵¹ Veçanërisht në rastet e gjuhës së urrëjtjes të cilat përfshijnë figura publike, bashkëpunimi ndërmjet KMB dhe OSHC-të do të ishte më i dobishëm pasi janë raste që KMB do trajtonte me vështirësi. Megjithatë, duhet konsideruar se OSHC-të shpesh kanë mungesa në fondet për përfaqësimin ligjor. Komiteti i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut në **Maqedoninë e Veriut** ka bashkëpunuar me KMD dhe Zyrën e Avokatit të Popullit në fushën e mbrojtjes kundër diskriminimit por ka evidentuar vështirësi në bashkëpunimin me KMD dhe Zyrën e Avokatit të Popullit në rastet e gjuhës së urrëjtjes (online) për shkak të mungesës së qartësisë në mandatet e këtyre dy organeve të pavarura në këtë fushë.¹⁵² Në **Bosnje-Hercegovinë**, IHRO dhe OSHC-të vlerësojnë bashkëpunimin e tyre si pozitiv në përcjelljen e rasteve përpara organeve të barazisë.

Nevojat e organeve të barazisë në vendosjen/përmirësimin e bashkëpunimit me palët e interesuara private

Organet e barazisë duhet të marrin rol drejtues në vendosjen e një mekanizmi korrigjues që paraqet bashkërendim të mirë, që referon raste në mënyrë efikase ndaj institucioneve kompetente dhe bashkëpunon në mënyrë strategjike mbi rastet e gjuhës së urrëjtjes (online). Ky bashkëpunim strategjik duhet të përfshijë idealisht institucionet e mbrojtjes së të drejtave të njeriut dhe avokatët e popullit, policinë, prokuroritë, rregullatorët e mediave, mekanizmat Vetërregullues të mediave, OSHC-të aktive në rastet e gjuhës së urrëjtjes (online) apo me komunitetet më të prekura nga gjuha e urrëjtjes (online).

151. Serbia / Komisioneri për Mbrojtjen e Barazisë, (2016), *Strateški plan Poverenika za zaštitu ravnopravnosti (2016-2020)*, f. 16.

152. Informacioni i dhënë në intervistën viber me Aleksandar Jovanoski Këshilltar ligjor / koordinator i projektit dhe Slavica Anastasovska, Këshilltar ligjor / koordinator i projektit, Programi HCNM për gjuhën e urrëjtjes (online), mbajtur më 15 maj 2020

Roli i organeve të barazisë në rritjen e nivelit të ndërgjegjësimit për promovimin e informacioneve rreth gjuhës së urrejtjes

Organet e barazisë mund të luajnë një rol qendror në rritjen e vizibilitetit të fenomenit të gjuhës së urrejtjes (online) duke rritur nivelin e ndërgjegjësimit për mundësitë ligjore, duke dhënë informacione rreth mënyrës së si mund të përfitohet aksesimi në drejtësi dhe duke dhënë zgjidhje të përshtatshme nga pikëpamja e personave të prekur nga gjuha e urrejtjes (online) dhe duke përmirësuar njohuritë (ligjore) e palëve të interesuara përkatëse.

Aktivitetet e organeve të barazisë për rritjen e nivelit të ndërgjegjësimit mbi rreziqet e gjuhës së urrejtjes (online)

Organet e barazisë nuk kanë një strategji specifike për rritjen e nivelit të ndërgjegjësimit mbi gjuhën e urrejtjes (online). Organet e barazisë në **Kosovë** dhe në **Maqedoni të Veriut** raportohet se nuk kanë kryer aktivitete ndërgjegjëse për shkak të mungesës së mandatit (të qartë) mbi gjuhën e urrejtjes (online). IHRO e **Bosnje-Hercegovinës** është vlerësuar si aktive në mënyrë të moderuar në aktivitetet ndërgjegjëse, domethënë nuk është sistematike dhe vepron mbi baza *ad hoc*. KMD në **Shqipëri** raportohet se ka intensifikuar aktivitetet ndërgjegjëse mbi gjuhën e urrejtjes (online). Palët që punojnë për luftimin e gjuhës së urrejtjes kanë marrë pjesë në disa evente të organizuara në qytete të ndryshme gjatë Javës kundër Diskriminimit në dhjetë vjetorin e Ligjit për Mbrojtjen nga Diskriminimi në **Shqipëri**. Në kuadrin e Aleancës kundër Urrejtjes të mbështetur nga KiE, Ministria e Arsimit, Sportit dhe Rinisë së bashku me OSHC-të po marrin në konsideratë opsionin e zhvillimit të një plani për luftimin e gjuhës së urrejtjes (online). PHRF në **Mal të Zi** mbulon fushatat ndërgjegjëse në bashkëpunim me OSHC-të me fokus mbi gjuhën e urrejtjes që shënjestron grupet e marginalizuara. Për më tepër, PHRF zbaton aktivitete trajnimi për profesionistët dhe publikun e gjerë së bashku me ministritë, OSHC-të, Agjencinë e Mediave Elektronike dhe Qendrën e Trajnimeve për Gjyqësorin dhe Prokuroritë. Botimi i opinioneve mbi rastet e gjuhës së urrejtjes në faqen e internetit të PHRF konsiderohet si instrument promovues i mekanizmave të mbrojtjes kundër diskriminimit dhe u jep këtyre të fundit vizibilitet. KMD në **Serbi** kryen fushata ndërgjegjëse me anë të njoftimeve ndaj publikut për rastet e diskriminimit më të shpeshta, të rënda dhe të përsëritura të cilat shpesh përfshijnë gjuhën e urrejtjes (online) dhe të cilat janë të përhapura në mediat sociale. KMD ka botuar gjithashtu një Manual mbi Luftën për Barazi për gazetarët i cili ofron rekomandime për raportime jo diskriminuese të bazuara në shembujt e gjuhës së urrejtjes të identifikuar në media dhe në fjalorin e tolerancës, si dhe duke dhënë përkufizimin e termave kyçë dhe shpjegimin e termave të cilat nuk duhen ose duhen përdorur.¹⁵³

Raporti vjetor i organeve të barazisë dhe gjuha e urrejtjes (online)

Shumica e raporteve vjetore të organeve të barazisë nuk përmban seksione të posaçme mbi gjuhën e urrejtjes (online). Në **Mal të Zi**, Raporti vjetor i PHRF përmban një seksion të gjuhës së urrejtjes si formë e veçantë diskriminimi dhe vërejtjet më të rëndësishme për përdorimin e saj, numrin e rasteve që janë marrë, mënyrën se si janë trajtuar dhe adresuar, një pamje të përgjithshme të rasteve në të cilat është përcaktuar se është shfaqur gjuha e urrejtjes, dhe rekomandimet specifike për korrigjimin dhe

153. Serbia / Komisioneri për Mbrojtjen e Barazisë (2016), *Priručnik za novinare i novinarke – Borba za ravnopravnost*.

përmirësimin e situatës. Raportet vjetore të organeve të barazisë të **Shqipërisë, Bosnje-Hercegovinës** dhe **Serbisë** paraqesin rastet e gjuhës së urrejtjes (online), por këto përfshihen vetëm në seksionet e lidhura me bazat apo fushat e diskriminimit. Një analizë më e thellë e këtyre raporteve është e nevojshme për të identifikuar rastet e gjuhës së urrejtjes (online), vetëm Raporti Vjetor i KMD-së në **Shqipëri** paraqet statistika mbi rastet e gjuhës së urrejtjes.

Aktivitetet promovuese dhe marrëdhëniet me publikun të organeve të barazisë mbi gjuhën e urrejtjes

Organet e barazisë nuk kanë një strategji specifike për aktivitete promovuese dhe marrëdhënie me publikun mbi gjuhën e urrejtjes (online). PHRF në **Mal të Zi** lëshon deklarata për shtyp përmes faqes së internetit ku denoncon rastet specifike të gjuhës së urrejtjes dhe u kërkon autoriteteve kompetente të hetojnë në mënyrë efektive dhe të procedojnë veprat penale të gjuhës së urrejtjes si kundërvajtje dhe si krime të rënda. PHRF dhe IHRO në Bosnje-Hercegovinë bashkëpunojnë me OSHC-të për të organizuar konferenca, evente publike dhe takime. KMD në **Serbi** trajton gjuhën e urrejtjes (online) në intervista, evente dhe deklarata për shtyp të cilat shpërndahen përmes rrjeteve sociale dhe në aktivitetet e trajnimit.

Praktikë e Mirë

Në **Serbi**, KMD në bashkëpunim me fakultetet e drejtësisë kanë filluar të zbatojnë Simulime të Seancave Gjyqësore mbi rastet e diskriminimit në 2012. Simulimet e Seancave Gjyqësore përfshijnë edhe OSHCT-të. Në 2020, kazusi do të lidhet me gjuhën e urrejtjes. Gara mes studentëve të fakulteteve të drejtësisë të Serbisë përmirëson njohuritë praktike rreth rasteve, rregullave dhe procedurave të Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut. Projekti mbështete financiarisht nga Fondi për një Shoqëri të Hapur në Serbi.

Nevojat e organeve të barazisë për aktivitete promovuese dhe ndërgjegjësuere efektive mbi gjuhën e urrejtjes (online)

Parakushtet për të bërë sensibilizimin efektiv të ndërgjegjësimit, marrëdhëniet promovuese dhe publike, burimet adekuate dhe zhvillimi i një strategjie komunikimi mbi gjuhën online të urrejtjes janë një mandat i qartë. Idealisht kjo strategji duhet zhvilluar bazuar në konsultime me palë të tjera të interesuar për arsye se bashkëpunimi në të ardhmen me këta të fundit do të ishte më i lehtë në të ardhme. Staf i organeve të barazisë i angazhuar në fushata ndërgjegjësimi dhe në aktivitete komunikimi të tjera mund të ishte më efektiv në luftimin e gjuhës së urrejtjes (online) duke forcuar dhe ngritur kapacitete e aktorëve lokalë si dhe duke ndërmarr një rol më proaktiv në ndryshimin e diskursit publik, shpërndarjen e informacioneve mbi rastet e suksesshme dhe promovimin e kundër-narrativës dhe diskursit ku nuk përdoret gjuha e urrejtjes. Së bashku me OSHC-të, organet e barazisë mund të fuqizojnë dhe mobilizojnë personat e prekur nga gjuha e urrejtjes (online) për të luajtur një rol aktiv në trajtimin e gjuhës së urrejtjes dhe mbështetjen e zhvillimit të fushatave dhe aktiviteteve të përhapjes së informacioneve. Organet e barazisë duhet të advokojnë fuqimisht për lirinë e shprehjes pasi kur në portalet dhe gazetatat online eliminohet seksioni i komenteve, gjuha e urrejtjes shfaqet në kanalet e rrjeteve sociale apo në vetë faqet e internetit të këtyre gazetave, ose në faqe të mbyllura në mënyrë më të fshehur. Vlerësimi i ndikimit të aktiviteteve të trajnimit që synojnë një gamë të gjerë profesionistësh mund të ndihmojë organet e barazisë që të përmirësojnë konceptet e trajnimeve të ndërgjegjësimit për gjuhën e urrejtjes (online).

Studimet dhe sondazhet mbi gjuhën e urrejtjes (online)

Studimet dhe sondazhet janë mjete të rëndësishme për përfitimin e informacioneve më të detajuara rreth fenomenit të gjuhës së urrejtjes (online), zhvillimin dhe tendencat e përdorimit të saj, si dhe ndikimin e disa masave për parandalimin dhe luftimin e gjuhës së urrejtjes (online).

Përfshirja e organeve të barazisë në kryerjen e studimeve dhe/ose sondazheve

Deri më tani asnjë nga organet e barazisë nuk ka kryer asnjë studim, sondazh apo raport të posaçëm ekskluzivisht të fokusuar mbi gjuhën e urrejtjes (online). Pak organe të barazisë kanë zbatuar aktivitete që mbulojnë gjuhën e urrejtjes. Disa nga raportet e posaçme të botuara nga IHRO në **Bosnje-Hercegovinë** mbulojnë gjuhën e urrejtjes (p.sh. njëri mbi të drejtat e personave LGBT). Këto raporte të posaçme përdoren shpesh nga OSHC-të si mjete advokimi ndaj palëve të interesuara të fushës. Në **Serbi**, KMB ka kryer sondazhe mbi sjelljen përkundrejt diskriminimit nga ana e përfaqësuesve të institucioneve publike, gazetarëve dhe publikut, të cilat kanë treguar se ekzistojnë njohuri mbi faktin se gjuha e urrejtjes është e jashtëligjshme, vizibiliteti i gjuhës së urrejtjes në media dhe në lirinë e shprehjes është një justifikim për ta toleruar atë, si dhe që ekziston aftësia për ta dalluar se kur përdoret. Raportet në Shqipëri dhe në Mal të Zi tregojnë se OSHC-të kryejnë studime dhe sondazhe mbi aspekte të ndryshme të gjuhës së urrejtjes dhe mbi disa grupe veçanërisht të prekura nga gjuha e urrejtjes (p.sh. LGBTIQ).

Nevoja e organeve të barazisë për të kryer dhe përhapur në mënyrë më efektive rezultatet e studimeve/sondazheve

Përdorimi i rezultateve të studimeve, raporteve të posaçme dhe sondazheve në mënyrë efektive për të orientuar punën e ardhshme dhe për përcaktimin e prioriteteve janë qartësisht në mandatin e organeve të barazisë dhe kërkojnë burime si dhe kapacitete studimore dhe analitike dhe një strategji të përgjithshme për të kryer aktivitete kërkimore. Organet e barazisë do të kishin nevojë të forconin bashkëpunimin me OSHC-të (si duke u fokusuar në gjuhën e urrejtjes (online) si dhe për të punuar me komunitetet (si komuniteti LGBTIQ, minoritetet kombëtare, mbrojtësit e të drejtave të njeriut) dhe aktorët e tjerë të rëndësishëm për të kryer bashkërisht apo për të porositur studime mbi gjuhën e urrejtjes (online) bazuar në një metodologji të zhvilluar mirë dhe në një ndarje strategjike të punës kërkimore. Për më tepër, rezultatet e studimit do të kishin shpërndarje më të gjerë nëse do të kishte bashkëpunim me palët e interesuara përkatëse si OSHC-të dhe media. Kur OSHC-të nuk janë aktive në mënyrë proaktive apo sistematike në monitorimin e përmbajtjes së mediave (sociale) dhe në diskursin e provokuar nga përdorimi i gjuhës së urrejtjes (online), organet e barazisë duhet të ngrënë kapacitetet në personelin e tyre dhe të kryejnë monitorimin në periudha të caktuara kohore. Studimi duhet të kryhet mbi grumbullimin e të dhënave, p.sh. mbi vendosjen e një sistemi për grumbullimin e të dhënave nga gjithë mekanizmat e ankesave të ndryshëm me qëllim për të dhënë një matje koherente dhe të integruar të rasteve të gjuhës së urrejtjes (online) dhe për të pasur më shumë të dhëna që tregojnë arsyet pse personat potencialisht e prekur nga gjuha e urrejtjes ngurrojnë të raportojnë eksperiencat e tyre dhe të depozitojnë ankesat.

Përfshirja në projekte dhe në aktivitete bashkëpunimi mbi luftimin e gjuhës së urrejtjes

Një qasje strategjike për zhvillimin dhe vendosjen e aktiviteteve të bashkëpunimit në nivel lokal, kombëtar, dypalësh, rajonal apo ndërkombëtar u jep organeve të barazisë një mundësi për të fituar vizibilitet, për të rritur ndikimin e tyre dhe për të mësuar sipas modelit nga kolegu në kolegu.

Përfshirja e organeve të barazisë në projektet e luftimit të gjuhës së urrejtjes (online) dhe nevojat e tyre të mëtejshme

Vetëm disa organe barazie janë të përfshira në projekte që lidhen me gjuhën e urrejtjes të cilat drejtohen më së shumti nga donatorë të huaj. Në Shqipëri, KMD ka organizuar Javën kundër Diskriminimit në fillim të 2020 e cila ka pasur në fokus edhe palët që luftojnë gjuhën e urrejtjes, gjithashtu ai është pjesë e Aleancës Kundër Urrejtjes të mbështetur nga KiE (shihni seksionin 4.3.2). Në **Serbi**, KMB ka disa projekte për ngritjen e kapaciteteve që mbulojnë edhe gjuhën e urrejtjes me fokus policinë, OSHC-të dhe palët e tjera të interesuara. Për më tepër, KMB është anëtar i bordit të një projekti që mbështet palë të interesuara të ndryshme në luftimin e gjuhës së urrejtjes dhe krimeve të urrejtjes. Një përjashtim nga projektet e drejtuara nga donatorë të huaj është ai i financuar nga Ministria e të Drejtave të Njeriut dhe Minoriteteve në Mal të Zi dhe zbatuar nga OSHC-ja 35mm.¹⁵⁴

Praktikë e Mirë

Në **Mal të Zi**, PHRF ka kontribuar në botimin e rekomandimeve të OSHC-së 35mm, të cilat kanë pasur për qëllim uljen e nivelit të diskriminimit dhe gjuhës së urrejtjes kundër personave LGBTI dhe veçanërisht parandalimin dhe procedimin e sulmeve ndaj komunitetit. Rekomandimet e PHRF janë fokusuar në trajnimin e gjyqtarëve, prokurorëve dhe oficerëve të policisë, përgatitjen e përfaqësuesve të organeve rregullatorë, të medias dhe të palëve të tjera, grumbullimin sistematik të të dhënave dhe promovimin e tolerancës dhe barazisë. Informacioni mbi rekomandimet është përhapur përmes shtypit dhe mediave elektronike si dhe rrjeteve sociale.

Kur një organ barazie merr përsipër rolin e institucionit drejtues do të ishte e rëndësishme të kryhej një vlerësim i nevojave (cilat çështje, aktivitete dhe grupe të shënjestruara) dhe të zhvillohej një plan strategjik (veçanërisht kur bëhet fjalë për përfshirjen e institucioneve dhe organizatave) si dhe të kryhej një vlerësim i kapaciteteve (administrative) të përshtatshme për konceptimin, zhvillimin dhe zbatimin e projekteve që mbështesin në mënyrë sistematike punën e organeve të barazisë në fushën e gjuhës së urrejtjes (online).

Bashkëpunimi dypalësh dhe rrjetëzimi rajonal/ndërkombëtar i organeve të barazisë dhe nevojat e tyre të mëtejshme

Raporti mbi **Malin e Zi përmban Marrëveshjen e Bashkëpunimit ndërmjet PHRF dhe Mbrojtësin e Qytetarëve të Serbisë që ka pasur si qëllim garantimin e masave më efektive kur mohohen apo kufizohen të drejtat e njeriut dhe liritë ndaj qytetarëve (përfshirë këtu gjuhën e urrejtjes (online)) në një nga dy** shtetet. IAP në Kosovë ka nënshkruar një Memorandum Mirëkuptimi me KMD në Shqipëri dhe një tjetër me KMD dhe AP të Shqipërisë, KMD dhe Ombudsmanin e Maqedonisë së Veriut.

Të gjitha organet e barazisë, përveç Avokatit të Popullit në **Kosovë**, kanë nënshkruar një Marrëveshje

¹⁵⁴. Shihni: <http://www.nvo35mm.org/category/projekti/> (25.09.2020).

Mirëkuptimi mes Organeve të Barazisë në Evropën Jug-Lindore që ka për qëllim parësor organizimin e një konference vjetore e cila në të kaluar tërthorazi ka prekur tematikat e gjuhës së urrejtjes, por dhe organizimin e eventeve të tjera të ngjashme dhe shkëmbime të eksperiencave dhe praktikave më të mira. PHRF në Mal të Zi është përfshirë në aktivitete trajnimi dhe vizita studimore me organe barazie dhe institucione të mbrojtjes së të drejtave të njeriut në rajon, KMD në Maqedoninë e Veriut ka marrë pjesë në një program shkëmbimi për organet e barazisë në rajon të mbështetur nga GIZ. Gjithë organet e barazisë janë anëtare të EQUINET, e cila ka organizuar një seminar “Not on Our Watch! Equality Bodies fighting Hate Speech” (2018), ka botuar një studim “Zgjerimi i Agjendës, Organet e Barazisë trajtojnë Gjuhën e Urrejtjes” (2018) dhe ka lëshuar “Rekomandimet mbi luftimin e diskriminimit dhe gjuhës së urrejtjes në fushatat zgjedhore” (2019).

Për më tepër, organet e barazisë në të gjitha shtetet kanë pasur mundësinë të marrin pjesë në grupet e punës të EQUINET duke trajtuar aspekte të ndryshme të gjuhës së urrejtjes (online) – perspektiva e organeve të barazisë në luftimin e gjuhës së urrejtjes, përfshirë të gjuhës së urrejtjes raciste dhe seksiste, hartëzimin e gjuhës së urrejtjes seksiste si formë e veçantë që prek gratë dhe luftimin e gjuhës së urrejtjes (online) me rrëfime pozitive.

Praktikë e Mirë

Gjatë fushatës zgjedhore të 2019, IHRO në Bosnje-Hercegovinë, dhe në fushatën zgjedhore të 2020, PHRF në Mal të Zi u kanë kërkuar partive politike, kandidatëve dhe medias që të marrin në konsideratë Rekomandimin mbi Luftimin e Gjuhës së Urrejtjes në Fushatat Zgjedhore të EQUINET. Rekomandimi u kërkon politikanëve të respektojnë parimin e përgjithshëm të barazisë dhe ndalimin e diskriminimit si dhe të marrin përgjegjësitë e tyre për parandalimin dhe luftimin e gjuhës së urrejtjes.

Organet e barazisë në rajon mund të angazhoheshin në një Marrëveshje Mirëkuptimin duke u fokusuar në gjuhën e urrejtjes (online) me qëllim për të krijuar një bashkëpunim mbi trajtimin e rasteve (duke marrë në konsideratë mandatet e ndryshme) dhe për të reaguar së bashku ndaj rasteve më të rënda.

Konkluzione dhe rekomandime

Përkufizimi i Gjuhës së Urrejtjes

Është e vështirë të vlerësohet nëse një rast konkret kualifikohet si gjuhë e urrejtjes – apo si ngacmim. Kualifikimi mund identifikojë rrugë të ndryshme për të përfutur akses në drejtësi varësisht kontekstin kombëtar. Legjislacioni kombëtar do të ofrojë përkufizime të qarta të cilat marrin në konsideratë rekomandimet përkatëse të ECRI-t si dhe jurisprudencën e GJEDNJ-së, GJDBE-së dhe gjykatave kombëtare. **Organet e barazisë** duhet të zhvillojnë udhëzime të qarta për veten e tyre dhe për të prekurit nga gjuha diskriminuese për të kuptuar ku qëndron kufiri mes gjuhës së urrejtjes dhe lirisë së shprehjes dhe cilat janë përgjegjësitë e tyre ndaj individëve të prekur nga gjuha e urrejtjes (online). **Këshilli i Evropës dhe BE** mund ti mbështesin ata në këtë proces duke organizuar një konferencë apo seminare me ekspertë, ku koncepte të ndryshme të diskutohen/krahasohen dhe të formulohen parime orientuese – në bashkëpunim me organet e barazisë kombëtare, shoqërinë civile dhe akademitë e drejtësisë, EQUINET, dhe deputetët.

Harmonizimi i mbrojtjes kundër gjuhës së urrejtjes (online)

Mbrojtja kundër gjuhës së urrejtjes dhe korrigjimet nuk janë të barabarta për të gjithë dhe çdo person i prekur mund të jetë i ndryshëm varësisht karakteristikës së identitetit të përfshirë, fushës së jetës që preket nga veprimi dhe kualifikimi ligjor sipas legjislacionit kombëtar. **Organet e barazisë** me mbështetjen e **Këshillit të Evropës dhe BE**, në përputhje me rekomandimet ECRI-t të shprehura në raportet e vendit përkatës, duhet të mbështesin në mënyrë proaktive harmonizimin e gjithë dispozitave në nivel kombëtar si dhe në mënyrë ideale në rajon, dhe të zgjerojnë mbrojtjen ndaj gjithë fushave dhe bazave të sugjeruara nga standardet Evropiane dhe ndërkombëtare.

Ndërtimi i kapaciteteve në trajtimin e rasteve të gjuhës së urrejtjes

Këshilli i Evropës dhe BE duhet të bashkojnë përpjekjet e tyre dhe të mbështesin **organet e barazisë** në forcimin e kapaciteteve të tyre për trajtimin e rasteve të gjuhës së urrejtjes. Kjo duhet të përfshijë trajnime dhe zhvillim të udhëzimeve mbi zbatimin e kuadrit ligjor të BE-së dhe ndërkombëtar, duke përdorur jurisprudencën e GJEDNJ-së dhe GJDBE-së dhe duke zbatuar dhe vënë në praktikë rekomandimet e organeve monitoruese si ECRI në nivel kombëtar. Kjo do duhet të përfshijë edhe shkëmbimin e eksperiencave për lehtësimin e kryerjes së aktiviteteve në rrjete rajonale apo dypalëshe si dhe në EQUINET. Këto aktivitete mund të përfshijnë shkëmbimin e informacione mbi jurisprudencën dhe vendimet mbi çështjet e gjuhës së urrejtjes (online), dhe eksperiencat mbi punën më të suksesshme dhe jo të suksesshme lidhur me rastet e gjuhës së urrejtjes (online). Për më tepër, këto aktivitete rajonale mund të rezultojnë në marrje të mësimave sipas modelit nga kolegu në koleq, dhe të nxisin veprimet proaktive në reagimet ndaj gjuhës së urrejtjes veçanërisht për figurat publike.

Forcimi i mënyrave të aksesit në drejtësi

Paqartësi rreth përkufizimit të gjuhës së urrejtjes sjellin si rezultat paqartësi për vendin dhe mënyrën se si mund të përfutet akses në drejtësi: **Organet e barazisë** duhet të jenë të gatshme të jenë pikat e para të hyrjes, dhe për pasojë të marrin përsipër raste apo të referojnë ankesa ndaj institucioneve

përgjegjëse. **Organet e barazisë** së bashku me palët e tjera të interesuara duhet të punojnë në mënyrë të kujdesshme dhe sistematike për përmirësimin e besimit në institucionet kur paraqiten kërkesa, pasi mungesa e besimit sjell si rezultat nën-raportimet e rasteve të gjuhës së urrejtjes (online) dhe i hap rrugë kulturës së pandëshkueshmerisë. Ngritja e besimit duhet të përfshijë një punë të fuqishme rrjetëzimi me palët e tjera të interesuara si policia, prokuroria por dhe OSHC-të dhe organet rregullatore ose vetërregulluese të medias. Caktimi i personave të kontaktit për grupet që më së shumti preken nga gjuha e urrejtjes në polici dhe prokurori, si në rastin e **Serbisë**, dhe një dialog i rregullt ndërmjet personave të kontaktit, grupeve të rëndësishme të shoqërisë dhe organeve të barazisë sikundër rekomanduar nga ECRI në raportin e 2017 për Serbinë, do të jepnin një kontribut shumë të madh në ngritjen e besimit në institucionet përgjegjëse për trajtimin e ankesave mbi gjuhën e urrejtjes (online).

Promovimi i garancisë ligjore

Parashikimet ligjore për gjuhën e urrejtjes janë të përcaktuara në ligje të ndryshme (p.sh. ligji për anti-diskriminimi, kodi penal, ligji për media) dhe kanë tendencë të jenë mjaft konkrete. Gjykatat dhe organet e barazisë dhe agjencitë rregullatore të pavarura të mediave janë përgjegjëse për interpretimin e dispozitave ligjore dhe zbatimin e tyre për rastet konkrete. **Organet e barazisë** mund të mbledhin interpretimet e dhëna nga gjykatat dhe nga agjencitë rregullatore të mediave me qëllim për të fituar më shumë garanci ligjore dhe për të përcjellë këto njohuri ndaj personave të prekur të cilëve iu referohen rastet dhe/ose t'i botojnë interpretimet në faqet e tyre të internetit. **Këshilli i Evropës dhe BE** mund të mbështesin organet e barazisë në përpjekjet e tyre duke dhënë orientime mbi interpretimin dhe shembuj nga shtete të tjera Evropiane.

Qasje më proaktive

Organet e barazisë dhe palët e tjera të interesuara, të cilat kanë kompetenca *ex officio*, duhet të ndërtojnë aktivitetet e tyre mbi trajtimin e rasteve në mënyrë strategjike, gjë që përfshin raportimin e rasteve p.sh. ndaj policisë, prokurorisë apo organeve rregullatore ose vetërregulluese të mediave me qëllim që këto institucione të ndërgjegjësohen rreth kompetencave që kanë përkundrejt këtyre rasteve. Organet e barazisë, të cilat nuk kanë të drejtë të depozitojnë ankesa në emër të një grupi të prekur, mund të përdorin tagrat si *amicus curiae* për të krijuar një bazë të fortë jurisprudence e cila mund të kontribuojë në sqarimin e dispozitave ligjore të zbatueshme dhe në ndryshimin e qasjes ndaj legjitimitetit të përdorimit të gjuhës kur nxitet urrejtja.

Forcimi i ndihmës ligjore

Ofrimi i ndihmës ligjore ndaj personave dhe grupeve të prekura nga gjuha e urrejtjes/diskriminimi mund të rrisë nivelin e aksesit në drejtësi. **Organet e barazisë** në bashkëpunim me OSHC-të, institucionet e mbrojtjes së të drejtave të njeriut, **Këshillin e Evropës dhe BE** duhet të mbështesin aksesin në një sistem për ndihmë ligjore për rastet e diskriminimit/gjuhës së urrejtjes.

Përmirësimi i njohurive të kufizuara të gjyqësorit mbi gjuhën e urrejtjes (online)

Organet e barazisë, në mënyrë ideale së bashku me personelin e institucioneve të mbrojtjes së të drejtave të njeriut dhe përfaqësuesve të OSHC-ve, duhet të përfshihen në trajnimin e gjyqtarëve dhe prokurorëve mbi tematikat e gjuhës së urrejtjes (online). Trajnimet duhet të përfshijnë orientim mbi përkufizimet e gjuhës së urrejtjes dhe ngacmimit, dhe duhet të lënë hapësirë për përcaktimin e kriterëve të përgjegjësive të gjykatave, institucioneve të mbrojtjes së të drejtave të njeriut dhe organeve të barazisë.

Rritja e efektivitetit në arkitekturën institucionale për luftimin dhe parandalimin e gjuhës së urrejtjes (online) duke forcuar rolin, kapacitetet dhe burimet e organeve të barazisë

Ankesat – sqarim i rolit të **organeve të barazisë**, institucioneve të mbrojtjes së të drejtave të njeriut, OSHC-ve, rregullatorëve të mediave dhe mekanizmave vetërregullues, policisë, gjykatave dhe zhvillim i një qasje strategjike që nxit krijimin e sinergjive dhe një ndarje më domethënëse të punës ku vendoset si përcillen rastet e gjuhës së urrejtjes (online) tek institucioni më i përshtatshëm për trajtimin e atyre rasteve. Bashkëpunimi strategjik me institucionet e mbrojtjes së të drejtave të njeriut të cilat mund kërkojnë përgjegjësinë e institucioneve publike në trajtimin e rasteve të gjuhës së urrejtjes në një kuptim më të gjerë se sa organet e barazisë, do të rriste efektivitetin e rekomandimeve të lëshuara nga organet e barazisë.

Ndërgjegjësimi – organet e barazisë duhet të zhvillojnë një strategji për të ndërgjegjësuar rreth mënyrës së si gjuha e urrejtjes (online) mund të identifikohet dhe për vendin dhe mënyrën se si mund të raportohet. Niveli i ndërgjegjësimit mund të rritet në mënyrë efektive duke konsideruar edhe nivelin vendor (p.sh. zyrat rajonale të organeve të barazisë/institucionet e mbrojtjes së të drejtave të njeriut, autoritetet vendore dhe OSHC-të, dhe komunitetet) dhe personat veçanërisht të ekspozuara ndaj gjuhës së urrejtjes (online) (popullsia LGBTIQ dhe minoritetet kombëtare si Romët).

Aktivitete promovuese dhe të marrëdhënieve me publikun – organet e barazisë duhet të zhvillojnë një strategji komunikimi gjithëpërfshirëse mbi luftimin e gjuhës së urrejtjes (online), e cila në mënyrë ideale duhet të zbatohet në bashkëpunim me palët e interesuara si ministritë kompetente, institucionet e pavarura, organet rregullatore të mediave dhe organet vetërregulluese të mediave, OSHC-të dhe mediat.

Studime/sondazhe – organet e barazisë duhet të zhvillojnë një strategji mbi konceptimin dhe kryerjen e kërkimeve dhe sondazheve. Kjo përfshin identifikimin e partnerëve potencial dhe të përshtatshëm për kryerjen së bashku apo porositjen e studimeve mbi gjuhën e urrejtjes (online), të cilat forcojnë dhe plotësojnë punën e organeve të barazisë. Zhvillimi i metodologjive dhe vendosja e një ndarje efektive të punës mes palëve të interesuara duhet të garantojë që të dhënat të mund të përdoren për të orientuar prioritetet e ardhshme dhe aktivitetet e organeve të barazisë.

Aktivitete trajnimi – grupet e shënjestruara janë personeli i organeve të barazisë/institucioneve të mbrojtjes së të drejtave të njeriut, policisë, prokurorët, gjyqtarët, organet rregullatore të mediave, organet vetërregulluese, gazetarët, OSHC-të, komunitetet, dhe publiku i gjerë. **Organet e barazisë** duhet të zhvillojnë një qasje strategjike mbi mënyrën se si duhet trajnuar në vazhdimësi personeli i tyre dhe ky i fundit të trajnojë palët e interesuara të angazhuara në luftimin dhe parandalimin e gjuhës së urrejtjes (online).

Promovimi i grumbullimit të të dhënave

Organet e barazisë duhet të menaxhojnë një bazë të dhënash për gjithë rastet që kanë aspekte diskriminimi të cilat në mënyrë ideale duhet të përfshijnë kategori të veçanta për gjuhën e urrejtjes (online). Organet e barazisë mund edhe të mbledhin të dhëna mbi rastet e gjuhës së urrejtjes të proceduara nga gjykatat, institucionet e mbrojtjes së të drejtave të njeriut apo këshillat e mediave, pa i zëvendësuar këto institucione në mbledhjen e të dhënave mbi rastet e gjuhës së urrejtjes. ECRI në raportin e 2020 për Shqipërinë rekomandon që autoritetet duhet të bashkëpunojnë me organet e barazisë, institucionet e mbrojtjes së të drejtave të njeriut dhe OSHC-të (veçanërisht ato të lidhura me komunitete të prekura nga gjuha e urrejtjes), policinë dhe prokurorinë me qëllim që të vendoset një sistem monitorimi gjithëpërfshirës për rastet e gjuhës së urrejtjes (online).

Vënia në dispozicion e informacionit mbi gjuhën e urrejtjes (online) në mënyrën më të aksesueshme të mundshme

Organet e barazisë duhet të botojnë rastet e gjuhës së urrejtjes (online) të zgjidhura me sukses me qëllim që të inkurajohen njerëzit për të kërkuar mbrojtje të të drejtave të tyre. Faqja e internetit, raporti vjetor dhe botime të tjera duhet të kenë një seksion të ndarë për gjuhën e urrejtjes (online). Në mënyrë ideale organet e barazisë mund të përfshijnë komunitetet veçanërisht të prekura nga gjuha e urrejtjes në zhvillimin e një aksesit sa më të thjeshtë ndaj informacioneve bazuar në nevojat e personave potencialisht të prekur nga gjuha e urrejtjes.

Promovimi i lirisë së shprehjes dhe diversitetit të opinioneve

Organet e barazisë duhet të luajnë një rol kyç në promovimin e lirisë së shprehjes dhe diversitetit të opinioneve duke luftuar strategjitë që ndalojnë përgjithësisht komentet në faqet e internetit dhe në media sociale dhe duke mbështetur portalet e mediave në përgjegjësinë e tyre për të ndërmjetësuar përmbajtjen dhe në vendosjen e mekanizmave të ankesave, të cilat të trajtojnë ankesat në mënyrë transparente. Organet rregullatore të mediave dhe vetërregulluese mund të jenë partnerë të fuqishëm të organeve të barazisë në advokimin për lirinë e shprehjes dhe respektimin e dinjitetit njerëzor dhe diversitetit.

Trajtimi i gjuhës së urrejtjes (online) nga politikanët dhe figurat e tjera publike

Organet e barazisë duhet të kërkojnë bashkëpunim strategjik me OSHC-të për të luftuar gjuhën e urrejtjes (online) të përdorur nga politikanët dhe figurat e tjera publike. Mund të jetë e thjeshtë për OSHC-të që të raportojnë rastet e gjuhës së urrejtjes (online) nga politikanët, por OSHC-të mund të kenë mungesa në burime për të mbështetur personat e prekur nga kjo lloj gjuhë urrejtjeje (online). Për më tepër, nëse mediat kombëtare do të kishin detyrim të botonin gjithë vendimet mbi gjuhën e urrejtjes atribuar politikanëve dhe figurave publike të lëshuara nga gjykatat apo organet e barazisë, organet e barazisë do të dilnin më të forta.

Forcimi i kulturës së të drejtave (të njeriut) me qëllim që të trajtohen më shumë rastet e gjuhës së urrejtjes (online) dhe të luftohet nën-raportimi

Organet e barazisë dhe palët e tjera të interesuara duhet të rrisin nivelin e ndërgjegjësimit për ndikimin e keq të gjuhës së urrejtjes mbi individët dhe shoqërinë duke përcaktuar qartësisht se gjuha e urrejtjes (online) është e jashtëligjshme, shkel dinjitetin dhe të drejtat e të tjerëve. Promovimi i kulturës së të drejtave (të njeriut) duhet të synojë ndërgjegjësimin e atyre që janë më të prekur nga gjuha e urrejtjes, por dhe të motivojë njerëzit që të bashkohen në luftimin e gjuhës së urrejtjes (online). **Organet e barazisë** dhe palët e tjera të interesuara duhet të promovojnë historitë e suksesit, mesazhet pozitive dhe kundër-narrativën.

Referenca

Raporti i Vendit N. Avdiu (2020) - Kosovë, "Forcimi i Organeve të Barazisë në Rajonin e Ballkanit Perëndimor në Fushën e Gjuhës së Urrejtjes", Prishtinë.

N. Crowley (2018) Zgjerimi i Agjendës. Organet e Barazisë që trajtojnë Gjuhën e Urrejtjes. Një perspektivë e EQUINET, i disponueshme në: http://equineteurope.org/wp-content/uploads/2019/05/hate_speech_perspective_-_web.pdf (17.02.2020)

Këshilli i Evropës, Rekomandimi Nr. R (97) 20 i Komitetit të Ministrave për Shtetet Anëtare mbi "gjuhën e urrejtjes", miratuar më 30 Tetor 1997, i disponueshëm në: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680505d5b> (17.02.2020)

Vendimi Kuadër i Këshillit 2008/913 / JHA i 28 Nëntorit 2008 mbi luftimin e formave dhe shprehjeve të caktuara të racizmit dhe ksenofobisë me anë të legjislacionit penal (Vendimi Kuadër), i disponueshëm në: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008F0913&from=EN> (17.02.2020)

Rekomandimi i Komisionit i datës 22.6.2018 për standardet e organeve të barazisë, i disponueshëm në: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2_en_act_part1_v4.pdf (17.02.2020)

Rekomandimi i Politikës së Përgjithshme Nr. 2 të ECRI: Organet e Barazisë për të luftuar racizmin dhe intolerancën në nivelin kombëtar, i disponueshëm në: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-/16808b5a23> (17.02.2020)

Rekomandimi i Politikës së Përgjithshme Nr. 15 të ECRI-t për luftimin e gjuhës së urrejtjes, i disponueshëm në: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-combating-hate-speech/16808b5b01> (17.02.2020)

ECRI (2020) Raporti i ECRI-t për Shqipërinë (cikli i gjashtë i monitorimit), i disponueshëm në: <https://rm.coe.int/report-on-albania-6th-monitoring-cycle-/16809e8241> (21.09.2020)

ECRI (2017) Raporti i ECRI-t mbi Bosnjë-Hercegovinën (cikli i pestë i monitorimit), i disponueshëm në: <https://rm.coe.int/third-report-on-bosnia-and-herzegovina/16808b5602> (21.09.2020)

ECRI (2017) Raporti i ECRI-t për Malin e Zi (cikli i pestë i monitorimit), i disponueshëm në: <https://rm.coe.int/second-report-on-montenegro/16808b5942> (21.09.2020)

ECRI (2016) Raporti i ECRI-t mbi Ish Republikën Jugosllave të Maqedonisë (cikli i pestë i monitorimit), i disponueshëm në: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia-/16808b590b> (21.09.2020)

ECRI (2017) Raporti i ECRI-t për Serbinë (cikli i pestë i monitorimit), i disponueshëm në: <https://rm.coe.int/third-report-on-serbia/16808b5bf4> (21.09.2020)

ECRI (2020) Konkluzione të ECRI-t mbi Zbatimin e Rekomandimeve në lidhje me Bosnje-Hercegovinën, subjekt i Monitorimit të Ndërmjetëm, miratuar më 10 dhjetor 2019, i disponueshëm në: <https://rm.coe.int/ecri-conclusions-on-the-implementation-of-the-recommendations-in-respe/16809cde0e> (25.09.2020)

Rekomandimi EQUINET (2019) mbi Luftimin e Diskriminimit dhe Gjuhës së Urrejtjes në Fushatat

Zgjedhore, i disponueshëm në: https://www.archive.equineteurope.org/IMG/pdf/equinet_election_recommendation_final.pdf (15.04.2020).

Komisioni Evropian (2019), Dokumenti i Punës i Stafit të Komisionit: Raporti i Serbisë 2019, SWD (2019) 219 përfundimtar, i disponueshëm në: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-serbia-report.pdf> (10.04.2020).

Progres Raporti i Komisionit Evropian për Maqedoninë e Veriut, 29 maj, 2019, 2.2 Sundimi i ligjit, Kapitulli 23, 2.2.1 Gjyqësori dhe të drejtat themelore, Të drejtat themelore, Liria e shprehjes, i disponueshëm në: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-north-macedonia-report.pdf> (25.09.2020).

Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut (2020) Fletushka e Fakteve – Gjuha e urrejtjes, i disponueshëm në: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf (17.02.2020).

FRA (red.) (2012) Akses në drejtësi në rastet e diskriminimit në BE - Hapat drejt barazisë së mëtejshme, i disponueshëm në: <http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2012-açess-to-justice-social.pdf> (17.02.2020).

FRA (2016) Sigurimi i drejtësisë për viktimat e krimit të urrejtjes: perspektiva profesionale, i disponueshëm në: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-justice-hate_crime-victims_en.pdf (17.02.2020).

FRA (2018) Regjistrimi i krimit të urrejtjes dhe praktika e mbledhjes së të dhënave në të gjithë BE-në, i disponueshëm në https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-hate-crime-recording_en.pdf (17.02.2020).

Freedom House, Raporti Vjetor 2014, i disponueshëm në: <https://freedomhouse.org/report/freedom-%20%20press/2014/montenegro#.VcwUuWCFPIU> (08.08.2020).

A. Gugu Bushati (2020) Raporti i Vendit - Shqipëri, «Forcimi i Organeve të Barazisë në Rajonin e Ballkanit Perëndimor në fushën e gjuhës së urrejtjes», Tiranë.

E. Hodžić (2020) Raporti i Vendit - Bosnjë dhe Hercegovinë, «Forcimi i Organeve të Barazisë në Rajonin e Ballkanit Perëndimor në Fushën e Gjuhës së Urrejtjes», Sarajevë.

G. Miletić (2020) Raporti i Vendit - Serbi, «Forcimi i Organeve të Barazisë në Rajonin e Ballkanit Perëndimor në fushën e gjuhës së urrejtjes», Beograd.

M. Mirceska (2020) Raporti i Vendit - Maqedonia e Veriut, «Forcimi i Organeve të Barazisë në Rajonin e Ballkanit Perëndimor në fushën e gjuhës së urrejtjes», Shkup.

E. Mihajlova / J. Bacovska / T. Shekerdjiev (2013): Liria e Shprehjes dhe Gjuha e Urrejtjes. OSBE - Poli dje: Shkup. OSBE (2018), <https://www.osce.org/files/f/documents/8/e/413027.pdf> (08.08.2020).

A. Spaić (2020) Raporti i Vendit - Mali i Zi, «Forcimi i Organeve të Barazisë në Rajonin e Ballkanit Perëndimor në Fushën e Gjuhës së Urrejtjes», Podgorica.

Burimet specifike ligjore të vendit

Shqipëri/ Vendimi i AMA-s nr. 228 (11.12.2017) Kodi i Transmetimit të Mediave Audio-Vizuale, i disponueshëm në: <http://ama.gov.al/wp-content/uploads/2019/06/AUDIOVISUAL-MEDIA-BROADCAST-ING-CODE-.pdf> (30.04.2020).

Shqipëri / Kodi i Procedurës Penale ligji nr. 7905, 31.05.1995 i ndryshuar me Ligjin nr. 35/2017 (30.03.2017).

Shqipëri / Kodi i Etikës së Gazetarit (2018), në dispozicion në: <https://kshm.al/en/about-us/code-of-ethics/> (30.4.2020).

Shqipëri / Ligji nr. 97/2013 Për Shërbimet e Mediave Audio dhe Audio-Vizuale në Republikën e Shqipërisë, i disponueshëm në: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2020\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2020)007-e) (24.09.2020).

Bosnje-Hercegovinë / Gazeta Zyrtare e Bosnje-Hercegovinës, nr. 3/16, Kodi mbi Shërbimet e Mediave Audio-Vizuale dhe Radio.

Bosnje-Hercegovinë / Këshilli i Shtypit në Bosnje-Hercegovinë (2010) Kodi i Shtypit dhe Media Online i Bosnje-Hercegovinës, i disponueshëm në: http://english.vzs.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=218&Itemid=9&lang=bs (21.05.2020).

Kosovë / Ligji nr. 04 / L-044, i disponueshëm në: <http://kpm2.spinagency.com/assets/cms/uploads/files/LAW%20No.%2004%20L-044%20ON%20THE%20INDEPENDENT%20MEDIA%20COMMISSION.pdf> (21.09.2020).

Mali i Zi / AEM / 01 - 147 (10.02.2018), Mali i Zi / AEM / 01 - 141 (10.02.2018), i disponueshëm në <https://aemcg.org/obavjestenje/odluke-i-rjesenja-savjeta/> (25.09.2020).

Mali i Zi / AEM / 02-212 (09.02.2018), i disponueshëm në: <https://aemcg.org/wp-content/uploads/2018/05/Upozorenje-Srpska-TV-09.02.2018.pdf> (25.09.2020).

Mali i Zi / Gazeta zyrtare, nr. 18/14, Ligji për Ndalimin e Diskriminimit.

Mali i Zi / Gazeta Zyrtare, nr. 046/10, 040/11, 053/11, 006/13, 055/16, Ligji për Mediat Elektronike, i disponueshëm në: <https://aemcg.org/wp-content/uploads/2011/11/Electronic-Media-Low-17.08.2016.pdf> (21.09.2020).

Maqedonia e Veriut / Kodi i Etikës i gazetarëve të Maqedonisë së Veriut, i disponueshëm në: <https://semm.mk/en/pravna-ramka-3/2015-11-01-07-10-08/kodeks> (25.09.2020).

Maqedonia e Veriut / Gazetat Zyrtare nr. 184/2013, 13/2014, 44/2014, 101/2014, 132/2014, 142/2016, 132/2017, 168/2018, 248/2018, 27/2019, 42/2020, Ligji për Shërbimet e Mediave Audio dhe Audio-Vizuale.

Maqedonia e Veriut / Gazetat Zyrtare nr. 184/2013, 13/2014, Ligji për Mediat.

Maqedonia e Veriut / Rregullorja e Komisionit për Anketa për Shtyp të CMEM, i disponueshëm në: <https://semm.mk/en/komisija-za-zalbi-3/delovnik> (25.09.2020), statuti dhe rregullorja.

Serbi/ Shoqata e Mediave Online, *Kodeks Asocijacione Onlajn Media* (2017)

Serbi/ Gazeta Zyrtare, nr. 83/14, 58/15 dhe 12/16, Ligji për Informimin Publik dhe Mediat.

Serbi/ Gazeta Zyrtare, nr. 55/15, Rregullore për mbrojtjen e të drejtave të njeriut në ofrimin e shërbimeve mediatike.

Serbi/ Këshilli i Shtypit, Rregullorja e Procedurës e Komisionit (2016).

Serbi/ Këshilli i Shtypit, Kodi i Etikës i Gazetarëve të Serbisë (2013), <http://www.savetzastampu.rs/english/serbian-journalists-code-of-ethics/105/2015/11/03/serbian-journalists-code-of-ethics.html> (25.09.2020).

Burime të tjera specifike të vendit

Bosnje-Hercegovinë / M. Lucic-Catic and A. Bajric (2013) *Procesuiranje kaznenih djela pocinjenih iz mrznje u Bosni i Hercegovini: Perspektiva tuzitelja*, Sarajevo: Analitika-Center for Social Research, available at: http://analitika.ba/sites/default/files/publikacije/procesuiranje_kaznenih_djela_-_web_-_final_24decembar.pdf (20.05.2020).

Kosovë / Komisioni i Pavarur për Media, Raporti i Monitorimit të Ofruesit të Shërbimit të Mediave

Audio-Vizuale gjatë fushatës zgjedhore 2019, i disponueshëm në: <https://www.kpm-ks.org/assets/cms/uploads/files/Raport%20monitorimi%20-%20OSHMA%20gjat%C3%AB%20fusht%C3%ABs%20p%C3%ABr%20zgjedhjet%20e%20jasht%C3%ABzakonshme%20lokale%202019.pdf> (21.09.2020).

Raporti Vjetor i Kosovës / Prokurori i Shtetit (2020) për vitin 2019, i disponueshëm në: <https://prokuroria-rks.org/assets/cms/uploads/files/Dokumente%20Publikime/PSH/Raporte/Raporti%20i%20pun%C3%ABs%20s%C3%AB%20Prokurorit%20t%C3%AB%20Shtetit%2C%20p%C3%ABr%20vitin%202019.pdf> (25.09.2020).

Mali i Zi /LGBT Forum Progress (2019) Pravna zaštita LGBTIQ osoba u Crnoj Gori, i disponueshëm në: <https://lgbtprogres.me/publikacije/pravna-zastita-lgbtqi-osoba-u-crnoj-gori-primjeri-iz-prakse/> (14.04.2020).

Mali i Zi / QUEER (2016) Rekomandimet që synojnë reduktimin e diskriminimit dhe gjuhës së urrejtjes ndaj personave LGBT në Mal të Zi, i disponueshëm në: <http://www.nvo35mm.org/wp-content/uploads/2019/12/%E2%80%9EZAustavimo-za%C4%8Darani-krug-mr%C5%BEenje-i-nasilja%E2%80%9C.pdf> (20.04.2020).

Mali i Zi / Mbrojtja e të drejtave dhe lirive të njeriut, Raporti Vjetor 2016, i disponueshëm në: https://www.ombudsman.co.me/docs/1491305524_final-izvjestaj-za-2016-04.pdf (20.04.2020).

Maqedonia e Veriut/Komiteti i Helsinkit i Republikës së Maqedonisë së Veriut, Raport mbi Krimin e Urrejtjes, faqe interneti ku qytetarët mund të depozitojnë një ankesë online duke plotësuar një formular, me e-mail, aplikim për Android dhe I-Phone, Twitter, i disponueshëm në: <http://www.govornaomraza.mk/> (25.09.2020).

Maqedonia e Veriut / Regjistri për Media Profesionale Online, i disponueshëm në: www.promedia.mk (25.09.2020).

Serbi/ Komisioneri për Mbrojtjen e Barazisë (2016), *Priručnik za novinare i novinarke – Borba za ravnopravnost*.

Serbi/ Komisioneri për Mbrojtjen e Barazisë, (2016), *Strateški plan Poverenika za zaštitu ravnopravnosti (2016-2020)*.

Serbi/ Komisioneri për Mbrojtjen e Barazisë, *Redovni godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2019. godinu*.

Serbia / Komisioni i Ankesave për Shtypin, Procesverbali për mbledhjen 30.8.2018, i disponueshëm në: <http://www.zalbe.rs/zalba/4411> (25.09.2020).

Serbi/ Komisioni i Ankesave për Shtypin, *Žalba/Udruženje građana produkcija Roma World*, i disponueshëm në: <http://www.zalbe.rs/zalba/4389> (25.09.2020).

Serbi/Republičko telo za elektronske medije, 07-1793/19-6 (15.11.2019)

Serbia/Tanjug (2012), „Presuda za govor mržnje prema LGBT” in: *Mondo* (15.02.2012), <https://mondo.rs/Info/Drustvo/a235158/Presuda-za-govor-mrznje-prema-LGBT.html> (27.03.2020).

Intervistat e kryera nga Ekspertët Kombëtarë

Shqipëri / Intervistë me Komisionerin për Mbrojtjen nga Diskriminimi, R. Gajdja, 11 maj 2020.

Kosovë / Intervistë me G. Salijevic, Roma Versitas, 16 qershor 2020.

Kosovë / Intervistë me B. Kastrati, 16 qershor 2020.

Kosovë / Intervistë me S. Dragidella, 17 qershor 2020.

Maqedonia e Veriut / Informacioni i dhënë në intervistën viber me Aleksandar Jovanoski Këshilltar ligjor / koordinator i projektit dhe Slavica Anastasovska, këshilltar ligjor / koordinator i projektit, programi HCNM për gjuhën e urrejtjes (online), mbajtur më 15 maj 2020.

Maqedonia e Veriut / Informacioni i siguruar nga Gjykata Themelore Shkupi 2 (Gjykata Civile) me e-mail në 20 maj 2020.

Maqedonia e Veriut / Intervistë me Deniz Sulejman, zyrtar i projektit në SHGM, përmes Skype më 8 maj 2020.

Maqedonia e Veriut / Intervistë me Marina Tuneva, drejtoreshë ekzekutive e Këshillit, përmes Skype më 5 maj 2020.

Ky raport u prodhuan me mbështetjen financiare të Bashkimit Evropian dhe Këshillit të Evropës. Pikëpamjet e shprehura këtu janë përgjegjësi e autorit(ve) dhe nuk mund të merren në asnjë rast si pasqyrim i opinionit zyrtar të secilës palë.

Këshilli i Evropës është organizata kryesore e kontinentit për të drejtat e njeriut. Në të bëjnë pjesë 47 shtete anëtare, përfshirë të gjithë anëtarët e Bashkimit Evropian. Të gjithë shtetet anëtare të Këshillit të Evropës kanë nënshkruar Konventën Evropiane për të Drejtat e Njeriut, dokument i cili është hartuar për të mbrojtur të drejtat e njeriut, demokracinë dhe shtetin e së drejtës. Gjykata Evropiane mbikëqyr zbatimin e Konventës nga shtetet anëtare.

www.coe.int

Shtetet Anëtare të Bashkimit Evropian kanë vendosur të lidhin së bashku dijen, burimet dhe fatet e tyre. Së bashku, ata kanë ndërtuar një zonë të stabilitetit, demokracisë dhe zhvillimit të qëndrueshëm, duke e ruajtur kulturën e diversitetit, tolerancën dhe liritë individuale. Bashkimi Evropian është i angazhuar t' i ndajë arritjet dhe vlerat e tij me vendet dhe popujt përtej kufijve të saj.

www.europa.eu

Financuar
nga Bashkimi Evropian
dhe Këshilli i Evropës

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Zbatohet
nga Këshilli i Evropës